JAN MERELL ✻ BIBLE
V ČESKÝCH ZEMÍCH

Jan Merell ✻ Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti ✻

1956

ČESKÁ KATOLICKÁ CHARITA

Ordinarius Pragensis
NIHIL OBSTAT
Dr František Kotalík
censor

IMPRIMATUR
Pragae, die 5. Novembris 1956
Prael. Antonius Stehlík
Vicarius capitularis

N.: 8629/56

ÚVODEM

Přes tisíc let je bible spjata s naší národní a kulturní historií. Byla kvasem, který ve všech dobách mocně prostupoval celou naši národní bytost. Byla vždy knihou drahou všem věrným Čechům. Je to skutečnost, kterou chce doložit tato práce. Zdaleka nechce býti soupisem biblí, ani si činiti nároků na úplnost. Látka je příliš bohatá, aby mohla býti vyčerpána jednou knihou.

Chce pouze v několika pohledech připomenout čtenáři, čím nám byla bible od počátků naší vzdělanosti až do současnosti.

U kolébky naší kultury je cyrilometodějský překlad, geniální dílo, netoliko učenosti theologické, ale i velkého jazykového a stylického umění, dílo, které se v životě národů vyskytá jen jednou za staletí.

Staročeský biblický překlad přesahuje svým významem daleko rámec bohemistiky a je nejenom nejstarším překladem bible ve slovanských jazycích, ale i vzorem a předlohou pro překlad Písma svatého ostatních slovanských národů.

Vrcholné skvosty knižní malby v našich zemích, ať doby románské či gotické, jsou zachovány v latinských i českých rukopisných biblích, které v naší minulosti náležely ke knihám nejčastěji opisovaným a nejnádherněji iluminovaným.

Láska a úcta našich předků k Písmu svatému nelitovala obětí a nákladů při získávání biblí z ciziny, které pak u nás střežila jako vzácné relikvie. A naopak zase nejeden nádherný rukopis, vzniklý v našich zemích a nepřízní doby zanesený do ciziny, je chloubou cizích knihoven a sbírek, kde svědčí o tisícileté a vyspělé kultuře našeho lidu.

Právem jsou pokládány za vzácné svědectví naší kulturní vyspělosti české biblické prvotisky, neboť bible jako prvostisky se vyskytují ještě toliko v překladech pěti národních jazyků: německého, francouzského, vlašského, holandského a španělského. A česká bible je také jedinou inkunabulí slovanskou.

Biblické tisky 16. století i biblické tisky bratrské jsou skvostem našeho knihtiskařského umění. Dlouhá řada katolických vydání bible od bible Svatováclavské až k současným katolickým překladům Písma svatého svědčí, jak i katoličtí věřící byli mocně zasaženi tradičním českým biblismem.

To jsou skutečnosti, nad nimiž se zamýšlí tato práce a které vedou k závěru, že bible si zaslouží, abychom o ni projevovali největší zájem nejenom z důvodů náboženských, ale i prostě lidských, národnostních a kulturních.

Konečně, s těmito skutečnostmi chce kniha seznámit i čtenáře v zahraničí, kteří o bibli, která je ukazovatelkou kulturní vyspělosti všech evropských národů, mají mimořádný zájem. Doufám, že cizojazyčné resumé tento úkol splní a kniha přispěje k poznání naší tisícileté kultury i v cizině.

J. M.

STAROSLOVĚNSKÝ PŘEKLAD BIBLE A POČÁTKY ČESKÉHO PŘEKLADU BIBLICKÉHO

S naší národní a kulturní historií je nerozlučně spjat překlad bible, pořízený sv. Cyrilem a Metodějem.[1] (1) Je to první překlad Písma svatého do národního jazyka mezi všemi Slovany a z prvních v celé Evropě. Prozíravý moravský kníže Rostislav pochopil, co znamená hlásání křesťanství v jazyce srozumitelném lidu, jak s hlediska kulturního, tak s tehdejšího hlediska politického. Obrátil se proto do Cařihradu (asi r. 826), který tehdy slynul učeností, k císaři Michaelovi III. se žádostí: „Lid náš se odřekl pohanství a chce zachovati zákon křesťanský, ale nemáme takového učitele, který by nám v našem jazyku pravou víru vykládal. I protož pošli nám, pane, učitele takového, neboť od vás vždycky dobrý zákon na všecky strany vychází" (Život Konstantinův kap. XIV.). Císař žádosti vyhověl a poslal na Moravu dva bratry, učeného Konstantina a Metoděje, osvědčivšího se již dříve v práci organisační a misijní.

Na své poslání se Soluňští bratři dobře připravili. Jejich starostí bylo opatřit příštím žákům písmo a přeložit do slovanského jazyka nejpotřebnější části bible, totiž výňatky z evangelií, které se čítají při mši svaté. Proto tedy Konstantin sestavil slovanské písmo podle vzoru malých písmen řecké abecedy, t. zv. hlaholici. (2, 5) Po příchodu na Moravu — r. 863 — doplnili svatí bratři tento výbor ještě překladem žaltáře, čtyř evangelií a Skutků apoštolských. Po smrti Konstantinově (Cyrilově), po slavném uznání slovanské liturgie papežem Janem VIII. (bulou z r. 880) arcibiskup Metoděj na sklonku svého života pořídil svod všech částí Písma svatého, jež byly v dřívějších dvanácti letech

(869—881) jím, nebo pod jeho vedením přeloženy. Zda šlo o celý překlad bible, či jen o výběr, není mezi odborníky jednoty, ale nejlepší znalci staroslovanské bible (Dr M. Weingart[2], Dr J. Vajs[3] a j.) se kloní k názoru, že to byl podstatně celý překlad Písma svatého.

Smrt sv. Metoděje (r. 885) byla těžkou ranou pro slovanský církevní jazyk a slovanskou bohoslužbu. Kníže Svatopluk vypověděl učedníky Metodějovy a slovanský církevní jazyk se udržel jen při některých svatyních a klášterech. V Čechách to byl klášter Sázavský, proslavený svým prvním opatem sv. Prokopem, odkud však již roku 1097 byli slovanští mniši také vypuzeni. Slovanská bohoslužba se vrátila do Čech za Karla IV., do jím založeného (1346) kláštera „Na Slovanech" (Emauzy).

Působením Metodějových žáků ujala se slovanská liturgie pevněji na jihu, kde za bulharského cara Symeona (893—927) vzniklo druhé slovanské písmo, t. zv. kyrilice, utvořená z velkých řeckých písmen. (3)

Cyrilometodějský překlad a celé působení Soluňských bratří bylo ve svých důsledcích dílem nesmírného významu a dosahu. Církevně staroslovanský jazyk zprostředkoval Slovanům, nejdříve kmenům československým na Velké Moravě, kulturu jazykem jim srozumitelným a tak usnadnil rychlý rozkvět národní kultury většiny slovanských národů ve středověku. Díky tomuto staroslovanskému podkladu, byla u nás připravena půda pro vlastní literární činnost, která je ranější než národní literatura většiny ostatních Slovanů a jiných evropských národů.

Skvěle zhodnotil cyrilometodějský překlad biblických knih † univ. prof. Mil. Weingart[4], který mimo jiné napsal: „Cyrilometodějský překlad biblických knih, čím jemnějšími metodami je zkoumán, tím více vyniká jako dílo geniální a ještě po tisíciletí překvapující svou dokonalostí. Bylo by zcela nesprávné domnívati se, že tento první slovanský překlad Písma byl primitivním pokusem, prozrazujícím svými barbarismy úporný zápas, jaký tu museli sváděti první překladatelé s textem místy velmi nesnadným a s jazykem k tak odpovědnému úkolu vůbec nevycvičeným, který nadto nebyl ani jejich jazykem mateřským. Nic takového!

ROBUR DAT APPRIIS DE CELO XPC ALUMNIS
NE METUANT GENTES CONTRA SUA IURA FREMENTES
QUO MINUS HIS SUPERI POSSINT INFERRE TRIUMPHI
ZONI SUAS LEGES MUNDI TRANSCRIBERE REGES

Cyrilometodějský překlad je především skvělé dílo theologické učenosti a textové kritiky. Víme, že Konstantin, nazývaný čestným epithetem „filosof", byl jeden z nejlepších učenců tehdejšího Byzantska... Rozbor cyrilometodějského překladu ukazuje, že jeho tvůrci byli mužové hluboce zasvěcení do otázek dogmatických a do problémů textových, takže i v místech abstraktního obsahu, kde záleželo na vystižení jemných a nesnadných odstínů významových, první slovanský překlad vítězí přesností a výstižností.

Cyrilometodějský překlad však vyniká také po stránce jazykové. Je až úžasné, zamyslíme-li se, co znamenalo, použíti dialektu makedonského selského a obchodního lidu bez vyšší kultury a zformovati tento venkovský dialekt tak, aby obstál v úkolu nejodpovědnějším tehdejšího křesťana a v soutěži s jazykem řeckým, vybroušeným literární tradicí půl druhého tisíciletí. A přece — tato zkouška se podařila! Nenajdete tu nejasnosti ve stavbě věty; nenajdete tu anakoluthů, které by prozrazovaly neobratný zápas o slovo, není tu otrockého slovosledu, který by nesměle sledoval za řeckým vzorem proti přirozenému pořádku slovanskému; není tu mnoho graecismů, které by kalily slovanský jazykový charakter...

Nadto je tento cyrilometodějský překlad dílem velkého stylistického umění. Zejména to platí o evangeliích a žaltářích. Ten, kdo je do staroslověnštiny překládal, dobře věděl, že to jsou texty, určené k tomu, aby byly nahlas recitovány, resp. zpívány, a že musí také zvukově vyhovovati tomuto účelu svým umělým laděním, vkusným střídáním hlásek a budováním takových vět, které by dávaly lahodnou zvukovou linii a končily se umělecky tvořenou kadencí. Toto hudební umění slova bylo ovšem rafinovaně vypěstováno v byzantském liturgickém zpěvu a bylo přeneseno na novou půdu slovanskou. Není to jen přirozená zásluha libozvučnosti staroslověnštiny s její bohatostí samohlásek (přibližně 48 %), že staroslověnský biblický překlad při hlasité recitaci tak krásně zní, nýbrž je to výsledek cílevědomé šlechtitelské práce cyrilometodějské.

Všemi těmito stránkami — theologickou, textově kritickou, jazykovou a stylistickou — jeví se nám cyrilometodějský překlad jako dílo

geniální, jaké se v životě národů vyskýtá jen jednou za několik století".

Zánik slovanské bohoslužby na Sázavě a převaha latiny koncem 11. století odsunuly staroslovanskou bibli do pozadí. Velmi k tomu přispělo i pozvolné utváření češtiny v samostatný jazyk, značně odchylný od církevní slovanštiny. Tak vznikla potřeba nového, českého překladu bible.[5] Pro první tři století nemáme však jiných dokladů než několik glos, poznámek, vepsaných v 11. nebo 12. stol. do latinské bible z 9. stol., chované nyní v Národní knihovně vídeňské. Tyto t. zv. „Vídeňské glosy" jsou jazykovou směsicí staré češtiny s církevní slovanštinou. Vydavatel glos V. Jagić se domníval, že to byl buď charvatský hlaholita, který žil v některém českém klášteře, nebo Čech, který poznal církevně slovanský biblický překlad charvatské redakce. V. Vondrák míní, že to byl Charvát, který žil v Čechách i po zrušení slovanské bohoslužby v sázavském klášteře. Akademik Fr. Trávníček[6] však podrobným rozborem dokázal, že původcem glos byl Čech, znalý staré církevní slovanštiny. Dr Josef Vašica ve svých staročeských evangeliářích[7] ukazuje, že glosy zapadají přesně do perikopního systému řecké církve, takže vznikly asi někde v okruhu byzantsko-slovanského obřadu, bylo-li to na Sázavě, tedy před koncem 11. stol. Překvapuje, že se tyto glosy shodují s evangelním textem první staročeské recense biblické z 2. pol. 14. stol. Z této podobnosti možno usuzovati, že již v 11., nebo počátkem 12. stol., kdy tyto glosy byly psány, existoval souvislý evangelní překlad, který se v nich odráží. Je nepravděpodobné, že by autoři evangelního textu z doby Karlovy použili „Vídeňských glos". Dr J. Vašica usuzuje, že to byl již překlad vysloveně český, s nemnohými paleoslovenismy, a ten se pak dále udržoval a přetvářel, až nabyl té podoby, v jaké byl pojat do celkového svodu bible.[8]

Z řídkých stop staroslovanského evangelního překladu v staročeských literárních památkách je patrno, že vědomé počešťování evangelního textu byl proces velmi dlouhý, který zesílil zvláště po potlačení slovanské liturgie na Sázavě.

Z biblických knih byly nejdříve překládany do češtiny knihy nutné pro bohoslužby, evangelia a žaltář. Až na evangeliář Neuberský a evangeliář Olomoucký z r. 1421, dar kněžny Kačny olomouckým klaris-

kám, jsou to památky většinou nevzhledné, spěšně a mnohdy i nedbale vepsané na prázdné listy latinských rukopisů... Byly po většině soukromou pomůckou knězovou, kterou si často sám upravil podle místních potřeb, aby text Písma byl lidu při předčítání v kostele co nejsrozumitelnější. Tak lze vysvětliti značnou pestrost těchto památek po stránce jazykové, ve fonetice, v tvarech i lexiku, s příměsí dialektických prvků, jejichž krajový okrsek se dá leckdy i blíže určiti. Tak je charakterisuje náš nejlepší znalec staročeských evangeliářů, dr. Jos. Vašica.[9]

Staročeských evangeliářů se dochovalo sedmnáct, některé jen ve zlomcích. Podle Dr J. Vašici nejstarší typ českého evangelního překladu je obsažen v evangeliáři Seitenstettenském, Rajhradském (2. pol. 14. stol.) a je dosvědčen musejními zlomky již pro 1. pol. 14. stol. Vyznačuje se pružností dikce a pak jistými znaky stylu orálního, charakteristickými vůbec pro biblickou mluvu, jako jsou mnemonická rytmisace, členící text na jakési recitativy, a pak důrazné vytyčení paralelismu. Nejstarší typ evangelního překladu, obsažený ve výše uvedených evangeliářích, se vůbec vyznačuje poměrnou nezávislostí na latinské předloze. Tato nezávislost byla způsobena tím, že znalosti evangelia se nabývalo spíše poslechem než opisem.[10]

Ve druhé skupině evangeliářů — Benešův, Neuberský neboli Čtenie zimnieho času, Pražský a j. — jeví se již snaha po nejtěsnějším přiblížení se latinské předloze. Nejosobitější z těchto evangeliářů je evangeliář Pražský neboli Třeboňský, vystihující případně smysl originálu.[11] Vedle evangelií nejrozšířenější biblickou knihou byl staročeský žaltář. Soudí se, že existoval již v 10. nebo 11. stol.[12] Legendy českých světců (Křišťan) se nejednou zmiňují o žalmové modlitbě a zvláště v ženských klášteřích byl žaltář jistě nepostradatelnou knihou modliteb. Nejstarší úryvky překladu žalmů byly vepsány koncem 13. stol. mezi řádky latinského žaltáře z kláštera Svatojiřského v Praze. Protože meziřádkový český vpis v latinském textu nebývá shodný s latinským textem, usuzuje se, že byl přejat již z nějakého samostatného úplného českého překladu. Se Svatojiřským žaltářem souvisí meziřádkový překlad žaltáře Wittemberského[13] ze 14. stol. a žaltář bible

Leskovecko-Drážďanské, vyznačující se proti pozdějším plynulostí a zvukovou tvárností, vypěstěnou ústním přednášením. Další redakci žalmového překladu představuje žaltář Klementinský (14. stol.)[14] a Kapitolní[15] (kolem 1370), přibližující se již více znění latinské Vulgaty. Dalšími recensemi staročeského žaltáře je žaltář Poděbradský[16] (1396) a s ním shodný žaltář Dubský (1416) a několik menších zlomků.

Překlady ostatních částí bible vznikaly částečně ve stol. 13., částečně na počátku stol. 14. V biblickém překladu se projevuje i povaha doby. Je to kněžstvo, které od 13. stol. si všímá české řeči, netají se svým češstvím a překládáním žalmů, perikop, homilií a zpovědních formulí se stává prvním pěstitelem národního písemnictví a přirozeným obráncem rodného jazyka.[17] Překlady biblí jsou i důležitou složkou české literatury a česká řeč převzala mnoho prvků z tohoto pramene.

Po staletém zrání přišla konečně doba sklizně. Ve druhé polovině 14. stol. byly sebrány všechny knihy Písma svatého v jeden svod, v jednu staročeskou bibli. Dr Jos. Vraštil ve své — rukopisné — práci o první recensi staročeské bible, klade její vznik do osmdesátých let 14. stol., kdy byla napsána nejstarší česká bible Leskovecko-Drážďanská. Třeba svod celé české bible se nám zachoval v rukopisech ze sklonku 14. a počátku 15. stol., jazyk svodů ukazuje na druhou polovinu 14. věku. Podnět k pořízení celé české bible hledá Dr J. Vraštil u Tomáše ze Štítného, u něhož zjišťuje nápadné jazykové shody s biblí Leskovecko-Drážďanskou.[18] Bohužel, nejstarší kodex tohoto prvního svodu české bible — Leskovecký — shořel v Lovani r. 1914, kam byl tento vzácný rukopis poslán k ofotografování. Bible se vyznačovala skvělou úpravou a bývala majetkem vladycké rodiny Leskovců (49) Později byla získána královskou knihovnou v Drážďanech, proto též její jméno: Drážďanská. Pouze třetina této bible, tak důležité pro studium staročeské bible, je zachována ve fotografických snímcích.[19]

Časově druhou staročeskou biblí je bible Litoměřicko-Třeboňská, napsaná v letech 1411—1414. (50—56; VI). Jak již u starých knih bývá, její historie byla jistě velmi bohatá, o čemž svědčí i její různá jména. V literární historii je známa pod jmény: bible Litoměřicko-Třeboňská, bible Slavatovská, bible Zmrzlíkovská, nebo také bible Matěje

z Prahy. První název je podle místa dnešního uložení. Vedle dvou svazků, uložených v biskupské knihovně v Litoměřicích, je třetí svazek v archivu v Třeboni. J. Jireček,[20] podle dvou erbů, zobrazených v prvním díle před knihami Mojžíšovými, se domníval, že jde o erb pánů z Chlumu (Slavatů), kteří byli známi jako přívrženci a ochránci M. Jana Husi; vyslovil domněnku, že patrně sám M. Jan Hus dal podnět k napsání této bible pro pány rodu Slavatovského. Odtud název bible Slavatovská. Toto Jirečkovo mínění opravil Augustin Sedláček[21], známý znalec erbů českých šlechtických rodů; dokázal, že jde o erb Petra Zmrzlíka a jeho choti Anny z Frymburka. Odtud novější název: bible Zmrzlíkovská. Konečně bývá někdy nazývána podle písaře biblí Matěje z Prahy. Dnes je bible rozdělena na tři části, dvě litoměřické a jednu třeboňskou; původně však sestávala jen ze dvou dílů. Roztržení bylo zaviněno při vazbě druhého dílu.[22] Kodexy jsou dobře zachované, svázány v tuhých, tlačených deskách s kováním a se sponami k zavírání. Z doslovu — po knize Zjevení sv. Jana — se dovídáme, že bible byla dopsána v den sv. Apoleny L. P. 1414.

Kdo dal podnět k sepsání této bible, za niž podle slov J. Dobrovského[23], by se nemusil styděti ani král? Podle erbů, o nichž je zmínka shora, byl to pravděpodobně bohatý milec krále Václava IV., Petr Zmrzlík a jeho paní Anna z Frymburka. Písařem bible byl Matěj, syn Jakuba z Prahy. Pozdější osudy rukopisu nejsou známy, až první a třetí díl se objevuje v biskupské knihovně v Litoměřicích, pro niž je pravděpodobně zakoupil zakladatel této knihovny, milovník a sběratel rukopisů, biskup Emanuel Arnošt z Valdštejna (1759—1789). Svazek druhý, třeboňský, podle záznamů na druhé straně posledního listu, náležel v 16. stol. rodině Hozlaurů z Hozlau. Barbora, dcera Uršuly Záleské z Hozlau, se provdala za Jana ml. Vratislava na Mníšku, a tak se stal kodex majetkem hrabat Vratislavů z Mitrovic, v jejich pražském archivu spatřil r. 1792 kodex J. Dobrovský. V Praze zůstal až do r. 1818, načež se stal majetkem správce V. Střízka, který rukopis daroval — neznámo přesně kdy — knížeti Janu Adolfu Schwarzenbergovi a tak se kodex dostal do Třeboně. Bible je cenná i s hlediska uměleckého, jak ukážeme ještě později. Seřazení biblických knih

je značně odchylné od Vulgaty. Po didaktických knihách Starého Zákona následují Skutky apoštolské, katolické listy, evangelia, pak Genese a další historické knihy Starého Zákona a listy sv. Pavla s Apokalypsou. Tuto nápadnou odlišnost od Vulgaty vysvětluje již J. Jireček[24] technikou pisatele, který opisoval jednotlivé knihy v pořadí, v jakém se mu dostaly do rukou. Z toho možno usuzovat, že písař neměl před sebou úplnou českou bibli, nýbrž pouze překlady jednotlivých biblických knih.[25]

Časově třetí staročeskou biblí první recense je bible Hlaholská neboli Emauzská. (5) Z několikadílné bible je zachován jen díl druhý z r. 1416 a z ostatních jen několik zlomků. Bible je zajímavá svým osudem i celkovým rázem. Byla opsána v benediktinském klášteře na Slovanech, patrně k účelům bohoslužebným, českým jazykem, avšak písmem hlaholským. Na počátku 17. stol. bylo použito pergamenových listů kodexu k vazbě farních a jiných knih patrně křižovnickým řádem, protože byly nalezeny na vazbě matrik far tohoto řádu (v Dobřichovicích, v Tursku).[26]

Posledním rukopisem první recense je dvoudílná bible Olomoucká z r. 1417, uložená od osmdesátých let 18. stol. v studijní knihovně v Olomouci, kam se dostala pravděpodobně z některého zrušeného Moravského kláštera. (57—59) V Olomoucké bibli je nejúplnější text první recense; z Leskovecké bible máme totiž k disposici toliko třetinu ve fotografických opisech, z Hlaholské jen druhý díl a Litoměřicko-Třeboňská byla podrobena pronikavějším pozdějším korekturám.[27]

Pravděpodobně již na prahu 15. stol., ne-li dříve, vzniká druhá recense české bible (N. Zákon Mikulovský z r. 1406, bible Boskovská (60—62), druhá bible Olomoucká a j.).[28] Starý překlad byl důkladně přepracován po stránce tvaroslovné, skladbové a zvláště lexikální a bylo v něm dbáno větší věrnosti a doslovnosti proti volnějšímu znění recense prvé. Nejnověji klade vznik druhé staročeské biblické recense ještě před hnutí husitské — na rozdíl od Dr F. M. Bartoše[29] — polský slavista Stanislav Urbańczyk,[30] který z jazykových důvodů soudí, že tvůrce této recense je třeba hledati v okruhu vlivu Štítného.

O bohatosti staročeských biblických rukopisů svědčí poslední jejich soupis z r. 1952. V tomto soupisu je uvedeno 25 úplných rukopisných českých biblí, 27 rukopisů Starého Zákona, 35 rukopisů Zákona Nového, 22 žaltáře, 17 evangeliářů, vedle menších zlomků různých knih bible.[31]

Význam staročeského překladu bible výstižně charakterisuje profesor J. Vašica: „Staročeský překlad bible, jehož nejstarší recense byla kodifikována v těchto čtyřech rukopisech, přesahuje daleko svým významem rámec bohemistiky. Především je to vůbec nejstarší překlad celé bible ve slovanštině. Legenda o sv. Metodějovi sice vypráví o tom, kterak stařičký arcibiskup moravský v posledních letech svého života za pomoci dvou kněží-rychlopisců přeložil z řečtiny všechny knihy Písma, kromě Makabejských, dokud nebyly ztlumočeny již dříve společnou prací se sv. Cyrilem, ale bylo-li tomu skutečně tak, dílo Metodějovo zmizelo beze stopy. Teprve r. 1499 na Rusi novgorodský arcibiskup Gennadij, s velkým úsilím shledav po klášterech ruských i balkánských knihy již přeložené a ostatní dav nově přeložiti, pořídil úplnou církevněslovanskou bibli. Dále staročeský překlad zasáhl svým vlivem i mimočeská kulturní prostředí. Jeho účinek možno stopovati hluboko do 16. stol., na př. v prvním vydání běloruské bible Františka Skoriny a v první tištěné bibli církevněslovanské nákladem knížete Ostrožského z r. 1851; nejvíce však mu podlehl překlad staropolský. Závislost na staročeské předloze se jeví jak v nejstarším polském žaltáři, psaném v roce 1340 pro polskou královnu Markétu, dceru Karla IV., tak i v bibli královny Žofie z r. 1455 . . . Kdežto první úplná bible polská, t. zv. bible Leopolity, je tisk až z r. 1561, český národ vlastní jen z 15. věku na třicet rukopisných biblí, z nichž některé svou výzdobou patří mezi neocenitelné památky domácího umění, a skoro třikrát tolik rukopisných částí bible, nehledě ani k dvěma prvotiskům úplné bible již z konce osmdesátých let téhož století“.[32]

BIBLE DOBY ROMÁNSKÉ

Bible je úzce spjata s nejstaršími projevy malířství v Čechách. S budováním prvních kamenných kostelů a založením prvních klášterů se projevuje románské malířství v nástěnné i knižní malbě. V knižní malbě jsou to především bible, hlavně evangeliáře a žaltáře, kde se setkáváme s románským malířstvím na naší půdě. Protože k inventáři každého kostela náležel vedle misálu i evangeliář a žaltář, jsou to právě tyto biblické knihy, které jsou nejčastěji opisovány a mnohdy nádherně iluminovány, i když v této době byla iluminovaná kniha věcí drahou.[1]

V oblasti latinské vzdělanosti pěstovalo se písařství dlouho hlavně v klášterech a kostelích. Bible opisovali nejenom mniši, ale i jeptišky, jako u nás pravděpodobně řeholnice u sv. Jiří na Hradě pražském.[2] Některé kláštery měly své písárny (scriptoria). Když se r. 1097 stal ve slovanském klášteře na Sázavě opatem Děthart a shledal, že klášter nemá latinských knih, dal knihy opisovati jednak silami kláštera, jednak najatými písaři. Na písaře dozíral zvláštní člen řádu, rozděloval práci a opatřoval písařské potřeby. I biskupové pečovali o opisování bible a liturgických knih. Tak olomoucký biskup humanista Jan ze Středy (1310—80) měl na svých hradech písaře ve stálých službách.[3] První pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic († 1364) vydržoval si písaře i iluminátory k zhotovování chorálních knih pro chrám svatovítský.

S písaři se někdy uzavíraly smlouvy na opisování díla. Takovou smlouvu učinil Jan, písař z Hradce Králové, s Janem z Rabštejna na

opsání české bible. Měl to býti kvinter veliký, na každé straně o padesáti řádcích. Smluvený honorář činil 50 grošů za stranu. Objednatel dal písaři zálohu jedné a půl kopy grošů, za což byl písař povinen až do jejího vyčerpání psáti stranu po deseti groších. Za nedodržení smlouvy písařem bylo smluveno penále 85 grošů. Písař slíbil, „že se nechce na písmě horšiti . . . ale lepšiti", . . . „že knih, z kterých bude psáti, dobře chovati a jich neztracovati ani kde zastavovati bude" . . . Cena rukopisných biblí byla nemalá. V 11. stol. se dával za vyhotovení rukopisné bible statek, nebo vinice. Opat benediktinského kláštera v Břevnově koupil na počátku 14. století velkou bibli za 15 hřiven, malou za 6 hřiven. Opis bible trval jeden a čtvrt až jeden a půl roku. Matěj z Prahy pracoval na české obrázkové bibli pět let. Opisování bible bylo prací velmi namáhavou. Věděli to ti, kdo si dali knihu psáti, ale ještě lépe ti, kteří psaním knihy byli pověřeni. Nejeden písař dokončil knihu poznámkou buď prostou, nebo rýmovanou, v níž dal najevo radost, že je s prací hotov, a líčil svou námahu jako onen písař z 15. stol.:

„A napsány sú od jednoho,
tenť jest jedl suchých partek mnoho
a psal ti je sedě na lavě
a máť humence na své hlavě,
a dokonal je tu středu den sv. Řehoře
(= 12. března) létha . . . 1455."[4]

Po těchto několika poznámkách o těch, kteří bible opisovali, všimněme si alespoň několika nejvýraznějších a nejcennějších biblických rukopisů románské doby.

Asi v polovině 11. stol. vznikl rukopis, známý pod jménem Kapitulní apokalypsa. Tento rukopis obsahuje apokalypsu, Skutky apoštolské a epištoly. Jeho domácí původ však není plně zajištěn. Je vyzdoben jediným celostránkovým obrazem v čele rukopisu. V hoření polovině obrazu je Kristus s mečem v ústech, stojící mezi sedmi svícny a dotýkající se pravicí klečícího muže (sv. Jan?). V dolní polovici obrazu nádherně oděný muž se zbrojnošem. Před mužem stojí dva mnichové, z nichž jeden má pod paží berlu a v obou rukou otevřenou

knihu. V apokalyptické scéně se jeví přechodný sloh, v němž malířský styl otonský je nahrazován stylem románským.

Kapitulní apokalypsa je slohově považována za bezprostřední předchůdkyni významné skupiny rukopisů, vyhraněného již slohu románského; jejich jádro tvoří kodex Vyšehradský, t. zv. Korunovační evangeliář krále Vratislava z 2. pol. 11. stol.[5] (12—14; II)

Vznikl-li tento kodex u nás, není nepochybně jasně prokázáno. Kodex jeví stopy cizích vlivů, zejména školy řezenské, ale pro Čechy byl jistě psán a zdoben, jak svědčí obrazem a iniciálou zvláště vyzdobená perikopa ke dni sv. Václava. (15) S kodexem Vyšehradským jsou příbuzné ještě další evangeliáře, Svatovítský, Hnězdenský a Krakovský, nazývané tak podle míst svého uložení. Někteří znalci církevního umění (F. Lehner) se domnívají, že všechny tyto kodexy vznikly ve druhé polovině 11. stol. u nás, pravděpodobně v klášteře na Sázavě. Nejvýznačnější a nejbohatěji zdobený rukopis této skupiny, kodex Vyšehradský, obsahuje mimo titulní obraz a mimo malovaný čtyřstránkový rodokmen Kristův třicet tři obrazy evangelické a bohatě vypravené strany s iniciálami před počátkem evangelií. Evangeliář Hnězdenský a Svatovítský jsou zakončeny mešním evangeliem v den posvěcení chrámu Páně, kdežto v kodexu Vyšehradském následuje ještě jedno evangelium, nadepsané zlatým titulem: In die ordinationis regis (t. j. v den ordinace čili posvěcení královského); uvádí perikopu z evangelia sv. Marka (12, 13—17), jak farizeové a herodiáni položili Kristu úskočnou otázku: Sluší-li platiti císaři daň, či nikoli? Z tohoto evangelia se usuzuje, že kodex nemohl vzniknouti, dokud v Čechách nebylo královské korunovace, kterou předpokládá. První korunovace, totiž Vratislava II., se konala v Čechách r. 1086. Je pravděpodobné, že tento kodex byl napsán krátce před tím a mešní evangelium se z něho zpívalo při slavné korunovační mši svaté. Odtud pojmenování kodexu „Korunovační evangeliář krále Vratislava". Je vysoce hodnocen odborníky, jako Fr. Matějíčkem, který o rukopisu píše: „Po stránce ikonografické představuje souhrn bezmála všech obrazů, jež byly v době románské vypěstěny ve velikém okruhu středoevropském, ukazuje však mezi svými komposicemi i takové, jež byly ve svém

složení v malbě románské vzácné, ne-li úplně neznámé. Tak Kristův rodokmen na čtyřech stranách, v množství poprsí rozvedený, patří k nejstarším komposicím tohoto druhu vůbec, výjevy jako na př. Křest Kristův a Bičování jsou ve svém ustrojení snad jedinečné. Od prorockých výjevů starozákonních rozvíjí se cyklus obrazů ze života Kristova v soustavné řadě až po výjev Seslání Ducha svatého, aniž kde selhává obrazová zásoba malířova, aniž trpí výmluvnost jeho vyprávění. Známe málo děl, jež vynikají tak skvělou názorností a sdílností obrazů, zejména v scénách dramaticky rušných. Svou stránkou formální jeví kodex Vyšehradský vypracovaný, jednolitý malířský sloh nevšední rázovitosti, jenž prozrazuje, že se vyvinul v místě silné tradice malířské a čilé iluminační práce. Při vší strohosti a tvrdosti tvarů jest výraz obrazů živý, při vší abstraktnosti, jež proniká modelací, spíše barevně kreslenou než malovanou, mají objemy svou plastickou plnost a členitost. V barvě pozorujeme koloristickou pestrobarevnost, systémem ovládanou, příznačnou pro druhou polovinu 11. stol., barevná škála jest rozsáhlá, obsahuje množství jemných odstínů."[6]

Povahou své výzdoby náleží ke kodexu Vyšehradskému evangeliář z 11. stol. chovaný v knihovně metropolitní kapituly v Praze. Je však chudší na iluminace. Mimo celostránkové obrazy čtyř evangelistů (16) je v kodexu ještě pět celostránkových obrazů, vztahujících se k významnějším svátkům církevního roku (obraz Narození Páně (17); Vjezd P. Ježíše do Jerusalema; Anděl ukazující ženám místo, kde zmrtvýchvstalý Kristus odpočíval; Nanebevstoupení Páně; Seslání Ducha sv.). Vazba kodexu je z druhé poloviny 14. stol. Přední deska je pobita měděnou, pozlacenou, ozdobně rytou plochou. Uprostřed pod bohatou arkádou sedí Bůh Otec a drží před sebou na kříži pnícího Krista. Na prsou Boha Otce je hlavou dolů obrácená holubice. Deska byla původně posázena polodrahokamy, z nichž se zachovaly jen některé.

Z poslední čtvrtiny 12. století je evangeliář, který býval v piaristické koleji v Praze (18—21). Nebyl však českého původu. Byl malován v Salzburku, nebo malířem některého provinciálního kláštera, protože jeho srovnání s rukopisy salzburské skupiny byzantinisujícího směru

vede do tohoto uměleckéko okruhu. I když malířská hodnota rukopisu je nižší, než ostatních rukopisů salzburské skupiny, pro dějiny umění je rukopis cenný, protože salzburská rukopisná skupina je chudá na rukopisy.[7]

K nejhodnotnějším výtvorům románské knižní produkce — nejenom u nás, ale v celé střední Evropě — komposicí, kresbou a zejména plným vývinem barevné formy, náleží Ostrovský žaltář kapitulní knihovny v Praze. Rukopis byl napsán okolo r. 1200 v benediktinském klášteře v Ostrově na Sázavě u Davle. Kromě větších a menších iniciál je vyzdoben třemi celostránkovými obrazy živých barev, na leskle zlatém pozadí: Madony s Děťátkem (22), Ukřižování Páně a Nejsvětější Trojice (23—24; IV). Jsou charakteristické pro dobu vzniku kodexu. První obraz Madony s Děťátkem je dokladem vzrůstu šířícího se v té době mariánského kultu. Madona sedící v arkádě, sestrojené románskou architekturou, drží v levém náručí Ježíška a pravicí mu podává zlaté jablko. Ježíšek pravicí objímá Matku a levicí hladí její tvář. Tváře jsou schematické, bezvýrazné. Druhý obraz, Ukřižovaného Krista, ukazuje na soucítění s utrpením Krista-Člověka, jak se šířilo v tehdejším světě pojetím sv. Bernarda z Clairvaux. S nakloněnou hlavou, obklopenou křížovou svatozáří pní Vykupitel na červeném kříži. Klidnou tvář pokrývají dlouhé červené vlasy. Dlaně vodorovně rozpjaté jsou přibity hřeby na kříž. Z probodeného boku, rukou a nohou prýští krev. Nohy spočívají na zeleném suppedaneu a jsou přibity dvěma hřeby. Pod pravicí Ukřižovaného stojí Matka Páně s rukama složenýma na prsou. Na protější straně stojí sv. Jan Evangelista. V levici drží modře vázanou knihu a pravici má položenu na prsou. Nohy jsou bosé. Nad křížem vlevo je slunce a vpravo měsíc, které se zatměly při smrti Páně. I třetí obraz, Nejsvětější Trojice, náleží k výjevům, jež byly v té době v žaltářích zobrazovány. Na duze v mandorle sedí Bůh Otec a drží kruhovou desku, na níž je poprsí Kristovo. Mezi touto deskou a tváří Boha Otce se vznáší Duch sv. v podobě bílé holubice. Na leskle zlatém pozadí po pravé a levé straně Boha Otce jsou bílá písmena alfa a omega. Rohy mezi obdélníkovým orámováním a mandorlou jsou vyplněny symboly čtyř evangelistů.

Nejeden vzácný rukopis se zachoval v nejstarším ženském klášteře sv. Jiří na Hradě pražském, založeném v 10. století.[8] Z biblických rukopisů jsou to žaltáře, jež byly nepostradatelnou chórovou knihou řeholnic. Když byl klášter r. 1782 zrušen, dostaly se rukopisy různého stáří a hodnoty do majetku pražské universitní knihovny. Jsou cenným dokladem kulturní úrovně kláštera, jemuž v českém životě a v jeho dějinách připadla úloha tak významná. Nejstarší skupina svatojiřských knih po stránce výtvarné zapadá ještě do rámce románského. Styl, jenž ovládá většinu těchto knih, jeví všecky charakteristické rysy malířské práce, vyvíjející se v Evropě pod poslední nadvládou umění byzantského. Rukopisy jsou různorodé, iluminované od případu k případu, rukama ne vždy zručných malířů, podle předloh různého původu a stáří, což nejednou ztěžuje určení doby a místa vzniku rukopisu. Českého původu je žaltář z druhé poloviny 13. stol. (universitní knihovna I H 7) (28). Kodex byl zhotoven buď přímo v klášteře svatojiřském, nebo pro tento klášter. Usuzuje se tak z iniciály S, kde před postavami dvou světic klečí jeptiška (30). Rovněž z druhé poloviny 13. stol. je Svatojiřský žaltář (univ. kn. XII G 8) vyzdobený dvěma obrazy, Zvěstování Panny Marie a Narození Páně. Je pravděpodobně domácí prací, která však po stránce malířské nepatří k cenným pracím dobovým, stejně jako neúplný žaltář univ. knihovny (XII G 20b), v němž mezi iniciálami se vyskytuje obraz sv. Jiří. Vysoká je umělecká úroveň Svatojiřského žaltáře, který je též v universitní knihovně (XIII E 14b). Je z poslední čtvrtiny 12. století; umělecky souvisí s biblí Erlangenskou a tím s některým střediskem jihoněmeckým. V Čechách však byl velmi záhy, jak dosvědčují jeho vpisy (kalendarium, jména zakladatelů prvního kostela a kláštera sv. Jiří na Hradě pražském). Pravděpodobně byl napsán pro Čechy, nebo malován přímo v Čechách, umělcem vyučeným v bavorské škole. Iluminace žaltáře jsou příbuzné s výzdobou žaltáře Ostrovského, kterému sloužily pravděpodobně za předlohu. Jsou tu čtyři celostránkové obrazy a čtyři drobnomalby v iniciálách. Ukřižování a Madona (26) jsou oběma žaltářům společné. Ve Svatojiřském žaltáři není obraz Nejsvětější Trojice, ale jemu příbuzný jiný: Maiestas Christi, Vykupitel v nebeské

slávě (25). Čtvrtý obraz znázorňuje křest Páně v Jordáně (27). Vykupitel stojí ve vodě modře zbarvené a tak zvlněné, že z vln vynikají pouze ramena a hlava. Nad hlavou Kristovou se vznáší Duch sv. v podobě bílé holubice. Kristus se obrací k sv. Janu Křtiteli, který stojí na pravé straně. Sv. Jan se pravicí dotýká hlavy Páně a levicí ukazuje jako Předchůdce na Mesiáše. Za Vykupitelem po levé straně stojí anděl. Kromě celostránkových obrazů je žaltář vyzdoben figurálními skupinami, komponovanými do čtyř iniciál. Tak iniciála B (eatus vir) poskytla umělci dvě plochy, v nichž vylíčil událost ze Skutků apoštolských (7, 54—59) o kamenování sv. Štěpána. Ve spodní ploše zobrazil umělec vlastní kamenování, v horní pak otevřené nebe a v něm Syna Božího na pravici Boží. (29) Druhá miniatura v iniciále Q znázorňuje smrt Panny Marie, třetí pět ran Krista Pána a poslední obětování Isáka.

V první polovině 13. stol. vznikl v benediktinském klášteře v Podlažicích u Chrudimě kodex, částečně biblický, Gigas librorum[9], t. j. kodex obrovitý, který r. 1648 odvezli Švédové z Čech a dodnes je ozdobou královské knihovny ve Stockholmu. Bude o něm psáno ještě později (31—33).

Na sklonku 13. stol. odumíral u nás sloh románský a ze západu postupovalo k nám umění nové, gotické, které se již projevuje v iluminovaných rukopisech kolem roku 1300 a které se bohatě a plodně rozvinulo v nesčetných biblických rukopisech následujících desetiletí.

BIBLE DOBY GOTICKÉ

Století 14. a počátek gotické doby je dobou neobyčejného rozmachu rukopisné produkce a s ní spojené knižní malby. Nikdy nebylo pořízeno v Čechách tolik nádherných rukopisů jako právě v tomto století. Netřeba ani podotýkati, že nejčestnější místo v této rukopisné produkci zaujímají opět bible. I když mnoho vzácných rukopisů zaniklo v pozdějších dobách ve válečných bouřích i z nedostatku šetrnosti a porozumění pro starožitnosti, přece zbytek zachovaných rukopisných biblí je dokladem jak naší vysoké kulturní vyspělosti v této době, tak živého vztahu našich předků k bibli. Byla-li bible v předchozí době spíše knihou kněží a theologů, stává se v pozdějším středověku středem zájmu i širších vrstev lidových, laiků, kteří z ní čerpají poučení a povzbuzení pro svůj duchovní a mravní život. Bible je nejenom překládána do národních jazyků, ale je též doprovázena v textu četnějším obrazem, zesilujícím názor a podporujícím i obrazotvornost čtenářů bible. Ve 13. století vznikají ve Francii a Anglii obrázkové bible (biblia pauperum — bible chudých), kde se ilustrace stává sdílným prostředkem myšlenek a vlastní text je zatlačován do pozadí, stávaje se někdy pouhým doprovodem obrazu.

Umělecký vzhled knihy se podstatně mění. Místo několika celostránkových obrazů, jako tomu bylo v rukopisech doby románské, uplatňují se drobné obrázky, vkládané do iniciál. Obrázkové iniciály, které byly od 9. stol. ojedinělým zjevem, stávají se obecným pravidlem. Iniciála je bohatá figurami, symboly, jsou v ní někdy umisťovány i podobizny těch, kdo si knihu objednali. Uplatňuje se nový

prvek, totiž drobné figurální ozdoby na rozvilinách gotického ornamentu, zdobícího okraje strany. Jsou to t. zv. drolerie, postavičky lidské, zvířecí, často i velmi fantastické, jež bývaly sice běžné i v ornamentice románské, ale v ilustraci gotické knihy jsou až nevázané, stejně jako v gotickém sochařství.

O iluminovaných gotických biblích jako o celku, jenž se ovšem nevymyká obecným zákonům výtvarným, které ovládaly knižní malbu oné doby, pojednává Dr Fr. Matějíček v „Dějepisu výtvarného umění v Čechách" a různých článcích, k nimž přihlíží i tato kapitola.[1]

Nové, gotické umění pronikalo do Čech jen pozvolna. V době, kdy se již gotická architektura oprostila od románských prvků a kdy dekorativní plastika se projevovala gotickým naturalismem, uplatňuje se ještě v českých zemích byzantinizující sloh románský, a to jak v malířství nástěnném, tak i v knižní malbě. Teprve kolem r. 1300 objevují se v naší knižní dekoraci prvky ornamentiky gotické. Obecnému pronikání gotického ornamentu přispělo navázání styků s Francií a její knižní produkcí. Vzdáleným ohlasem gotického ilustračního pojetí je zdrobnění postav v iniciálách evangeliáře v knihovně Národního musea v Praze (XIV A 10) z konce 13. stol., malovaného ještě slohem románským.[2]

Nad poměrně nízkou úroveň české produkce, rozvětvené v mnoha klášterech, vynikla dílna, která pracovala pro královnu Rejčku, vdovu po Václavu II. a Rudolfu Habsburském.[3] V této dílně, kterou královna sama vyvolala k životu, objednala rukopisy pro cisterciácký klášter (snad pro ženský klášter na Starém Brně, který r. 1323 založila). Ze sedmi známých rukopisů jsou tři biblické, z nichž zvláště vyniká žaltář, známý pod názvem Brevíř královny Rejčky (34—35). Druhé dva biblické rukopisy, dvoudílný lekcionář z r. 1315—16 a žaltář jsou dnes v Národní knihovně vídeňské. Dílna královny Rejčky podle písma a miniatur byla o nemnoha členech. Kolem r. 1315—17 byly v ní zhotoveny knihy, které královna žádala a pak buď dílna zanikla, nebo opustila své české působiště.[4]

Podobnou dílnou, která rovněž vznikla na popud členky královského rodu, byla dílna Kunhuty, abatyše u sv. Jiří, dcery Přemysla Ota-

kara II. Příchod Kunhutin do tohoto kláštera je ve znamení snahy o prohloubení duchovního života a zvýšení kulturní úrovně pomocí knih. Byly to jednak knihy chorální, jednak knihy literární (díla sv. Bonaventury, sv. Bernarda), životopisy svatých a různé traktáty. Nejvýznačnější ze skupiny Kunhutiných rukopisů, ne sice přímo biblický, ale s biblickými motivy, je t. zv. Pasionál abatyše Kunhuty,[5] považovaný za nejdokonalejší památku českého gotického knižního malířství (36, 37, 39; I). Byl psán a iluminován v Praze kolem r. 1320. Neznámý malíř velkých ilustračních cyklů ovládal dokonale soudobý kreslířský styl. Perem kreslené obrazy svědčí, že jeho práci řídila vynalézavá fantasie, vyvážená uměleckou školeností i tvůrčím nadáním. Znalec Pasionálu, Dr F. Matějíček, zvláště vyzdvihuje jako příznačný rys schopnost vyjádřiti citové složky výtvarné představy a naplniti své ilustrace vřelým pathosem vyvěrajícím z gotické duše, dojaté životem Kristovým a Mariiným. Obrazy Krista a Matky v mystickém obětí (příl. I) a obraz P. Marie Bolestné jsou umělecké projevy, jimž není rovno v celém umění světovém té doby.[6]

V psané knize doby gotické nabývá vrchu čím dále tím více obrázek. Také v bibli. Knižní ilustrace se stává sdílným prostředkem myšlenek. Text se stává pouhým doprovodem obrazu. Již v polovině 13. stol. projevují se tyto tendence ve Francii a ve střední Evropě. Výrazem těchto snah jsou t. zv. bible chudých (biblia pauperum), kde jsou znázorněny vybrané scény z Nového a Starého Zákona. Protějškem každé scény ze života Ježíše Krista je odpovídající scéna ze Zákona Starého. Tyto bible bývaly pomůckou nižšího kléru a užívalo se jich při kázání a vyučování. Těchto biblí se nezachovalo mnoho, poněvadž byly častým užíváním ničeny. Jednou z nejvýznačnějších památek tohoto druhu — Biblia pauperum to však v nejvlastnějším slova toho smyslu není — nejenom u nás, ale v celé střední Evropě, je bible Velislavova z poloviny 14. stol. Pracovalo na ní několik kreslířů a má více než 700 perokreseb, částečně kolorovaných (38, 40, 41). Je dnes uložena v Národní a universitní knihovně v Praze a je nazývána Velislavovou po svém objednateli, patrně notáři kanceláře Karla IV. V této obrazkové knize, která je zčásti obrázkovou biblí, ke starozákonním cyklům

biblickým (Genesis, Exodus, Daniel, Judicum, Judith) je připojen i cyklus o Antikristovi, úryvky z cyklu pašijového, Skutků apoštolských, Apokalypsa a legenda o sv. Václavu.[7] Jinou knihou tohoto typu obsahující Bibli chudých je Liber depictus; pochází z Krumlova a dnes je ve vídeňské Státní knihovně.

Do čtyřicátých let byla česká knižní (a také biblická) malba závislá na knižním umění západním a nepřesahovala mnohdy úroveň průměrného řemesla. Ve čtyřicátých letech 14. stol. dostává se knižní malbě plodných námětů z Italie, k níž se české země v době Karlově víží silným kulturním poutem. Pobyt českých studentů a kleriků v Italii, dovoz italských knih k nám, přispívá zprvu k napodobování cizích předloh, později je projevením se nového stylu českých iluminátorů. Takovou předlohou českým iluminátorům byla na př. Bible kapitulní knihovny pražské (A 135/1) (43). Vlašský sloh zvítězil za arcibiskupa Arnošta z Pardubic, který se vrátil do Čech po studiu v Bologni, Padově a pobytu v Avignonu, prosycen kulturou těchto světových středisk. Není možno vypočítávat všechny bible, které u nás vznikly v druhé polovině 14. stol. S hlediska gotické malby je pozoruhodný evangeliář iluminovaný Janem z Opavy, lanškrounským farářem (z r. 1368), dnes v Národní knihovně ve Vídni; Jan z Opavy využívá iniciál k dekoraci celých stran, zjev to v gotické knižní malbě ojedinělý (42, 44). Jiná bible, již z počátku 15. stol. (z r. 1402), je dnes v Antverpách (museum Plantin Moretovo), je to bible, kterou dal zhotovit mincmistr Konrád z Vechty. Bibli zdobili čtyři iluminátoři a je vynikající ukázkou směru, který vládl v knižní malbě v první čtvrti 15. stol. (sklony k jednoduchosti). Bibli objednal Konrád z Vechty, milec Václava IV., patrně jako dar králi za udělení úřadu mincmistrovského. Čtyři iluminátoři se svými pomocníky pracovali asi současně, jak lze usuzovati z nedokončených prací prvního dílu (bible má dva díly). Mistr každé dílny nakreslil perem komposici obrázků, pomocníci malovali pozadí, podmalovávali obrázky, mistr dal pak obrázku podobu konečnou. Umělecká úroveň nebyla v těchto dílnách stejná. Ostatní mistry předstihl mistr dílny třetí, který ilustroval bibli od knihy Josue až po druhou Samuelovu. Mistra, který vynikal školením i nadáním řadí Antonín

Matějček k nejvýznačnějším zjevům české malby knižní celé periody karlovské a václavské.[8]

V době Václava IV. dosáhla knižní kultura svého vrcholu.[9] Tehdy vznikly nádherné rukopisy proslulé Václavovy knihovny, mezi nimiž vyniká německá obrázková bible krále Václava. (45—48) Druhý sňatek Václava IV. se Žofií Bavorskou dal podnět k překladu bible do němčiny, který měl být svatebním darem novomanželům. Z popudu bohatého pražského patricije Martina Rotleva pracovala celá skupina iluminátorů na výzdobě šestidílné bible, která — ač německá — vznikla u nás a stala se daleko největším dílem českého umění iluminátorského a nebyla již předstižena žádným dílem soudobým. Původce překladu, Rotlev, dal v čelo bible modlitbu, aby se dožil dokončení bible. Jeho prosba se nesplnila. Nový Zákon již přeložen nebyl. Bible je dnes ve Státní knihovně ve Vídni. V rukopisech prvního desetiletí 15. stol. se projevují iluminátoři i jako znamenití malíři. Umělecky hodnotný je z té doby žaltář Roudnický (Kapit. knihovna Cim. 7), který býval původně majetkem řeholních kanovníků roudnických, a latinská bible Kapitulní knihovny (A XV), jejíž obrazy Stvoření světa jsou malovány rukou dokonale školenou.

V bibli dopsané r. 1411 pro staroboleslavského probošta Františka (knihovna ve Štuttgartu) se projevuje zápas staré tradice s novým dekorativním stylem. Starý Zákon je vyzdoben iluminátorem (nebo skupinou iluminátorů) ve stylu blízkém době okolo r. 1400, kdežto iluminátor Nového Zákona přísluší pokolení, jež vyrostlo v ovzduší uměleckého nazírání a cítění dílny Vavřince z Klatov. V dekoraci této části bible vítězí štíhlé, plazivé stonky, uplatňuje se již útlý, členitý, rozvětvený akant, květ nabývá své složité, již poněkud naturalistické podoby.[10]

Zručnou rukou, nikoliv však umělecky tvořivou je vyzdobena česká bible první recense, bible Litoměřicko-Třeboňská (viz str. 12). Její miniatury jsou dílem nestejně školených rukou a nestejné umělecké úrovně. (50—56; VI)

V době husitské nabývá bible vrchu nade všemi ostatními druhy knižní produkce. Jsou to jak bible latinské, tak bible české, které po-

stupně převažují bibli latinskou. Po stránce umělecké — pro kulturní isolaci Čech v době válek husitských — zachovávají archaistickou tvářnost stylu počátku 15. stol. a ještě v polovině tohoto století se v Čechách pracovalo překonaným slohem (řemeslně ustáleným), který náležel době vývojově dávno prošlé. Ale i v této době se vyskytují exempláře nadprůměrné ceny. Z nejznámějších jsou: Bible Olomoucká z r. 1417 (universitní knihovna v Olomouci I A/I, II) o níž bylo již psáno na str. 14. (57—59) Pokud jde o malířské provedení představují obrazy této bible malířskou mluvu své doby, dosaženou ve tvaru poněkud rustikalisovaném.[11] Bible Boskovská let 1420—1430 (v universitní knihovně v Olomouci (III/3)[12] je dokladem, že nechybělo u nás iluminátorů, kteří dovedli obohatiti dobovou knižní malbu novými hodnotami malířskými. (60—62) Přípisy na prvním a posledním listě dávají nahlédnouti do osudu kodexu. Zjišťujeme z nich, že r. 1565 daroval bibli Václav Černohorský z Boskovic a na Třebové Jindřichu Reychnbochovi, svému úředníku na Třebové, načež již přípisky r. 1597 ji zaznamenávají jako majetek hraběnky de Thouar (?) v Jaroslavicích. Od ní získali bibli pro knihovnu svého kláštera brněnští jesuité (1604), odkud při rušení klášterů Josefem II. se dostala do bývalé lycejní knihovny v Olomouci. V jednom dílu obsahuje celou Vulgatu (537 listů). Malířská výzdoba rukopisů pozůstává z 89 miniatur, počítaje v to pět ornamentálně malovaných iniciál.

Nad průměr dobové práce vyniká rozměrná bible Vatikánská, zvaná také biblí Kristiny Švédské (po r. 1430); v ní jako v ostatních biblích té doby, je položen důraz na výzdobu počátku Genese, zabírající dvě strany knihy. (63—64)

V rozsáhlé produkci knižní malby druhé čtvrtiny 15. stol. tvoří bible obsáhlou skupinu. Typickým produktem doby — spíše shrnujícím v neobvyklé úplnosti výtěžky dosavadního vývoje, než dílem vývojově plodných podnětů — je nákladná česká bible táborského hejtmana Filipa z Padeřova.[13] Dnes je ve Státní knihovně ve Vídni. Její význam není ani tak umělecko historický jako kulturně historický.

Průměrnou řemeslnou dobovou prací je latinská bible a český Nový Zákon ve Vídeňské státní knihovně (cod. 1217 a cod. 3304) i latinská

bible Zahaňská ve Wroclawi. Mezi četnými biblemi druhé poloviny 15. století vyniká český Starý Zákon universitní knihovny v Praze (XVII A 34), jehož výzdoba zůstala nedokončena. Od ostatních biblí se liší tím, že neobsahuje obrazů Stvoření. Jen trůnící Hospodin je vyobrazen na počátku Genese. (65) Miniatury svědčí o školeném malíři, který ovládal i složitý obraz skupinový, jak dokazuje perokresba bitevního výjevu pod textem na fol. 115. (66—67) Krásně a pečlivě je vypravena latinská bible Šellenberská (Strahovská knihovna) psaná v pol. 15. stol. písařem Petříkem pro staroměstského měšťana Mikulaše od Tří lící; má na osmdesát iniciál. Česká bible téže knihovny z doby poděbradské, odpovídá svou výzdobou nízké úrovni dobové práce.[14]

Jednodušší a co do objemu malá je pergamenová bible Táborská (univ. knih. XVII A 10). Stará tradice, kterou zaznamenal B. Balbín, označila za písařku bible táborskou mlynářku. Legenda je však nepravděpodobná, protože celkem pečlivá úprava a výzdoba rukopisu ukazuje spíše na ruku dovedného řemeslného písaře než na prostou ženu. (68)

I když knihtisk odsunoval do pozadí rukopisnou knižní produkci, rozměrné mešní knihy a kancionály byly opisovány ručně a vedle prvních biblických tisků zachovala se ještě celá řada ručně psaných, většinou již jen českých biblí z druhé poloviny 15. stol. Jeví se v nich záliba ve formách velkého měřítka a v objemných tvarech. Z biblí této doby buďtež jmenovány nejvýznačnější: Bible Pernštejnská (Praha, univ. knih. XVII A 7), (69—70), Dlouhoveského (Praha, univ. knih. XVII A 37), (71), Bočkova (Brno, kraj. arch. Mr 121), (72), Mikulovský Starý Zákon (Brno, univ. knih. Mk 2), (73—74), Hodějovského (Praha, univ. knih. XVII A 30), Moskevská (Moskva, Ross. Istor. Muzej.), Šafhúzská (Schafhausen) a Kladrubská (Praha, univ. knih. XVII A 29), jejíž písař i iluminátor byl jednou a touž osobou, jak o sobě v bibli zaznamenal:

„Kdož tyto knihy psal,
tenž jest také illuminoval".

Nový, mohutný rozmach české bible nastává vynalezením knihtisku.

CIZÍ BIBLE U NÁS A NAŠE BIBLE V CIZINĚ

Nejenom bible vzniklé u nás, ale i bible — nebo jejich části — jež sice nejsou našeho původu, ale od staletí jsou u nás s láskou a pečlivostí uchovávány a nerozlučně spjaty s naší kulturou, jsou také výmluvným dokladem lásky našeho národa k bibli.

Nejrůznějšími cestami se dostávaly do našich zemí vzácné biblické rukopisy. Někdy si můžeme o těch cestách učiniti představu z poznámek a zápisů v kodexu samém, nebo na jeho přídeští, ale většinou jsme odkázáni na pouhé dohady. Tak Otec vlasti Karel IV., získav vzácný rukopis evangelia sv. Marka, vlastní rukou vepsal do kodexu jak rukopis získal. (6) Nejeden rukopis se dostal do našich zemí s kněžími, kteří k nám přicházeli hlásat křesťanství. Nejstarší zprávu o dovozu knih máme v legendě o sv. Václavu, kdež se praví, že kněží a žáci, přicházejíce z Bavor, vezli s sebou i knihy. Nejeden rukopis se dostal do našich zemí vzájemným stykem klášterů. V r. 1292 opati cisterciáckých klášterů koupili v Paříži rukopisy za peníze, darované k tomuto účelu králem Václavem. Vzájemným stykem cisterciáckých klášterů se k nám asi dostala i několikadílná bible kláštera ve Vyšším Brodě (nyní ve správě Státní vědecké knihovny v Čes. Budějovicích MS CLVII). (Příl. V.) Víme, že biskup Jan z Dražic přivezl s sebou z Avignonu knihy, z nichž mnohé byly darovány klášteru roudnickému. Klerici a studující na cizích, hlavně severoitalských universitách, přinášeli s sebou do Čech knihy všeho druhu, mezi nimiž jistě nechyběly ani bible. Kodexy přinesené k nám z ciziny nejednou pak sloužily jako vzor českým iluminátorům při jejich práci. Takovým vzorem

vlašského původu byla na př. bible malého formátu, dnes uložená v kapitulní knihovně pražské (A 135/1).

K nejvzácnějším biblickým památkám cizího původu náleží latinské evangelium sv. Marka ze 6./7. stol., chované ve svatovítském pokladu. (4, 6) Dlouho bylo mylně považováno za vlastní rukopis evangelisty sv. Marka.

Tento — třeba nikoli prvopis evangelisty sv. Marka — přece velmi starý a vzácný rukopis se dostal do Prahy za Karla IV. Ve 14. století byl uložen jako vzácná relikvie v chrámovém pokladu v Akvileji v severní Italii. Tradovalo se o něm, že byl napsán vlastní rukou sv. Marka, který při svém odchodu z Akvileje odevzdal rukopis svému nástupci sv. Hermagorovi. Rukopis spatřil na své korunovační cestě na podzim r. 1354 Karel IV. a vyžádal si jeho část pro katedrálu sv. Víta. Získání tak vzácného rukopisu umožnilo Karlu IV., že tehdejší akvilejský patriarcha Mikuláš z Luxemburku byl nevlastním bratrem Karla IV. a právě vlivem Karlovým dosáhl hodnosti akvilejského patriarchy. Císař obdržel z kodexu, který měl pět osmilistových složek, dvě závěrečné složky. Folia, která Karel IV. získal, obsahují vylíčení Kristova utrpení (Mr 12, 21—16, 20). Karel IV. pak na poslední folio vlastnoručně vepsal legendární historii rukopisu, i jak získal část kodexu pro katedrálu sv. Víta. S rukopisem vypravil do Prahy zvláštního posla s příkazem, aby veškeré duchovenstvo slavně uvítalo vzácnou relikvii před městskými branami. Dal také příkaz, aby se vždy o velikonoční neděli četlo evangelium v katedrále přímo z tohoto starobylého rukopisu. Tento zvyk byl v katedrále sv. Víta skutečně dlouho zachováván a když později zanikl, býval kodex alespoň několikrát do roka kladen na hlavní oltář k uctívání. Dík pečlivému uložení v katedrále sv. Víta, zachovala se pražská část evangelia až do dnešní doby v dobrém a čitelném stavu.

Nebyl už tak šťastný osud prvních čtyřiceti listů kodexu, které po rozdělení rukopisu zůstaly v Akvileji. V r. 1409 za bouří, provázejících válečné události, dopravili akvilejští kanovníci kodex do Friuli, hlavního města furlandského vévodství. Když r. 1420 obsadili Benátčané západní Furlandsko, benátský vévoda Thomasso Mocenigo,

domnívaje se, že jde o rukopis psaný rukou sv. Marka, odvezl kodex do Benátek. I v Benátkách, jako kdysi v Praze, byl rukopis slavnostně očekáván a ve vyzlacené schránce uložen v chrámu sv. Marka. Zde však utrpěl rukopis vlhkostí, pergamenové listy se slepily a písmo se stalo nečitelným.

Obě části evangelia, benátská i pražská, až do sklonku 17. stol., byly považovány za rukopis sv. Marka. První, kdo touto tradicí otřásl, byl Giusto Fontanini (1666–1736)[1] a později náš Josef Dobrovský (1778).[2] Fontanini totiž zjistil, že v pergamenovém rukopise, chovaném ve Friule a obsahujícím evangelium sv. Matouše, Lukáše a Jana, chybí evangelium sv. Marka, které však původně (jak svědčila poznámka na konci Matoušova evangelia) v kodexu bylo. Fontanini přišel na myšlenku, nebylo-li snad právě z tohoto kodexu vyňato benátské a pražské Markovo evangelium. Poněvadž benátská část pro svůj zetlelý stav nebyla jako důkaz k potřebě, vyžádal si z Prahy okreslení ukazkové stránky, a když ji obdržel a srovnal písmo i stejnou úpravu stránek (na listu dva sloupce po 19 řádcích), došel k závěru, že benátský a pražský rukopis jsou původně součástí jednoho a téhož, t. j. Friulského rukopisu a že tudíž tyto zlomky nejsou prvopisem evangelisty sv. Marka.

Nebudu zde líčit výměnu názorů mezi protivníky a obhájci fragmentu jakožto originálu sv. Marka. Budiž pouze poznamenáno, že to byl Josef Dobrovský, který r. 1778 vydal pražský zlomek a kriticky se postavil proti obhájcům fragmentu jako prvopisu sv. Marka. Více o této otázce nalezne čtenář v V. sv. spisů Josefa Dobrovského, vyd. Československou akademií věd v Praze 1953 (Fragmentum Pragense euangelii s. Marci). I když tento starobylý latinský rukopis není psán rukou sv. Marka (sv. Marek psal řecky), přece je kodex starou a vzácnou biblickou památkou, úzce spjatou celých šest století s naší vlastí a je dokladem úcty našich předků k Písmu svatému.

Méně známa je historie jiných biblických rukopisů, které vznikly mimo naše země, ale již od staletí jsou zde uchovávány. Tak v knihovně pražské metropolitní kapituly je vzácný rukopis evangeliáře z 9. stol., asi korbejského původu (7—9); a na Strahově, rovněž z 9. stol., t. zv.

evangeliář Strahovský, jenž náleží do skupiny nádherných knih, psaných zlatem. (10—11) Oba evangeliáře byly u nás ve 14. století nákladně svázány. Svatovítský evangeliář[3] do měděných desek, posázených hojnými polodrahokamy a křišťálovými schránkami na relikvie, a evangeliář Strahovský do dřevěných desek, potažených černým sametem a vyzdobených také polodrahokamy a silně pozlacenými soškami Krista a svatých. Svatovítský evangeliář má 244 listy. Po předmluvě sv. Jeronyma na osmi listech jsou přehledné tabulky „canones" kapitol čtyř evangelií. Jsou upraveny na způsob vkusných románských arkád. Nad celou řadou arkád klene se oblouk jenž uzavírá celek; na jeho stranách je vždy po jedné zvířecí postavě (pávi, čápi, kohouti a j.). Na počátku každého evangelia jsou celostránkové obrazy proti sobě; z nich první znázorňuje některý výjev se vztahem k evangeliu, druhý pak příslušného evangelistu.

Písmo svaté bylo opisováno nejenom do mohutných foliantů velkým písmem, ale i do knížek nepatrných rozměrů a drobounkým písmem, těžko čitelným pouhým okem. Jsou to t. zv. „nejmenší bible" (bible „minima"). Bible tohoto druhu francouzského původu ze 13./14. stol., nepatrných rozměrů 13 × 9 cm, náleží ke skvostům rukopisného oddělení (VIII H 78) pražské universitní knihovny.

To je jen několik málo ukázek vzácných biblí, které před staletími se dostaly do naší vlasti. Daleko více je však vzácných rukopisů, které v našich zemích vznikly, ale nepřízní doby byly odvlečeny do ciziny, kde jsou chloubou knihoven a museí.[4]

Kulturně historicky významnou naší památkou v cizině je evangelium — t. zv. evangeliář Remešský[5] — na něž prý přísahali francouzští králové při korunovaci. Historie tohoto kodexu je pestrá. První část rukopisu je cyrilská. Ve středověku se věřilo, že ji psal sv. Prokop, opat sázavský; je to však jihoruský rukopis ze 12. stol. Patrně Karel IV. získal tento cyrilský rukopis pro slovanský klášter Emauzy, který založil.

V Emauzích, kam Karel IV. povolal slovanské mnichy, byla pak roku 1395 hlaholicí napsána druhá část s epištolami a evangelii pro 29 svátků, v nichž měl emauzský opat pontifikální mši svatou. Oba

rukopisy byly pak svázány v jednu knihu do nádherných desek, zdobených zlatem, stříbrem, drahými kameny a ostatky svatých. Stalo se tak z úcty k první, cyrilské části, darované Karlem IV., která byla mylně považována za rukopis sv. Prokopa. V polovině 15. století se dostal rukopis do Cařihradu, snad jako dar českého poselstva, které vyjednávalo s cařihradským patriarchou o sloučení českých kališníků s východní církví. O sto let později koupil rukopis remešský kardinál Karel Lotrinský a přinesl jej do Francie, kde prý se stal korunovačním klenotem, na který přísahali francouzští králové při korunovaci. Není však jisté, byl-li skutečně tento kodex pro svou nádhernou vazbu posvátným obřadním předmětem. Za francouzské revoluce se stal rukopis nezvěstný, až r. 1835 zbavený drahokamů a ozdob byl nalezen v městské knihovně remešské. Dodnes je v této knihovně, svázaný do dubových desek, potažených marokánskou koží. (2)

Bolestnější byl osud jiné vzácné naší biblické památky, t. zv. Leskovecké, také Drážďanské bible. Byla to jedna ze čtyř nejstarších českých biblí z konce 14. stol. Původně byla majetkem vladycké rodiny Leskovců; později se dostala do královské knihovny v Drážďanech. Za první světové války stihl tuto vzácnou památku žalostný osud. Před vypuknutím války byla zapůjčena do Lovaně k ofotografování pro vědecké účely. Při požáru lovaňské knihovny za obléhání města byla spálena s jinými cennými památkami. (49)

Mnoho vzácných rukopisů bylo od nás odvezeno do Švédska za třicetileté války. Také několik biblí. Některé z nich, jako bible Bočkovská (72) a Lobkovická, přičiněním B. Dudíka, byly r. 1879 záměnou vráceny Zemskému archivu brněnskému. Jiná z těchto biblí, nazývaná dnes biblí Kristiny Švédské, (63—64) byla kolem r. 1650 věnována touto královnou knihovně vatikánské, kde je dosud (viz str. 28).

Avšak nejzajímavějším rukopisem odvezeným do Švédska, je t. zv. Kodex Gigas (obrovitý), zváný též ďábelský.[6] Tento kodex, který je v českých kulturních dějinách významnou památkou, vynikající nad průměr běžné produkce knižní a malířské, vznikl v první polovině 13. století v malém benediktinském klášteře v Podlažicích. Obrovitým (Gigas) je nazýván pro své rozměry; průměrná velikost listů je

490 × 893 mm. Není to však ojedinělá památka tohoto druhu, neboť kodexy, většinou bible, mimořádných rozměrů se objevují hlavně v Lombardii od 11. stol. Důvody a okolnosti, za nichž kodex vznikl, zůstanou asi navždy utajeny a není divu, že fantasie středověkého člověka je opředla pověstí. Kniha, na svou dobu div nevídaný a neslýchaný, nemohla v představě lidu vzniknout z vůle pouhého člověka. A tak pověst, šířící se po celém kraji, pravila: Mnich podlažického kláštera zhřešil. Má být zazděn. Chce vykoupit svoji vinu a činí slib, že za jedinou noc napíše největší knihu světa. K půlnoci poznává, že na dílo nestačí. Volá na pomoc ďábla, zapíše mu svou duši a ten knihu dokončí. Mnich je zachráněn, z vděčnosti vymaluje ďábla do knihy, ale od té chvíle nemá na světě stání. Prchá s místa na místo, až po dlouhém bloudění klesá před sochou Bohorodičky a prosí ji za spásu své duše. Matka Boží vyslyší jeho prosbu a posílá anděly, aby se dali s ďáblem v zápas. Archanděl Michael vítězí nad ďáblem a mnich umírá usmířen s Bohem. To je ovšem pouze legenda, podobná legendám, kterými jsou opředeny i jiné, cizí kodexy podobných rozměrů.

Z podlažického kláštera, podle zápisu z r. 1295, byl kodex před tímto letopočtem odevzdán cisterciáckému klášteru v Sedlci. Odtud se souhlasem podlažických benediktinů, vykoupil kodex břevnovský opat Bavor (1290—1332), který budoval klášterní knihovnu. Patrně za husitských válek byl kodex odvezen do bezpečného Broumova. V mateřském Břevnově však na kodex nezapomněli. Opat Martin, patrně na nátlak císaře Rudolfa, vyžádal si r. 1594 vrácení kodexu. Kniha asi přešla přímo do Rudolfových sbírek, neboť v Břevnově o ní není zmínky. R. 1648 byla odvezena do Švédska, kde objevil kodex Josef Dobrovský r. 1792 za své cesty Švédském a Ruskem. Ve štokholmské královské knihovně je uložen dodnes. (31) Obsah kodexu není pouze biblický. Vedle částí bible (fol. 0—118 části Starého Zákona; fol. 253—286 Nového Zákona) obsahuje Starožitnosti a Židovskou válku Josefa Flavia, Kosmovu kroniku a j. Kodex je cenný i po stránce textově kritické. Latinský text Skutků apoštolských a Zjevení sv. Jana není zněním Vulgaty, nýbrž textem, který byl v Církvi v užívání ještě před Vulgatou. Text ostatních knih je však již zněním Vulgaty.[7]

Kodex je vyzdoben jednak velkými celostránkovými iniciálami, jednak velkým počtem iniciál menších. Na fol. 289 je schematická sestava architektury jakéhosi středověkého města (32) a na fol. 290 komposiční protějšek s postavou ďábla. (33) Zobrazení má pravděpodobně vztah k Apokalypse. Město znázorňuje nebeský Jerusalem — Církev, jak o tom mluví Apokalypsa. Protějšek pak svůdce, který ohrožuje nebeský Jerusalem — Církev. Kodex je i nadmíru cenným dokladem pro dějiny českého jazyka. V kodexu je totiž dochován český nekrolog,[8] v něm je zaznamenáno přes 750 osobních jmen českých, mnohá v rozličných pádech. České úmrtní zápisy byly do tohoto nekrologu připsány na počátku 13. stol., sahají však do druhé poloviny 12. stol. Kodex je právem označován jako středověká kulturní a umělecká památka vynikající nad průměr běžné produkce knižní a malířské.[9]

Nejeden vzácný biblický rukopis je dnes ve Vídeňské státní knihovně. Ze skupiny rukopisů, zhotovených v dílně královny Rejčky, je to dvojdílný Lekcionář z let 1315—16 (cod. 1773, 1772), který podle zápisů dala zhotovit královna „aby bylo stále vzpomínáno jí, živé nebo mrtvé, a jejího rodu, ať bude darována kniha do kteréhokoliv kláštera" a Žaltář (cod. 1774). Vzácnou památkou ze skupiny Biblí chudých je Liber depictus (cod. 370), pocházející z Krumlova. O evangeliáři, který napsal a vyzdobil lanškrounský farář Jan z Opavy (cod. 1182) pro některého rakouského vévodu r. 1368, bylo již psáno v předchozí kapitole, stejně jako o výpravné šestidílné bibli Václava IV. (cod. 2759—2764) a o latinské bibli a českém Novém Zákonu (cod. 1217 a cod. 3304).

Významu spíše kulturně historického než umělecko historického je bible Filipa z Padeřova. Je to bohatě vypravená bible svědčící o tom, že objednatel Filip z Padeřova, táborský hejtman, jak je jmenován na poslední straně knihy, nešetřil nákladu. Písařem bible byl Jan z Prahy, řečený Aliapars, a dík jeho zápisům v bibli samé, můžeme krok za krokem sledovati jeho práci. Bibli začal opisovati někdy na počátku r. 1432 a teprve 28. června 1435 dokončil knihu, podav v explicitu zprávu o svém zákazníku i o sobě. O iluminátoru knihy není v explicitu zmínky a je pravděpodobné, že písař Jan byl sám též iluminátorem bible. Osudy bible po r. 1435 unikají našemu poznání, ale z dobře

zachovaného stavu knihy můžeme usuzovat — jak se domnívá J. Dobrovský — že byla v rukou lidí milujících bibli a že asi prostřednictvím Českých bratří dostala se do vlastnictví Karla staršího ze Žerotína, který dal knihu okolo r. 1600 převázati. Někdy v 18. stol. byla přivezena do Vídně rytířem Strakou, z jehož pozůstalosti byla zakoupena dvorní knihovnou vídeňskou.[10]

Ve dvorní knihovně v Mnichově (cod. lat. 18002/3) je dvoudílná gotická bible, kterou psal v letech 1338—41 augustinián Václav, člen konventu sv. Kříže Většího v Praze. Ve Stuttgartě je bible staroboleslavského probošta Františka z r. 1411. V Antverpách (museum Plantin-Moretovo) latinská bible, pořízená r. 1402 mincmistrem Konrádem z Vechty. Ve Wroclavi je latinská bible Zahaňská a románský žaltář, pocházející z třebenického kláštera.

Výše uvedené rukopisy byly většinou bible latinské. I když jejich ztráta je pro nás bolestná, ještě bolestnější je ztráta biblí českých. Mimo území našeho státu je jich dosud celá řada. Vedle jmenované bible Kristiny Švédské, Padařovské a Vídeňského Nového Zákona to jsou: Bible cisterciácká (1456) od r. 1929 v New Yorku (Pierpont Morgan Library 752), Moskevská (Moskva Ross. Istor. Muzej.) a Šafhúzská (Schafhausen). Úplný fotografický snímek této bible byl darován universitní knihovně v Praze. V Budapešti je Nový Zákon Dobrovského (1417). Jiný rukopis českého Nového Zákona z 15. stol. je od r. 1645 majetkem universitní knihovny oxfordské, která má dnes jméno po svém zakladateli Tomáši Bodleyovi — Bibliotheka Bodleiana. Krásně psaný kodex je r. 1638 uváděn jako majetek knihovny arcibiskupa anglikánské církve Viléma Lauda, vášnivého sběratele rukopisů. Jsa věrným stoupencem krále Karla I., stal se obětí revoluce. S jeho knihovnou, která byla odevzdána Bodleianě, přešel do této knihovny i náš Nový Zákon. V nejnovějším soupisu českých biblí z r. 1952 ve Věstníku české akademie věd a umění (č. 3) je uvedeno, že rukopis je nezvěstný. Na štěstí však zpráva, jak vyšetřil Dr F. M. Bartoš,[11]) byla mylná a vzácný rukopis, který před třemi staletími nalezl útočiště v Anglii, přestál i nebezpečí — jako již častěji za pět století svého trvání — poslední hrozné války.

To je několik ukázek z historie našich biblí, zavátých nepřízní doby mimo naše země, kde vznikly. Snad nebude ojedinělá radostná skutečnost, které jsme byli svědky v nedávné době, kdy u příležitosti podepsání kulturní dohody mezi Polskem a Československem na rok 1955 byly z Polska vráceny staré české rukopisy a tisky jako dar československému lidu. Ze vzácných památek, které nám byly darovány, byl nejstarobylejší památkou pergamenový, bohatě zdobený rukopis českého překladu bible z r. 1440. Bible obsahuje část Starého Zákona. Podle dřívějších majitelů je známa pod jménem bible Zamojských. Kéž by se i jiné vzácné biblické památky, které jsou kusem naší historie a svědkem vyspělé kultury našich předků, také vrátily do vlasti, kde je vytvořila láska.

ČESKÉ PRVOTISKY BIBLICKÉ

S vynálezem knihtisku souvisí nový rozmach české bible.[1] Již za necelá dvě desetiletí po vytištění první větší tištěné knihy světa Guttenbergovy 42řádkové bible (1452—55) — vyšla v Plzni první tištěná česká kniha, jedna z nejoblíbenějších knih té doby, Kronika trojanská (r. 1468). A již druhým českým prvotiskem, je tisk biblický, Nový Zákon (bez udání místa tisku), který byl pravděpodobně vytištěn již r. 1475.[2] (75) Jméno tiskaře neznáme, označil se jen signetem, tiskařskou značkou, na konci knihy.[3] Text Nového Zákona obsahuje 209 listů, je sázen do dvou sloupců po 36 řádcích. Tiskař tohoto Nového Zákona zavádí do českých zemí nový formát tištěné knihy, foliový, a nové typy české bastardy, která je odvozena ze souvěkého českého písma rukopisného. Podobně jako tiskař inkunabule z r. 1468, i tiskař tohoto Nového Zákona napodobuje písmem a úpravou svou rukopisnou předlohu.

Každá nová technika, než si najde vlastní tvary, převezme tvary předešlé techniky; tak i tištěná kniha převzala při svém vzniku vnější úpravu knihy rukopisné. První tištěné bible jsou myšleny jako náhrada rukopisu; ručně malované iniciály, rubriky, někdy dokonce i materiál, na němž byly tištěny (pergamen), měly toto zdání prvním tiskům dodati. Prvotisky napodobujíce rukopisné knihy, neměly zpravidla titulního listu; začínaly většinou slovy: „Počíná se..." (latinsky: Incipit) a končily slovem „Skonává se..." (latinsky: Explicit). V tomto explicitu se pak někdy vyskytovalo jméno tiskařovo, místo a rok vytištění knihy. Asi v šedesátých letech patnáctého století se objevily

v tištěné knize první ilustrace do dřeva řezané, nevalné umělecké úrovně. Byla to zpravidla práce řemeslníků, kteří dosud kreslili a řezali do dřeva obrázky určené pro trhovou potřebu. Teprve časem a růstem významu tištěné knihy zvyšovala se i hodnota dřevorytů a přibývalo ilustrátorů, kteří se snažili přiblížit dřevoryt umělecké práci své doby. V tištěných knihách 15. a 16. století, i když byly tištěny na různých místech a v různých tiskárnách, vyskytuje se nejednou stejný obrazový materiál, což je dokladem putování štočků a jejich vzájemného zapůjčování mezi tiskařskými dílnami. Dřevoryty, které měly z počátku nahrazovati bohatství iniciálek a drolerií, byly často prováděny jen v hrubých obrysech, aby iluminátor měl dosti místa obrázky ručně okolorovat. V prvních tištěných knihách byl vůbec ještě značný podíl iluminátora. Prvotisky, jež mají jen jedno písmo, bylo třeba doplňovat prací malířů a kresličů, kteří malovali začáteční písmena. Tak v první tištěné české bibli z r. 1488 jsou začáteční písmena odstavců vyzdobena střídavě červenou a modrou barvou a někdy v textu i barvou žlutou.

Než, vraťme se, po těchto několika poznámkách o charakteru prvních tištěných knih, k dalším biblickým inkunabulím, t. j. tištěným biblím, až do r. 1500. I třetí český prvotisk (inkunabule) je tisk biblický. Je to t. zv. Dlabačův Nový Zákon, nazvaný tak podle knihovníka strahovského kláštera B. J. Dlabače (1758—1828), který r. 1816 nalezl torso neznámého tisku Nového Zákona. Protože v tomto tisku chybí začátek i konec, jsme odkázáni jen na dohady. Je kladen před rok 1487. Písmo této inkunabule je opět bastarda českého původu a upomíná více na tiskaře Kroniky trojanské než na tiskaře Nového Zákona z r. 1475. Neúplnost výtisku ztěžuje posouzení a určení doby tisku.

Pouze Nový Zákon byl do r. 1500 vytištěn ještě jednou, a to r. 1498 ve známé tiskárně Severýnově, která byla v 15. stol. největší tiskárnou v českém království. Trojí vydání Nového Zákona v lidové řeči, který se jinak tiskl pro kněze latinsky, je něčím velmi vzácným, neboť do r. 1501 se setkáváme s tištěnými překlady Nového Zákona jen ještě u dvou národů: u Němců a Francouzů. Obecným zvykem bylo vy-

dávati do r. 1501 v národních jazycích buď bibli celou, nebo z bible samostatně žaltář.

Žaltář byl vytištěn dvakrát. Roku 1487 na Starém Městě pražském u tiskaře Jonaty z Vysokého Mýta, který byl vlastencem své doby a vydal Žaltář „ku poctivosti jazyka českého"; a v r. 1499 u plzeňského tiskaře Mikuláše Bakaláře. Protože žalmy tvoří značné procento prvotiskové výroby a byly oblíbenou modlitební příručkou, je dvojí vydání žaltáře v době inkunabulí vysvětlitelné.

Máme dokonce i dva prvotisky celých biblí, jejichž tisk si vyžádal pochopitelně velkého nákladu. První inkunabulí je bible Pražská, vytištěná r. 1488 v staroměstské tiskárně Jana Kampa, nákladem měšťanů Jana Pytlíka, Severina Kramáře, Jana od Čápů a Matějě od Bílého lva, kteří, jak se praví v explicitu na konci Nového Zákona, „prohlédajíce napřed ke cti chvále Božie a k dobrému a počestnému koruny slavné země české, a ku prospěchu věrných Čechóv i Moravanóv . . . náklady znamenité činili sú, aby tato bible byla k šťastnému konci přivedena" . . . Tisk je ve dvou sloupcích, zpravidla o 48 řádcích, bez ilustrací.[4] (76)

Po druhé byla tištěna celá česká bible již roku příštího (1498) v tiskárně Martina z Tišnova v Kutné Hoře. (77) Bylo to veliké foliové dílo o 612 listech. Text byl sázen ve dvou sloupcích o 50—51 řádcích. Písmo dal si tiskař řezat a lít, nebo si je řezal a lil sám podle rukopisné předlohy. Žádná jiná tiskárna písma neužila. Tisk je dvoubarevný, černý a červený. Bible byla ilustrována tak, jak se tehdy bible ilustrovaly: vyobrazení se zpravidla omezovala na Starý Zákon a Apokalypsu, v Novém Zákonu bývaly jinak jen obrazy evangelistů. V bibli Martina z Tišnova je 109 obrázků čtvercového a obdélníkového tvaru. Tvar první má jedenáct vyobrazení. Jsou v jednoduchém rámci, jenž je někdy na jedné ze čtyř stran neúplný. Obdélníkové dřevoryty byly prací českého mistra, ale byly dělány podle cizí, německé předlohy. Tou předlohou byly dřevoryty německé bible, vytištěné kolem r. 1479 v Kolíně n. R. Jindřichem Quentellem. Nevíme, měl-li český dřevorytec před očima přímo tuto bibli, nebo německou bibli z r. 1483, tištěnou u A. Kobergera v Norimberce, kde jsou beze změny repro-

dukovány dřevoryty z německé bible kolínské. Český řezbář svého německého vzoru nedostihl. Zachycoval jen hlavní myšlenku a komposici obrazu; věrné kopie předlohy nepořizoval. Byl ve své dřevořezbě daleko chudší, poněvadž ji asi dokonale neovládal. Vynechával z předlohy vše, co se mu zdálo vedlejší, zejména bylo-li to pracnější a vyžadovalo-li to větší řezbářské rutiny a nákladu, jako trávník, stromy, nářadí, zvířata, stavby, cesty; měnil kroj, podobu lidí, tvar staveb a pod. Český řezbář byl v dřevořezbě začátečníkem a nezáleželo mu patrně na ničem jiném, než aby náčrtem poskytl nejnutnější podněty čtenářově obrazivosti. V této bibli vyniká provedením znak Kutné Hory, který možno pokládat za signet tiskařův. (78) Tento charakteristický znak, umístěný v kolofonu bible, tvoří čtvercový dřevořez o 127 mm. Jsou na něm dvě postavy havířů v kápích, rozkročené a držící veliký znak Kutné Hory. Na štítu je dvojité W (Vladislav II.) a na něm koruna.

V bibli Pražské i Kutnohorslé bylo použito za základ textu, revidovaného v době Jiřího z Poděbrad, asi typu, jaký je v rukopisné bibli Lobkovické, psané v letech 1476—1480. Oba tyto biblické prvotisky jsou vzácným dokladem české kulturní vyspělosti, neboť bible jako tisky se vyskytují — nehledíme-li k jejich vydání latinskému a hebrejskému, t. j. v řečech neživých a k účelům vědeckým — ještě jen v pěti dalších jazycích národních: německém, francouzském, vlašském, holandském a španělském. Česká bible je také jedinou biblickou inkunabulí slovanskou.

BIBLICKÉ TISKY 16. STOLETÍ

SKVOST NAŠEHO KNIHTISKAŘSKÉHO UMĚNÍ

Poměrně záhy, již za dvacet let po dějinném vynálezu J. G. Guttenberga, je knihtiskařské umění i v našich zemích. Přichází k nám dříve, než do mnohých jiných evropských zemí, jako na př. do Nizozemska, Francie, Španělska, Anglie, Švédska a Dánska. Čeští tiskaři již v 16. stol., hlavně v jeho druhé polovině, dosáhli znamenité dokonalosti. Osobnostmi formátu Melantrichova a velkorysým závodem Melantricho-Veleslavínským, mohou se pochlubiti jen největší evropské země.

První tištěná česká bible 16. stol. byla vytištěna v cizině r. 1506 v Benátkách v tiskárně Petra Liechtensteina a odtud také její jméno bible Benátská. Jak po stránce textové, tak i typové, byly jí předlohou první české inkunabule, bible Pražská a Kutnohorská. Bibli vydali svým nákladem tři měšťané Starého Města pražského, kališníci Jan Hlavsa, Václav Sova a Burian Lazar. Byla bohatě vypravena 109 dřevoryty a titulním listem se znakem města Prahy, odkudž pocházeli tři nakladatelé bible. (79) Na jiném místě jsou v renesančních rámcích tři štíty těchto pražských občanů. (80) Mimoděk se namane otázka, proč se čeští kališníci obrátili za tiskem české bible do ciziny. Dr Zdeněk Tobolka[1] se domnívá, že to byly asi tyto důvody: V Praze tehdy působící kališnická a největší tiskárna Severýnova-Kampova nebyla tak vyspělá, aby mohla vyrobit dílo, které by nakladatelům vyhovovalo písmem i ilustracemi. Severýno-Kampovo písmo bylo již opotřebované, dřevoryty měla tiskárna rovněž sešlé a umělecky nevalně cenné a neměla ani všech, kterých bylo potřebí k ilustraci celé bible. Byla by se tudíž musila nově vybaviti, písmovým i ilustračním materiálem,

aby přání zákazníků vyhověla. Ale ti patrně také soudili, že tisk české bible bude i lacinější za hranicemi, u tiskaře na výrobu bohoslovných knih řádně vypraveného, užije-li se alespoň částečně dřevorytů a jiných pomůcek tiskařových. Bible byla i ve vážnosti katolíků a pořad biblických knih z bible Benátské byl převzat do všech příštích českých biblí katolických i podobojí až do konce 18. stol. (81)

Jinou českou biblí 16. stol., rovněž zhotovenou v cizině, byla ještě bible Norimberská, vytištěná r. 1540 nákladem Melichara Koberga v tiskárně Linharta Milchtalera „ke cti a chvále Boha všemohoucího a všem věrným křesťanům k spasení a k potěšení národům českého jazyka". Bible byla vytištěna dvoubarevně s ilustracemi většinou od Erharda Schöna, umělce školy Dürerovy. (82—83)

Dědičkou Kampovy tiskárny, z níž vyšla první česká tištěná bible, se stala dílna Pavla Severýna z Kapí Hory. Z mnoha Severýnových tisků, jež náleží k nejlepším své doby, zaslouží si zvláštní zmínky jeho dvojí vydání bible, t. zv. „Severýnky". První byla vytištěna, jak se praví v titulu, v Starém Městě pražském: „Cum gratia et privilegio Regiae Maiestatis: Léta Božího tisícího pětistého dvacáteho devátého: V středu před Božím Vstoupením (= 5. května 1529). Starý tento i Nový Zákon ke cti a chvále Bohu všemohoucímu a všem věrným jazyku a národu českého k spasitelnému vzdělání s velikou prací a znamenitým nákladem skrze mne Pavla Severyna z Kapí Hory, měštěnína Starého Města pražského, jest vytištěn a dokonán. Z toho buď Pán Bůh pochválen nyní i na věky věkův Amen." Biblických ilustrací je 87, celostránkové čtyři a titulní list. Jsou jednak od E. Schöna, nebo podle jeho předloh, jednak od neznámého umělce jeho školy, patrně přímo v dílně Severýnově pro tuto bibli tvořené. (84)

Druhé vydání vyšlo rovněž v Praze „Léta Božího tisícího pětistého třicátého sedmého ve středu před velikou nocí (= 28. března 1537)". Textové ilustrace, na něž kladl Severýn sám velkou váhu, jak patrno z dodatku k jeho předmluvě z r. 1537 (proti 1529) . . . „literami zřetedlnými . . . a figurami příjemnými ozdobiti", sestávají ze dvou řad. Starší vyskytují se již v bibli z r. 1529, jeví vliv norimberský a byly pracovány pro tuto bibli. Mladší řadu ilustrací tvoří obrazový cyklus

t. zv. Wartburské bible, vytištěné r. 1534 u Hanse Luffta ve Wittemberku. Vyskytuje se pak v pražských biblích až do r. 1560.[2]

Z politických důvodů ustanovil Ferdinand I. na několik let jediným tiskařem v Čechách malostranského tiskaře Bartoloměje Netolického, u něhož vyšla r. 1549 česká bible, která se stala základem známých „Melantrišek". Na titulním ilustračním listě této bible je celostránkový znak Maxmiliána II. se znaky rodových zemí habsburských, zemí koruny české a Lucemburska. (85) Biblických ilustrací je v bibli 129. Bibli vytiskl Netolickému Jiří Melantrich z Aventýnu, který na počátku čtyřicátých let — po pobytu v Basileji, Norimberku a krátkém působení na Moravě — přišel do Prahy a stal se pomocníkem a společníkem Netolického a r. 1552 koupil jeho tiskárnu. Navázal styky s cizinou, kupoval štočky a zařízení, stal se tiskařem, nakladatelem, vydavatelem, překladatelem i autorem v jedné osobě. Z jeho tiskárny vyšlo přes 200 tisků. Chloubou českého tisku jsou jeho „Melantrišky". Pokud se týče vzájemného poměru jednotlivých vydání Melantrichových možno dokázati srovnáním, že každé z pěti vydání je novým, úplně samostatným tiskařským výtvorem, nikoli jen dotiskem některých archů. Ve vzájemném poměru vydání 1560/61 k vydání 1556/57 a 1577 k 1570 jsou rozdíly sazby, ornamentální výzdoby i pravopisu, jak zjišťuje znatel starých českých tisků Dr Zdeněk Tobolka.[3] Druhé vydání Melantrichovy bible vyšlo Cum gratia et privilegio, Serenissimi Romanorum, Hungariae, Bohaemiae Regis. Anno M D L V I (MDLVII). V úvodu bible se praví: „Tato kniha Zákona obojího Starého i Nového od Boha skrze Mojžíše i jiné svaté lidi Ducha Svatého vdechnutím sepsaná a vydaná, v níž se jistá a gruntovní vůle Boží oznamuje, aby každému věřícímu křesťanu k spasení jistému sloužila, jest vytištěna a dokonána v Starém Městě pražském L. P. 1556 a 7. dne měsíce prosince u Jiříka Melantrycha Rožďalovského s velikou a bedlivou pilností i prací též s velikým a znamenitým nákladem jeho. A to předkem pro čest a chválu k zvelebení jména Pána Boha a pobožným v jazyku a národu českém k rozhojnění i nabytí víry pravé též dojíti skrze ni věčného života a spasení v Ježíši Kristu Pánu našem." Biblických ilustrací je 135.

Po třetí vyšla Melantrichova bible r. 1560—61. Typologicky a výzdobou knižní ornamentiky, až na některé odchylky, je v základě shodná s vydáním předchozím. Takovou podstatnou odchylkou je na př. nový Melantrichův signet na titulním listu. Melantrich, který pracoval v Basileji u Johanna Frobenia, napodobil svého učitele jak v typografické výzdobě knihy a ve způsobu humanistického nakladatelského podnikání, tak ve volbě tiskařských a nakladatelských značek.[4]) Melantrichův signet v bibli z r. 1549 je prostý obdélník, zúžený po stranách dvěma renesančními sloupy. Ruka vyčnívající s levé strany drží meč s holubicí na hrotu. Meč je ovinut dvěma hady proti sobě. Na bílém pozadí se odrážejí dvě šesticípé hvězdy a na bílé pásce nahoře čteme písmena G M R (Jiří Melantrich Rožďalovský). Týž signet má Melantrich ještě r. 1556 ve druhém vydání bible, avšak v jiném provedení a na jiném místě. Třetí vydání bible přináší již nový Melantrichův signet. Na kartuši ve věnci je pochodeň zkřížená s kopím, obojí provlečeno prstenem s démantem. Kolem dokola se vine stuha, na níž je nápis: Nec igni cedit nec ferro — neustoupí ani ohni ani železu.

Ke čtvrtému vydání své bible z r. 1570 pořídil Melantrich novou obrazovou výzdobu, jak se praví v předmluvě: „Nyní pak již . . . učiniv veliký náklad na naše figury . . . nelitovav při tom statečku ani zdraví svého". Dřevoryty jsou většinou pražského původu, patrně však od umělců, pocházejících z ciziny. (86) Charakteristický je titulní list tohoto vydání Melantrichovy bible. Střed titulní strany vyplňuje střídavě červený a černý text s názvem, úplným impresem a privilegiem. Na bohatém portálu s volutami a mušlemi vidíme nahoře uprostřed kartuš s Nejsvětější Trojicí a na hlavicích pilířů po andělu se sloupem a křížem. Ve výklencích pilířů jsou alegorické postavy víry a naděje; dole na veliké kartuši klečí Melantrich před krucifixem na výšině za městem. (87) Stejným titulním listem bylo uvedeno i poslední vydání Melantrichovy bible z r. 1577. (88) Tento titulní list — když obdrželi jesuité Melantrich-Veleslavínovu knihtiskárnu darem z pobělohorských konfiskací — byl převzat s vynecháním klečícího Melantricha i do bible Svatováclavské. Také signet na titulním listu a na konci bible je nový. Je to známý Melantrichův erb, kterého se

mu dostalo r. 1557: štít pošikem rozdělený. Ve spodní polovině černého pole je poloviční postava vousatého muže s věncem na hlavě, s levou rukou podepřenou v bok, s pravou vzhůru a držící hořící rytířskou svíci; v druhé polovině štítu žluté nebo zlaté barvy je stříbrná heraldická lilie. Přilba nese klenot se dvěma rohy uprostřed rozdělenými, mezi nimiž je opět poloviční postava muže ve zbroji s rytířskou svící.

K historii svých vydání bible uvádí Melantrich v předmluvě: „Před jedenmecítma léty, když jsem já měl Zákon Boží . . . jazykem českým ponajprv imprymovati, a vůbec všechněm vydati: A Pán Bůh rovněž toho času, vaší Císařskou milost za krále koruny České, a tak nám všechněm obyvatelům téhož království za Pána a za Vrchnost, vystaviti ráčil . . . Protož jsem tu přesvatou knihu, tak ode mne na onen čas vytištěnou, vaší Císařské milosti, jakožto králi a Pánu koruny České připsal . . . Potom opět po sedmi letech, podruhé touž knihu svatou jsem imprymoval a také vaší Císařské milosti připsal . . . Nyní pak již po třetí a naposledy, učiniv veliký náklad na nové figury . . . tu přesvatou knihu jsem jistě pracně, pro čest a chválu jména Božího a vzdělání i rozhojnění v pravé víře národu českého vytiskl . . .“

Vlivem Sixta z Ottersdorfu byl text Melantrichových biblí přepracován i po stránce jazykové. Sixt z Ottersdorfu vynechal „jest“ a „jsou“ u příčestí podle gramatiky Beneše Optáta a jiných, takže tam už čteme: „I řekl Bůh“, nikoli „I řekl gest Bůh“, takže tehdejší čtenáři vytýkali Melantrichovi, že svou bibli „zmelantrichoval“. Ještě jednou a naposledy vydal Melantrich bibli r. 1577, vydání celkem shodné s vydáním z r. 1570.

S oběma posledními vydáními Melantrichovy bible je textově i ilustračně shodná bible Samuela Daniela z Veleslavína, vydaná r. 1613. Bible je připsána defensorům nad konsistoří i akademii a na poslední straně před rejstříkem je nový signet, erb Samuela Adama z Veleslavína: okřídlený kůň (pegassus), nad ním přilba s hvězdou mezi perutěmi. Vlevo litery S. A., vpravo Z. W. V předmluvě mluví vydavatel o dosavadních vydáních české bible, počínaje až biblí Benátskou, kterou mylně považuje za první.

Když Danielův syn Samuel pro svou účast na povstání musel odejíti ze země, připadla jeho tiskárna jesuitům. Její inventář sloužil pak i tisku Svatováclavské bible, kde se vyskytují melantrišské štočky a iniciálky.

BIBLICKÉ TISKY BRATRSKÉ

Pohled do naší kulturní historie a jejího těsného spojení s biblí by nebyl úplný, kdyby nebyla věnována zasloužená pozornost též tištěným biblím Českých bratří.[1] Knihtiskařské umění bratrské se rozvíjelo něco málo přes sto let — ne vždy v dobách klidných — a přece, podle soudu Dobrovského a Jungmanna, náleží Čeští bratří k nejslavnějším pěstitelům a zvelebitelům našeho knihtiskařství. Netřeba se šířiti v jaké úctě měli Čeští bratří bibli. Jejich tisky z doby kolem roku 1600 patří k nejkrásnějším českým tiskům a mohou býti srovnány s nejdokonalejšími tisky evropskými. S bratrskou biblí jsou spjata jména dvou moravských měst: Ivančice a Kralice.

Prvním biblickým tiskem Českých bratří byl Nový Zákon, který r. 1518 dal vytisknouti bratr Lukáš Pražský u tiskaře Mik. Klaudiana v Mladé Boleslavi. Překlad byl pořízen ještě z Vulgaty, stejně jako Nový Zákon Štyrsův z r. 1528, a překlad Nového Zákona Beneše Optáta, pořízený 1533 v Náměšti u Brna, podle latinského textu Erasma Rotterdamského. Avšak mohutnící humanistické hnutí, vedoucí k prohloubení studia řečí, zvláště klasické latiny a řečtiny, obrátilo pozornost překladatelů bible k původním biblickým textům. První překlad bible z původních jazyků pořídil pravděpodobně pražský měšťan Jan Vartovský z Varty. Překlad se však ztratil beze stopy.[2]

Význačnou osobností v životě Českých bratří byl Jan Blahoslav (1523—1571), který hleděl s úctou k vzdělání a nesouhlasil s nezdravými snahami biskupa Augusty, jenž vyšší vzdělání zavrhoval. R. 1564 vydává Blahoslav v Ivančicích na Moravě svůj překlad Nového Zá-

kona, který byl později podnětem k dalekosáhlému dílu, k bibli Kralické. Zdá se, že Blahoslavova znalost řeckého jazyka nebyla na takové výši, jak se mnohdy míní, a že v Blahoslavově pohnutém životě nebylo času ke klidnému a důkladnému studiu klasických jazyků, zejména řečtiny. Dr Jaroslav Konopásek ve své studii o předloze Blahoslavova Nového Zákona prokázal, že se Blahoslav opíral více o latinský překlad Bezův a méně spoléhal na vlastní znalosti jazyka originálu. Znalost biblické práce domácí a stálý styk s živým lidovým jazykem mu umožnily vytvořit novozákonní češtinu monumentální i přirozenou, správnou, důstojnou i pružnou. V předmluvě k Novému Zákonu z roku 1564 píše Blahoslav: „... vlastnosti jazyku našeho pilně jsem šetřil, více nežli ozdob, chtěje, aby slova obyčejná a srozumitedlná, i způsob mluvení byl hladký a vážný, tak jakož sluší na Písmo svaté". Druhé, nepatrně pozměněné vydání Blahoslavova Nového Zákona vyšlo roku 1568. (89—90)

Svým překladem Nového Zákona vytvořil Blahoslav vzor, jenž byl napodobován a podle něhož bylo pokračováno v proslulé bibli Kralické, kam jako součást bylo pojato dílo Blahoslavovo. Odpověď na otázku, jak dalece je bible Kralická novým překladem z původních jazyků, tkví v otázce předloh kralického překladu, a to je otázka velmi obtížná a ne zcela probádaná. I Starý Zákon, jako překlad Blahoslavův, byl překládán pomocí latinského překladu. Kromě Blahoslava pracovalo na překladu několik vynikajících vzdělanců Jednoty. Byli to Ondřej Štefan, Jan Eneáš Boleslavský, Ezaiáš Cibulka, Jan Kapito, Jiří Strejc, hebraisté Mikuláš Albert z Kaménka, Lukáš Helic, Jan Efraim, Pavel Jessen. Při další revisi pomáhali Samuel Sušický a Adam Felin. Někteří z nich byli na svou práci připraveni ve Wittemberku (Štefan, Eneas, Cibulka, Jessen, Felin) a v Heidelberku (Kapito, Felin, Efraim). V Heidelbergu byli v r. 1574—75 v době, kdy jejich profesor Immanuel Tremellius pracoval na svém překladu Starého Zákona z hebrejštiny do latiny. Kromě vzdělání přinesli si Bratří z ciziny i knihy, slovníky a různé pomůcky, kterých pak při překladu bible používali. Z exulantských katalogů bratrských knih ve Vratislavi u Karla Staršího ze Žerotína a z katalogu v Břehu ve Slezsku je vidět, jak bohatou

biblickou literaturu měli překladatelé po ruce. Zevrubnější studium a zhodnocení těchto pomůcek by mohlo jistě přispěti při pátrání po předlohách kralického biblického překladu.[3]

Předlohou byla překladatelům Polyglota Antverpská, kterou za přispění katolických učenců španělských a nizozemských vydal 1569 až 1572 Benedikt Arias Montanus a latinský překlad Starého Zákona od heidelberských profesorů Fr. Junia a Im. Tremellia. Přihlíželi též ke starším českým biblím, hlavně k prvním biblím tištěným. Podporovatelem těchto snah byl Blahoslavův žák, Jan Starší ze Žerotína a jeho syn Karel ze Žerotína. Jejich vlivem a pomocí byly překonány finanční nesnáze i královské zákazy a když ivančická tiskárna byla přestěhována do Kralic u Náměště na Žerotínovo panství, vyšel r. 1579 první díl bible, obsahující knihy Mojžíšovy. (9) Na široké okraje každé stránky byl položen obsáhlý filologický a exegetický aparát, takže kralické vydání bratrské bible vyplnilo šest objemných svazků. Díl druhý (1580) Josue — Ester; díl třetí (1582) Job — Píseň Šalomounova; díl čtvrtý (1587) Proroci; díl pátý (588) Knihy deuterokanonické, nazývané Bratřími apokryfy; díl šestý (1594) obsahoval Nový Zákon v překladu Blahoslavově. Protože tento Nový Zákon byl velmi záhy rozebrán, vydali Čeští bratří Nový Zákon znovu r. 1601; bývá zpravidla součástí kompletů Kralické bible. (92)

Kromě tohoto vydání „Šestidílky" vyšla z kralické tiskárny bratrská bible ještě dvakrát, r. 1596 v malém příručním formátu a r. 1613 ve foliu, obě v jednom svazku a bez výkladu.

I když dnes, po nálezu a znalosti nových, nejlepších biblických rukopisů, papyrů i kodexů, nemůže býti označována Kralická bible po stránce textově kritické za dokonalé vydání Písma svatého, je nutno uznat přednosti Kralické bible na její dobu. Je známo mnoho výroků katolických spisovatelů staré i nové doby, jimiž oceňovali bratrskou bibli. Tak již jesuita Matěj Václav Šteyer ve své mluvnici „Žáček" neboli „Ortografia, aneb výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti nebo tisknouti" (1668), praví hned v nadpisu, že je „vytažena z české biblí, která na několik dílů rozdělena byvši, mezi nekatolickými jest u velké vážnosti, ale pro kacířské bludy od katolíků ani

čísti, ani chovati se nemá. Nicméně poněvadž (podle všech zdání) nad jiné české knihy vlastněji, pěkněji a pilněji vytištěna byla, způsob jejího písma nemůže se než nadmíru chváliti". Znám je i úsudek Františka Sušila, profesora Písma svatého v Brně a překladatele Nového Zákona, který v dopise kanovníku Vinařickému píše: „Nemohu nevděčen býti té píle, se kterou Bratří se ku překladu české bible připravili a se kterou věc provedli. Po třech stech letech snad něco věděti můžeme, než jim pověděti bylo možno. Bylo by nespravedlivo, žádosti věku našeho přenášeti do předešlosti; učinili seč tehdá byli, a věru mohli bychom sobě gratulovati, kdyby mezi námi ta šlechetná píle se nalezla, jakou při Bratřích nalézáme". A výborný znatel českých biblí P. Dr Josef Vraštil o ní píše: „Všechny bible Kralické patří i zevní úpravou k předním ozdobám tiskařského umění soudobého u nás. Bible bratrská jest svým jazykem z nejvzácnějších památek našeho písemnictví. Vzornost jejího jazyka spočívá v přísné důslednosti tvoření forem, v přesně logickém spojování myšlenek, v neobyčejné vytříbenosti, něžnosti a zbožnosti výrazu, ve zvláštní určitosti, jasnosti a bohatosti tvaroslovné, skladbové i slovníkové. Tyto přednosti byly a jsou uznávány všeobecně. Méně známy jsou vady tohoto překladu, na něž upozornil velmi dobrý znatel jazyka „Šestidílky", evangelický farář J. Karafiát. Vyskytují se v něm už dosti hojné cizomluvy, v dřívějších biblích nebývalé (grunt, rynk, šeňk, fěrtoch, kšaft, špehéř, mordéř, rathous, kvaltování, šacování atd.), tu a tam už lze pozorovati klesání správných forem, počet účastníků zavinil nestálost a nedůslednost překladu, jehož volnost nevystihuje někde přesně smysl originálu . . ."[4]

Závěrem nutno říci, že vydání Blahoslavova Nového Zákona a Kralické bible velmi přispělo k rozšíření znalosti bible a k rozhojnění lásky ke Slovu Božímu u našich předků. Důkladnost a odpovědnost překladatelů se pojila s nesmírnou jejich láskou k českému jazyku. V jazyku Kralické bible byla, podle Arne Nováka[5], provedena synthesa archaistické tradice a živé lidovosti, duchovní rétoričnosti a ztlumeného realismu výrazového, vzdělané zdobnosti a jadrné prostoty. Pro tento mistrovský výkon jazykový i literární, daleko předstihující

kritickou a exegetickou průpravu překladatelů, upadly brzy v zapomenutí staré úctyhodné překlady biblické, které byly odkazem gotického věku Karlova a jimž nejen četné opisy, ale i hojné tisky prodlužovaly život přes archaismy zvolna nesrozumitelné. Jazyk bible Kraliské se stal kanonickým a zůstal jím alespoň 250 let: Komenský v něm myslil, horlil a psal, Palacký ho dovedl použíti ve filosofii, dějepisu, politice, Kollár v něm básnil.

Tím, že se překlad opíral o původní texty, určoval dalším překladům nový směr. Pro mnohé výklady, které byly v přímém rozporu s katolickým učením, nebyla četba této bible katolíkům dovolena a bible bývala nahrazována našim předkům biblí katolickou; šlo však o práci skutečně obětavou, poctivou, která bude míti v české kulturní historii místo vždycky velmi čestné.

OD BIBLE SVATOVÁCLAVSKÉ K SOUČASNÝM KATOLICKÝM PŘEKLADŮM BIBLE

Dokladem úcty k Písmu svatému a lidové četby bible v 17. a 18. století je bible Svatováclavská, jež tvoří rovnocenný katolický protějšek k bibli Kralické. R. 1669 byl v Praze ze základu, který věnoval P. Václav Matěj Šteyer a jeho matka Marie, založen spolek pro vydání katolických knih pro lid, t. z. Dědictví svatováclavské. A jako první edice Dědictví byla vydána bible, nazvaná Svatováclavskou. R. 1677 vyšel Nový Zákon, (94) r. 1712 Proroci a knihy Makabejské a r. 1715 první část Starého Zákona. (93; 95) Historie vzniku je patrna z předmluv k jednotlivým dílům bible.

Podnět k pořízení bible podle Vulgaty, s výklady v duchu katolické exegese a věrouky, dal pražský arcibiskup Matouš Ferdinand z Bilenberku. Vydání bible se však sám nedočkal a první svazek, obsahující Nový Zákon, vyšel až za jeho nástupce Jana Bedřicha z Valdštejnu. V předmluvě k Novému Zákonu z 9. listopadu 1676 píše arcibiskup Valdštejn: „Matouš Ferdinand, šťastné paměti předek náš, arcibiskup pražský, přijav od apoštolské stolice úřad, aby Kristovy ovce v tomto našem pražském arcibiskupství pásl, o to se snažně přičinil, aby ovečkám sobě svěřeným co nejzdravější pastvy opatřil. A jakož ono zlaté o knize Písem Božích pronesené propovědění sv. Ambrože: „Dobré pastvy jsou knihy Božích Písem, v nichž každodenním čítáním se paseme, v nichž občerstveni i posilněni býváme“ . . . K novému přetlačení biblí v českém jazyku (poněvadž znamenal, že katolické české biblí aneb žádné nebylo, aneb velmi zřídka, totiž ta, která již dávno v Benátkách vydána byla, se nacházela) svou Pastýřskou starost ob-

rátil . . . Předmět pak to míti chtěl, aby toto přeložení s římským latinským textem, z rozkazu Syxta V . . . na světlo vydaném . . . se srovnávalo: a to aby se stalo, rovnání onyno staré biblí české někdy v Benátkách vydané, a potom také jiných před narozením Lutera sepsaných, s dotčeným latinským textem: a toliko to přeložení, které by podle smyslu katolických sv. Písma vykladačů zdálo se k latinskému textu nejpodobnější býti, položeno bylo a každé latinské slovo českými co nejvlastněji se vykládalo. Poněvadž pak kacířská chytrost nejvíce usilovala Nový Zákon zfalšovati a z něho základy svých bludů béře, proto chtěl naddotčený předek náš, aby Nový Zákon nejprvé na světlo vydán byl . . ."

Dokončení bible se však nedočkal ani arcibiskup Valdštejn; zemřel r. 1694 a dílo bylo ukončeno teprve za jeho nástupce arcibiskupa Ferdinanda z Khünburku. V předmluvě k laskavému čtenáři (1. A^1–A^3) se vykládá historie vydání bible. Za základ byla vzata Vulgata sv. Jeronyma, o které se praví: „A toho starého a vůbec přijatého, od sv. Jeronyma učiněného, aneb alespoň větším dílem napraveného přeložení staří Čechové, naši milí předkové . . . se drželi." Svědčí o tom dva staré exempláře, které — jak se dále praví v předmluvě: „. . . mám za sebou, jeden na papíru a druhý na pergamenu, kteří oba velmi staří a od starých Čechů a katolíků sepsáni byly . . . Za podklad překladu byla vzata bible Benátská z r. 1506. Větším dílem tuto přetlačená jest, však v těch místech, kde biblí Benátská ne tak vlastně srovnává se s dotčeným latinským textem . . . slova z dotčené staré psané biblí vzatá tuto položím . . . A tak tedy tato biblí ne tak nová, jako stará, jakožto ze starých biblí, již prve tlačených nebo rukou psaných vybraná, slouti má. Ač také nová slouti bude moci, poněvadž v nově, se vší pilností podle nejlepšího, který se naleznouti mohl, latinského exempláře, slovo od slova přehlédnuta jest . . ."

Na vydání pracovali jesuité M. V. Šteyer, J. Konstanc a J. Barner. Usilovali, stejně jako překladatelé bible Kralické, aby podali dílo jazykově ryzí, neváhajíce si vzíti za vzor bibli Kralickou. Nejednou je však překlad až otrockým přetlumočením Vulgaty, což je na újmu českého jazyka. Celkem však působí bible Svatováclavská dojmem ja-

zyka svěžího, jadrného a zvučného. Tisk a obrazová výzdoba bible spočívaly z velké části (hlavně ve Starém Zákoně) na materiálu tiskárny Melantrich-Veleslavínovy, kterou dostali jesuité darem. Tak byl převzat na př. titulní list Melantrichovy bible z r. 1570 s vynecháním výplně dolní kartuše, kde místo Melantricha, klečícího před krucifixem, je vloženo pokračovaní textu impresa.

Po druhé byla otištěna Svatováclavská bible za arcibiskupa Příchovského u Jana Hraby ve třech dílech od r. 1769—1771, nákladem Dědictví svatováclavského.[1]

Bible Svatováclavská byla podkladem pozdějších katolických vydání české bible. V posledních letech své vlády se obrátila Marie Terezie na rakouské biskupy, aby se postarali o laciné a lidové vydání Písma svatého. Pražský arcibiskup Antonín Petr Příchovský pověřil tímto úkolem biblisty a dobré znalce českého jazyka, Fortunata Durycha a Františka Faustina Procházku. Dílo museli vykonat v poměrně krátké době a tak již roku 1778 vyšel Nový Zákon a r. 1780 bible celá. Bible bývala nazývána biblí císařskou. Její základ tvořil text bible Svatováclavské; kde příliš lpěl na latinské Vulgatě, byl opraven a pozměněn. V tehdejších pravopisných zmatcích byl tento překlad nemalého významu proto, že se podle něho ustálil pravopis na tu dobu vzorný. Sám Jos. Dobrovský po stránce jazykové vzdal bibli chválu, napsav o ní: „Máme v tomto vydání knihu klasickou, podle které by se Čechové v orthografii měli právem říditi. Ryzost řeči, jež vládne v této knize, je přiměřena důstojnosti slova Božího.“ Faustin Procházka kromě císařské bible pracoval také samostatně, vydav r. 1786 Nový Zákon a r. 1804 Zákon Starý. Při tomto novém překladu používal Procházka hodně původních textů bible. Po stránce slohové je to dílo vynikající méně však dobré v poznámkách a úvodech, kde se jeví Procházka jako přílišný osvícenec své doby.

V r. 1821—32 vydal v pěti svazcích „Výklad český, ne obšírný, však bezpečný všech Písem svatých“ Tomáš Draský, farář v Hluboši u Příbramě. Překládal z původních jazyků, jeho jazyk však byl zastaralý, místy až drsný, a proto se jeho překlad neujal.

Když byla rozebrána Procházkova bible z r. 1804, byla nahrazena

t. zv. biblí konsistorní, tištěnou r. 1849—1851 švabachem, ale již novým pravopisem (bez au a w). Hlavní práci vykonal Jan Krbec, rektor kostela sv. Jiří na Hradě pražském, za pomoci několika kněží vlastenců jak se praví v předmluvě: „Když se ona známá, posledně slovutným Fr. Faustinem Procházkou opravená a nákladem i tiskem normální školy (r. 1804) vydaná bible česká zcela vyprodala, bylo nevyhnutelno k novému vydání Písma sv. pro český lid se odhodlati . . . Ale kdož měl nyní tu důležitou i těžkou práci na sebe vzíti, aby totiž v krátkém čase českou bibli opět prohlédl, kde třeba opravil, příhodným výkladem opatřil, a k tisku přihotovil? I shledalo se brzy několik kněží vlastenců, jenž se k té práci, z lásky k českému lidu ochotně propůjčili." Překlad byl pořízen na základě bible Procházkovy z r. 1804. Celkový náklad 5000 exemplářů se brzy rozebral a r. 1857 vyšlo její druhé vydání. Znovu vyšla tato bible ve Svatojanském dědictví za redakce Fr. Srdínka a Dr Klementa Borového ve dvou svazcích v roce 1888—1889.

Na tisíciletou památku příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu chtěl vydati bibli Dr Innocenc Frencl, rektor kostela sv. Jiří na Hradě pražském a ředitel Svatojanského dědictví. Bible vycházela od r. 1860 u K. Bellmanna, ale Frencl se dokončení díla nedočkal. Zemřel 25. února 1862 a pražská konsistoř pověřila další redakcí tepelského premonstráta Jana Fr. Desoldu, který dokončil bibli r. 1864. O své práci praví Desolda v předmluvě: „Dle nařízení Církve sv. vůbec a dle instrukcí od nejdůstojnější knížecí arcibiskupské konsistoře mně zvláště vydané držel jsem se výhradně ve všem textu obecného latinského výkladu (Vulgaty), za základ překladu maje poslední vydání „Biblí české" v Praze r. 1851 v knížecí arcibiskupské tiskárně. Při spořádání textu hleděl jsem vždy k tomu, aby smysl textu latinského dle významu a skladu slov, dle slohu a spojení co nejpřísněji spolu pak co nejjasněji vyjádřil, totiž tak, aby hned při čtení patrný byl. Při tom hleděl jsem k překladu Allioliovu, jakožto jedinému od sv. Církve potvrzenému. Co do správnosti řeči řídil jsem se dle starých vydání „Biblí české", jež jsem při ruce měl, t. j. benátské (1506), pražské (1537), norimberské (1540), svatováclavské (1677), Procházkovy (1786)

a upřímně se přiznávám, že mnohé vyjádření, které jsem za přesnější, vhodnější, jadrnější a t. d. uznával, z těchto starých pramenů našich přijal, za to maje, že méně obyčejným slovem, když ho pravé vyjádření myšlenky žádá, srozumitelnost ujmy neutrpí nižádné, ba že takto mnohé pravé vyjádření opět ožije. Jestliže se mi však tuto (chyba člověkem vládne!) lidského cosi přihodilo, uznalý posuzovatel, doufám, odpustí, pováže i velikost i spěch díla toho". Bible vyšla ve dvou svazcích a je to první česká bible, tištěná latinkou.

V téže době (1862—1865) vydal překlad Písma sv. ve třech svazcích jiný kněz, úředník pražské universitní knihovny, František Bezděka. Jeho překlad byl převážně otiskem bible Kralické a vyšel bez církevního schválení. S touto biblí je spjato jméno Josefa Mánesa, který ji vyzdobil titulním obrazem (Kristus mezi Mojžíšem a Isaiášem) a třiatřiceti kreslenými iniciálami. (96) Celou abecedu však Mánes nevyčerpal. Není známo proč. Patrně pro nepochopení nakladatelovo (Kober). Při Bezděkově bibli se projevila nad jiné výmluvně ubohost poměrů, s nimiž musil Mánes bojovat. Byla mu přidělena úloha nejméně vděčná, zatím co řemeslní kreslíři a rytci zdobili knihu celostrannými obrazy.[2]

Jedním z nejvýznačnějších představitelů z kněžských řad v kulturním životě 19. století byl František Sušil, od r. 1837 profesor Písma svatého v Brně. Sušil vydal v Dědictví sv. Prokopa v Praze v letech 1864—72 v osmi svazcích překlad a výklad Nového Zákona. Své překladatelské zásady popsal v předmluvě k evangeliu sv. Matouše. Vychází z Vulgaty, nejen proto, že je to tradiční, v církvi užívaný text, ale i pro její hodnotu pramennou, danou jejím stářím a blízkostí k řeckému originálu. Sušil píše (str. 9.): „Latina Vulgaty se musí posuzovati a slyšeti podle původního textu řeckého . . . Ráz a pátno Vulgaty jest doslovnost, tak že nejedna konstrukce řecká se v ní podržela, čehož nám divno nebude, povážíme-li, že sobě také výteční básníci latinští ve formách a vazbách hellenských libovali. Tedy o významu a smyslu Vulgaty nerozsuzuje všady slovník a gramatika latinská, nýbrž text řecký tu první hlas má co původ a bezprostředný živel, z něhož Vulgata životodárnou sílu béře. Nešetření tohoto pravidla nejeden

nedomysl povstal a Svatováclavská bible nejedné vady, ano nejednoho nerozumění příčinou se stala, poněvadž slova latinská z nahodilých lexik vyložila, k textu řeckému neprohlédajíc. Čeština v nejedné věci vlastnost řeckého jazyka mnohem lépe než jazyk latinský napodobiti může, což nejpatrněji se vidí při participiu aktivném času minulého, jehož latinská mluva téměř docela lišna jest. Tím způsobem jsme si tedy počínali, že jsme všady Vulgaty se drželi, latinu ale z textu řeckého vysvětlovali. Vulgatu jsme ale také za základ slovosledu přijali". Bylo to dílo na svou dobu vynikající. Nejenom první, ale dodnes jediný úplný a soustavný výklad Nového Zákona. I když moderní exegese v mnohém postoupila dále, má průkopnické dílo Sušilovo dodnes svoji cenu. Rušivě však na překladu i výkladu působí Sušilova řeč. Sušil se odpoutal od tradice českého biblického jazyka, tvořil nová slova, ale živý růst jazyka šel jiným směrem a tak dnes četba Sušilova díla je nejednou i nesrozumitelna.

Dvě bible, vydané ještě koncem minulého století, dvojsvazkové Písmo svaté vydané r. 1888—1894 Václavem Štulcem a Antonínem Lenzem, vyzdobené celostránkovými obrazy Doréovými a rovněž dvousvazková „Zlatá bible", vydaná v letech 1884—1894 Klementem Borovým, J. Drozdem a J. Kyselkou, nemají zvláštního textového významu a jsou spíše representačními edicemi bible.

Po tolika pokusech dočkali jsme se konečně díla, na něž můžeme býti právem hrdi a které se může postaviti na roveň podobným dílům velkých kulturních národů. Tímto významným biblickým překladovým dílem je „Česká bible", která, dík bezmezné obětavosti ušlechtilého biskupa vlastence Dr Antonína Podlahy, začala vycházet za svízelných válečných let r. 1917. Ve třech svazcích (1917—1925) vyšel překlad a výklad Starého Zákona od Dr Jana Hejčla, profesora Starého Zákona v Olomouci a r. 1922 překlad a výklad Nového Zákona od Dr Jana Ladislava Sýkory, profesora Nového Zákona na bohoslovecké fakultě v Praze. Toto vydání je poněkud opraveným vydáním Sýkorova překladu Nového Zákona z r. 1909 (evangelia) a r. 1914 (apoštolář). Revisi Sýkorova novozákonního překladu provedl Dr Josej Hejčl r. 1934. Česká bible měla hlavně posloužiti náboženským potřebám

věřících. Jako základ byla tu vzata latinská Vulgata, ale překladatelé přihlíželi pečlivě i k původnímu hebrejskému, aramejskému a řeckému znění i ke starším překladům, aby v překladu původní obsah bible byl podán co nejvěrněji. Bible byla opatřena velmi četnými a obsahově cennými poznámkami.[3] Protože dílo bylo pro širší okruh čtenářů příliš nákladné, počalo se r. 1930 vydávati vydání lidové, kde byly poznámky omezeny na míru nejmenší. Nebylo však dokončeno.

Živě projevilo se biblické hnutí a zájem věřících o Písmo svaté po našem osvobození. Čtvero vydání Nového Zákona v posledních letech (r. 1946 nové vydání Sýkora-Hejčl v nakladatelství Vyšehrad v Praze a v exercičním domě ve Frýdku; r. 1947 překlad R. Cola v Olomouci; r. 1948 P. Škrabala-P. Petrů[4] jsou toho dokladem.

Již několik desetiletí volali katoličtí věřící po příručním vydání celého Starého Zákona. I tato touha po Knize knih se nyní splňuje. Vydavatelství České katolické Charity se rozhodlo vydati Starý Zákon v překladu † profesora pražské bohoslovecké fakulty Msgre Dr Josefa Hegera. Dr Josef Heger, nadaný nevšedními básnickými vlohami, začal r. 1931 vydávat své dílčí starozákonní překlady z původních biblických jazyků. Na podzim r. 1950 upoutala choroba Dra Hegera na lůžko. Měl jen jedno přání — dokončit překlad Starého Zákona. S vypětím posledních sil i v těžké chorobě pracuje a 20. března 1951 mi píše: „Přece mne nemoc zmohla. Nedala se překonati, ač jsem se snažil, seč jsem byl . . . Zotavuji se. Jde to velmi pomalu. Ale snad se mně zdraví vrátí, alespoň do té míry, abych nemusel býti bytostí neužitečnou. Snad Vás bude zajímati, že jsem minulý týden dokončil překlad Starého Zákona . . . Díky dobrému Bohu. Je to práce dvaceti a jednoho roku . . ." Po mém sdělení, že by byla naděje na vydání tohoto celoživotního díla, píše mi Dr Heger 4. dubna: „Rád Vám dám k disposici překlad. Šlo by jen o to, aby Starý Zákon byl vydán na pěkném papíru a v menším formátu. Proto by bylo třeba asi tří dílů, i když poznámky se omezí na nejmenší míru: 1. díl knihy historické; 2. díl knihy sapienciální; 3. díl knihy prorocké. Byly by to pěkné svazečky a příruční . . . Příští měsíc mi už — alespoň mi slíbil — dovolí lékař zajeti do Prahy. Ohlásil bych se Vám a domluvili bychom

potřebné . . ." Choroba však byla vážnější, než Dr Heger tušil. 7. ledna 1952 přichází bolestný telegram: „Dr Heger 6. ledna zemřel . . ."[5] Přání zesnulého bylo pietně splněno. Zatím byly vydány dva svazky překladu, knihy Prorocké a sapienciální (Praha 1955 a 1956). Třetí svazek, obsahující knihy historické, který dokončil Dr Heger již v těžké chorobě nedlouho před smrtí a který si vyžádá více práce s přípravou k tisku, bude vydán roku 1957. Jde o překlad vysoké úrovně, který v duchu českého jazyka přiblíží věřícím a milovníkům Písma svatého poklady biblické poesie a věčných pravd, a který jistě přispěje, jako tolik překladů bible v naší minulosti, abychom i my „slovo Boží rozjímajíce okoušeli, jak dobrý a líbezný je duch Páně".

ZÁVĚREM

Není celkem známo, že cyrilometodějský překlad čtyř evangelií, dokončený na Moravě, byl oslaven básní, která se zachovala jako vstupní předmluva v čele několika církevněslovanských tetraevangelií. Je to t. zv. Proglas neboli předzpěv k evangeliu, který je blízký — ne-li přímo dílem — sv. Cyrilu.[1] V básni se klade důraz na slyšení slova Božího v srozumitelné řeči, takže je označován jako první formulace národní ideje v československých a vůbec slovanských dějinách. V Proglasu je krásně vystižen význam Písma sv. pro duševní i tělesné zdraví jednotlivců i národa a pro jeho věčnou spásu:

„. . . *Poslyšte, Slované všichni:*
dar tento jest zajisté Bohem darován,
dar Boží jest to údělu na pravici,
dar pro duše, který se nikdy nezkazí,
pro duše ty, které jej přijmou.
Matouš, Marek, Lukáš a Jan
učí všechen lid a praví:
vy všichni, kteří krásu svých duší
vidíte a přejete si radovat se,
zapudit temnoty hříchu,
zbavit se zkázy světa tohoto
a život rajský nalézti
a uniknouti ohni hořícímu,
poslyšte nyní celou svou myslí,

poslyšte, všechen lide slovanský,
poslyšte slovo, neboť přišlo od Boha,
slovo, které jest pokrmem lidských duší,
slovo jež sílí srdce i rozum,
slovo to, jež vede ku poznání Boha . . .
. . . Vždyť jako zkáza hrozí každému tělu
a hubí je a hůř než hniloba ničí,
když se mu nedostává jeho pokrmu,
tak každá duše přestává žíti
a nemá účasti v životě Božím,
když slovo Boží neslyší.
Nahé věru jsou bez knih všechny národy
a nemohou se bez zbraní v zápase dáti
s protivníkem duší našich,
uchystáni jsou za kořist muky věčné.
Vy, národové, však, kteří nemáte rádi
ďábla a chcete se s ním v tuhý boj dáti,
dveře dokořán rozumu otevřete,
když jste přijali nyní zbraň tvrdou,
kterou kovají knihy Hospodinovy,
hlavu ďáblovu mocně rozdrcující."

Byť snad nebyl sv. Cyril skladatelem Proglasu, je to přece prastarý, tisíciletý vstupní zpěv, mající vztah k našim předkům a Písmu svatému, jehož krásy a hloubky jim ve srozumitelném jazyce odhalili svatí bratří soluňští. Sv. Cyril a Metoděj vložili do srdcí našich předků první seménka vroucí úcty a lásky k bibli, která pak ve všech dobách byla drahým pokladem našeho lidu a kvasem, který mocně prostupoval celou naši národní bytost. Kéž i tato skromná práce, v duchu tisícileté tradice cyrilometodějské, přispěje k dalšímu poznání pokladů a krás Písem a k roznícení ještě větší lásky k bibli, která je „darem Božím všemu lidu slovanskému, slovem, které přišlo od Boha, které jest pokrmem lidských duší a vede ku poznání Boha", jak se čte v Proglasu.

POZNÁMKY

STAROSLOVĚNSKÝ PŘEKLAD BIBLE A POČÁTKY ČESKÉHO PŘEKLADU BIBLICKÉHO

[1] O otázkách staroslověnského písemnictví informuje Dra Miloše Weingarta: Rukověť jazyka staroslověnského. Praha 1937.

[2] Na rozdíl od svých dřívějších názorů v práci: Československý typ církevnej slovančiny, Bratislava 1949, str. 21—23 klade celý překlad Písma do cyrilometodějské doby a na Velkou Moravu.

[3] Josef Dobrovský, Cyril a Metod, apoštolové slovanští. Poznámkami opatřil Josef Vajs, Praha 1948, str. 151 a násl.

[4] Rukověť str. 26 n.

[5] Povšechně o českých překladech biblických jednají: Lit. historie Dobrovského (1792, 1818), Jungmannova (1849), Vlčkova (1893), Flajšhansova (1901), Jakubcova (2. vyd. 1929), Jirečkova Rukověť k děj. č. lit. (1876), souhrnná stať Dra J. Vraštila s hojnými údaji biblograf. v Českém slovníku bohovědném III. (1926), str. 334—341, Dr Jos. Vašica v časop. Logos 1949, příloha Biblica, str. 1 násl.

[6] „Glosy Jagićovy a svatořehořské". Slovanské studie, Praha 1948, str. 164 n.

[7] Rozpravy České akad. 1931, str. 127 násl.

[8] Logos l. c. str. 5.

[9] Logos l. c. 9.

[10] Jako doklad viz rozdělení podobenství o rozsévači (Lukáš 8, 4—15) ve Vašicově studii Staročeský překlad bible (Ročenka bible a český národ. Brno 1935, str. 127).

[11] Podrobnější údaje a bibliografie o staročeských evangeliářích nalezne čtenář ve stejnojmenném spise Dr J. Vašici (1931).

[12] Srv. Em. Smetánka: O stáří českého žaltáře v Listech filologických 30 (1903), str. 438—441.

[13] Žaltář Wittenberský, opis ze 14. stol. byl objeven r. 1740 v seminární knihovně ve Wittenberku (vydal J. Gebauer 1880, Památky staročes. literatury č. 7).

[14] Vydal 1890 A. Patera (Památky st. lit. čes.).

[15] Vydal 1928 E. Rippl („Der alttschechische Kapitelpsalter").

[16] Vydal 1899 A. Patera (nákl. Čes. akademie).

[17] J. Šusta, Dvě knihy českých dějin (2. vyd. 1926), str. 283 a 286.

[18] ČSB III., str. 335.

[19] Československá akademie věd (104).

[20] Časopis Čes. musea 1877, str. 625.

[21] Časopis přátel starož. čes. 29 (1922), str. 59 n.

[22] Zjistil Dr Jos. Vašica. Viz pozn. č. 12 ve Vašicově vydání Olomoucké bible z r. 1933.

[23] Geschichte der böhm. Sprache u. Literatur II., str. 212.

[24] ČČM 1872.

[25] O domnělém vztahu Husově k bibli, viz Fr. Černý „Hus a bible Litoměřická" v Listech filolog. 1897, str. 94 násl. Srv. též Jan Roubal „Dvě rukopisné bible české" ve výroční zprávě reálky v Pardubicích 1901 a Dr Jan Merell „Bible Litoměřicko-Třeboňská" v časop. Duchov. pastýř, roč. 3 (1953), str. 115—117.

[26] Srv. Jos. Vajs, Česká bible hlaholská. Věstník Kr. Č. Spol. Nauk, tř. hist. 1908, XIII.

[27] Pro tento jedinečný význam, jaký má Olomoucká bible jakožto východisko a základ studia staročeského překladu biblického, rozhodla se Akademie Velehradská kodex vydati ve světlotiskových reprodukcích. Bohužel, vyšel v r. 1933 jen první svazek, obsahující Pentateuch.

[28] Tak Dr Jos. Vraštil v ČSB III., str. 335. „Starý překlad byl důkladně přepracován, zmodernisován po stránce tvaroslovné, skladbové a zvláště lexikální; hleděno v něm větší věrnosti, doslovnosti (někdy až přílišné) proti volnějšímu znění recense prvé; z této větší věrnosti a z řady textových odchylek viděti, jak bedlivě byl starší překlad kontrolován latinskou Vulgatou."

[29] F. M. Bartoš: Počátky české bible, Praha „Kalich" 1941. Obsažná studie je opravené zpracování tří článků, jež vyšly 1929—1932 s názvem: Hus a česká bible, Nové vzácné dílo Husovo a Počátky národní bible v Čechách, v Jihočes. sborníku histor. a Bratislavě.

[30] „Z dawnych stosunków językowych polsko-czeskich" Cz. I: Biblia Królowej Zofii a staroczeskie przeklady pisma św. Srv. referát Dr Jos. Vašici v Časop. pro mod. filol. 1948, str. 207 až 212.

[31] Boh. Ryba-Vladimír Kyas: „Označení českých biblických rukopisů a tisků", Věstník České akademie věd LXI (1952), str. 37—45.

[32] Staročeský překlad bible, str. 135—136.

BIBLE DOBY RÓMÁNSKÉ

[1] Vedle speciálních studií a článků, na které je poukazováno na příslušných místech, všeobecně informují o českém knižním malířství románské a gotické doby soupisy památek a souborná díla o středověkém umění v Čechách: Dějepis výtvarného umění v Čechách. I. díl středověk. Praha 1931 (A. Matějček: Malířství doby románské, str. 60—83; malířství doby gotické, str. 240—379); F. Lehner: Dějiny umění národa českého. Díl I. Doba románská. Praha 1907; K. Chytil: Památky českého umění iluminátorského. I. Praha 1925; K. Chytil: Vývoj miniaturního malířství českého za doby králů rodu Jagellonského; Pacovský Em.: Vývoj českého umění ilustračního, v Čsl. vlastivědě VII, Praha 1933; Květ J.: Italské vlivy na pozdně románskou knižní malbu v Čechách. Praha 1927.

[2] Srv. Matějček Ant.: Iluminované rukopisy Svatojiřské XIV. a XV. věku v universitní knihovně Pražské (Památky archeolog.), díl XXXIV (1925/26, str. 15—22).

[3] Srv. Dvořák Max: Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt (Gesammelte Aufsätze zur Kunstgeschichte). München 1929.

[4] Tobolka Zd.: Kniha 1949, str. 32—35.

[5] Lehner F.: Evangeliář vyšehradský. Praha 1902.

[6] Dějepis, str. 65.

[7] Rukopis byl r. 1891 vystaven v retrospektivním oddělení Jubilejní výstavy. Ve XXII. ročníku Památek archeologických (str. 402 násl.) rukopis popsal Dr Ant. Podlaha. Uměleckohistorické určení, vývojové zařazení a hodnocení rukopisu učinil Dr Ant. Matějček rovněž v Památkách (roč. XXVI., str. 88 n.).

[8] Matějček Ant.: Ilum. rukop. (viz pozn. 2).

[9] Friedl Ant.: Kodex Gigas. Praha 1929 (Monumenta artis [6]).

BIBLE DOBY GOTICKÉ

[1] Matějček A.: Dějepis, str. 380—417; Výzdoba české bible gotické (Ročenka čsl. knihtisk. VIII (1925), str. 17—25); Ilustrace v knize XV. a XVI. věku (tamže XII, 1929). Viz též: Dostál Eugen: Příspěvky k dějinám českého iluminačního umění na sklonku XIV. stol. Brno 1927; týž: Čechy a Avignon v Časop. Čes. Matice Moravské XLVI. Brno 1922.

[2] Matějček A.: Dějepis, str. 248.

[3] Květ Jan: Iluminované rukopisy královny Rejčky. Praha 1931.

[4] Matějček A.: Dějepis, str. 252.

[5] Matějček A.: Pasionál abatyše Kunhuty. Praha 1922.
[6] Dějepis, str. 253.
[7] Matějček A.: Velislavova bible. Praha 1926.
[8] Bible mincmistra Konráda z Vechty ve Štencově sborníku Umění, svazek IX (1935), str. 3—9. Viz též: K. Chytil: Vývoj miniaturního malířství. Památky archeolog. XIII (1885/86).
[9] Schlosser A.: Die Bilderhandschriften Königs Wenzel I. v Jhrb. der kunsthist. Sammlungen des allerh. Kaiserhauses XIV. Wien 1893.
[10] Matějček A.: Dějepis, str. 338. Viz též Dvořák Max: Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt l. c., str. 144 n.
[11] Documenta Bohemiae artis phototypica. Praha 1944: Miniatury dvoudílné české bible, zvané Olomoucká, z r. 1417 — sign. III/1, v Studijní knihovně v Olomouci.
[12] Documenta . . . Praha 1944: Miniatury české bible, zvané Boskovská, z let 1420—1430 ve Stud. knihovně v Olomouci — sign. III/3.
[13] Matějček Ant.: Bible Filipa z Padeřova (v Žižkově sborníku).
[14] Obě bible popisují v Památkách archeologických XX (1902/1903) sl. 99—120 Dr A. Podlaha a Dr I. Zahradník.

CIZÍ BIBLE U NÁS A NAŠE BIBLE V CIZINĚ

[1] Fontanini z obavy před rozhořčením, které by způsobil mezi svými krajany, publikoval svoji rozpravu v knize francouzského benediktina de Montefaucon, Diarium Italicum seu monumentorum veterum, bibliothecarum, musaeorum notitiae singulares in itinere Italico collectae, Paříž, 1702, str. 55 n.
[2] Fragmentum Pragense Euangelii s. Marci vulgo autographi. Pragae MDCCLVIII.
[3] Z doby Karla IV. zachovala se řada knih, které svou výzdobou a uměleckým provedením čestně závodí s výrobky zahraničními. Minerální bohatství Čech poskytovalo k tomu hojně vlastního materiálu. Zlato se dolovalo v Jílovém, stříbro v Příbrami, měděná ruda v Měděnci. Turnovsko dodávalo drahé kameny. Proslulá je z té doby vazba Svatovítského evangeliáře, kde přední desku krášlí relief ze slonové kosti, představující kdysi římského konsula, později však, patrně při vazbě knihy, přeměněného přidělením svatozáře a klíče v postavu sv. Petra na trůně. Široký pás kolem reliefu je bohatě vyzdoben obrazy českých svatých patronů, rytými ve zlaceném plechu. Je posázen 48 drahými kameny různého zabarvení a čtyřmi pouzdérky na ostatky svatých. Uvnitř je přední deska potažena látkou tmavě zelené barvy, do níž jest vetkán obraz koně, provázeného psem a napadeného lvem. Podobně zadní deska jest uvnitř potažena látkou zelené barvy se symetrickými obrazci lučištníka, střílejícího s koně po zvěři. Srv. Cyril Straka, Historický vývoj českých vazeb knižních (Knižní kultura, Praha 1926, str. 49—55).
[4] O našich rukopisech v cizích knihovnách vedle soupisů těchto knihoven viz mimo jiné: Flajšhans Václ.: Bohemica 14. a 15. stol. v cizích knihovnách. ČČM 84 (1910) 48 n.; týž: Knihy české v knihovnách švédských i ruských. Praha 1897; Pachta Jan: Bohemica v uppsalské knihovně. Slovanská knihověda I. 46 (Praha 1931).
[5] Remešský Evangeliář byl vydán čtyřikrát. R. 1843 vydal kodex v Paříži J. B. Silvestre. R. 1852 rovněž v Paříži Louis Paris. Podle Silvestrova vydání pořídil V. Hanka své vydání v Praze 1846. Poslední, nejspolehlivější vydání pořídil Louis Leger (Remeš-Praha) 1899. S hlediska liturgického rozebral Evangeliář Arnošt Vykoukal ve Sborníku Slovanské studie (Praha 1948), str. 182—206.
[6] První vědecké posouzení kodexu podal J. Dobrovský v „Litterarische Nachrichten von einer im J. 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Russland" (1796). S hlediska výtvarnického hodnotí kodex Ant. Friedl: Kodex Gigas (Praha 1929).
[7] Skutky a Apocalypsu z tohoto kodexu vydal J. Belsheim (Christiania 1879). Srv. též J. H. Vogels: Untersuchungen der lateinischen Apokalypse-Uebersetzung, Düsseldorf 1920.

[8] „Podlažický nekrolog" opsal po prvé Dobrovský v r. 1792 a otiskl v Gesch. der böhm. Sprache (1818). Po něm Beda Dudík ve Forschungen in Schweden für Mährens-Geschichte (1852). Kritický rozbor od J. Plačka v Listech filologických XXXIV. (1907), 101 n.

[9] A. Friedl l. c., str. 74.

[10] Dobrovský J.: Handschriften der böhm. Bibel v Literar. Magazin von Böhmen und Mähren II (1786) a III (1787).

[11] Kostnické jiskry ze 25. srpna 1955. O kodexu viz Sýrku P.: Zpráva o českém rukopisu v Bodleanské knihovně v Oxfordu (Časopis Musea LXXI. (1897), str. 249—50).

ČESKÉ PRVOTISKY BIBLICKÉ

[1] Základním dílem o českých prvotiscích je Zd. Tobolky: Český slovník bibliografický. Praha 1910. Díl I. České prvotisky a Knihopis českých a slovenských tisků. Díl I. Prvotisky, v Praze 1925.

O nejstarších tiscích a o výzdobě a ilustraci české knihy tištěné pojednává:

Černá M. A.: Stručné dějiny knihtisku. Praha 1948.

Dostál Jiří: České knihtiskařství v 15. a 16. stol. (Sborník: Co daly naše země Evropě a lidstvu). Praha 1940.

Dolenský Ant.: Doba českých prvotisků (Ročenka čes. knihtiskařů 1913, str. 35—62).

Horák Fr.: Česká kniha v minulosti a její výzdoba. Praha 1928.

Chvála Al.: Kniha o knize. Praha 1940.

Kabát Karel: Knihtisk a jeho vývoj v Československu. Praha 1936.

Tobolka Zd.: Dějiny čsl. knihtisku v době nejstarší. Praha 1930.

Tobolka Zd.: Kniha. Praha 1949.

Volf Josef: Dějiny českého knihtisku do r. 1848. Praha 1926.

Volf Josef: O počátcích knihtisku u nás (Čsl. vlastivěda VII). Praha 1933.

Zíbrt Čeněk: Z dějin českého knihtiskařství. Praha 1913. Nové vydání Dr A. Dolenský, Ml. Boleslav 1939.

Z cizí literatury:

Barge H.: Geschichte der Buchdruckerkunst. Leipzig 1940.

Bogeng G.: Geschichte der Buchdruckerkunst. Hellerau 1930—1941.

Haebler Konrad: Handbuch der Inkunabelkunde. Leipzig 1925. 2 Hamburg 1941.

Lange W. H.: Das Buch im Wandel der Zeiten.

Schreiber W. L.: Handbuch der Holz- und Mettalschnitte des 15. Jahrh. Leipzig 1926—1930.

[2] Prvotisky (inkunabule) jsou knihy vytištěné do ukončeného r. 1500. Inkunabule vzniklo z latinského cunabula = kolébka, tedy inkunabule = tisk v kolébce, prvotisk.

[3] Signet (tiskařská značka) je dřevořez zobrazující dva štítky, zavěšené na větvičce. Podle K. R. Ungara značky na štítcích skrývají letopočet 1475. Zda však značky štítků jsou číslicemi, je sporné. Nový Zákon z r. 1475 viz přílohu Zd. Tobolky k VIII sv. Monumenta Bohemiae typographica. Praha 1930.

[4] K. V. Adámek ve studii: Bible Pražská z r. 1480 a jiné prvotisky pražské knihtiskárny Jana Bílého od Čápů (Věstník České akademie. Praha 1928) klade tisk bible Pražské do r. 1480. Zd. Tobolka odmítá.

BIBLICKÉ TISKY 16. STOL.
SKVOST NAŠEHO KNIHTISKAŘSKÉHO UMĚNÍ

[1] Dějiny čs. knihtisku. Praha 1930, str. 87.

[2] Tobolka: Knihopis. Díl II., část II. (1941), str. 66.

[3] Knihopis II, str. 74.

[4] Více o signetech viz Horák Fr.: Signety starých českých tiskařů v Ročence čes. knihtiskařů XXIV. Praha 1941 a v České knize v minulosti. Praha 1948.

BIBLICKÉ TISKY BRATRSKÉ

[1] Literatura:
Daňková Miriam: Bratrské tisky Ivančické a Kralické. Praha 1951.
Hrejsa Ferdinand: Česká bible. K 350. výročí bible Kralické. Praha 1930.
Karafiát Jan: Rozbor Kralického Nového Zákona. Praha 1878.
Konopásek Jaroslav: Dvě studie o bibli Kralické. 1930.
Konopásek Jaroslav: Řeckolatinská předloha Blahoslavova Nového Zákona. Prolegomena t extové kritiky kralického textu Nového Zákona. Praha 1932.
Konopásek Jaroslav: K jubileu Kralické bible. Český bratr VI, 247 n. Praha 1929.
Souček Stanislav: O bibli kralické. Brno 1910.
Šmaha Josef: Kralická bible a důležitost její v literatuře české. ČČM 1878, str. 252 n.; 1879, str. 26 n.
Vonka R. J.: Bratrský tisk (Ročenka čsl. knihtiskařů X 1927, str. 17—62).

[2] V Kalendáři historickém Daniela Adama z Veleslavína k 3. červnu (vydání 1590, str. 303) je zpráva: „Léta 1559 v sobotu před svatým Bonifaciem umřel Jan starší Vartovský z Varty, muž učený a tří jazykův, latinského, řeckého a židovského dobře povědomý. Paraphrasis Erasmi na evanjelium s. Matouše od něho přeložena, a připsána králi Ferdinandovi, léta 1542. A za dědici jeho ještě někde zůstává celá Biblí z hebrejské řeči v českou od něho vyložena".

[3] Katalogy viz: M. Daňková, Bratrské tisky, str. 49 násl.

[4] ČSB III., str. 336.

[5] Dějiny českého písemnictví. Praha 1946, str. 72.

OD BIBLE SVATOVÁCLAVSKÉ K SOUČASNÝM KATOLICKÝM PŘEKLADŮM BIBLE

[1] Evangelium sv. Matouše z bible Svatováclavské vydali Jan Dokulil a Dr Ad. Vykopal. Praha 1939.

[2] Matějček A.: Mánesovy iniciály v Ročence Štencova grafického kabinetu 1918, str. 46—52.

[3] Srv. autoreferát Dr Jos. Hejčla v Časop. katol. duchovenstva XXXXIII (1917), str. 777—787.

[4] Nové vydání v Římě 1951—1955 je novým překladem O. Petrů.

[5] Srv. Dr Jan Merell: Na okraj Hegerova překladu Starého Zákona v Duchovním pastýři V (1955), str. 182.

ZÁVĚREM

[1] Po prvé přeložil tuto báseň do češtiny univ. profesor Dr Josef Vašica v časopise Akord X (1943), str. 215 násl. Náš překlad je překladem opraveným, který připravuje Dr J. Vašica k novému vydání a byl nám laskavostí p. profesora zapůjčen. Někteří slavisté pokládají za autora této skladby biskupa Preslavského, který žil za bulharského cara Symeona (893—927). Myšlenkově je báseň blízko sv. Cyrilu, a také jazykově tu jde o typ církevní slovanštiny z nejstarší, moravsko-panonské doby. „Rysy sv. Cyrila, známé odjinud, vystupují zřetelně i z tohoto jeho básnického díla. Je to mohutná říše jeho ducha, vroucí pathos slova, obliba v obrazném podávání nadpřirozených pravd, pro niž byl zván ‚loutnou podobenství', a vůbec jemný smysl pro stylovou krásu", tak charakterisuje Proglas Dr J. Vašica (l. c. str. 217).

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Pro orientaci čtenářů jsou čísla obrazových příloh uváděna též mezi textem v závorkách.

1 Josef Mánes. Sv. Cyril a Metoděj (Iniciála D z diplomu karlínské obce pro kardinála Schwarzenberga r. 1863.)
2 Remešské evangelium, fol. 29. Strana s hlaholským textem a miniaturou se sv. Prokopem před r. 1395.
3 Evangeliář z 15. stol. psaný cyrilským písmem, fol. 109a (Praha, univ. knihovna MS XVII A 14.)
4 Zlomek evangelia sv. Marka ze 6./7. stol., fol. 2 v. (Praha, kapitulní knihovna Cim 1).
5 Bible česká, psaná hlaholským písmem v Emauzích 1416, fol. 1a (Praha, universitní knihovna MS XVII A 1.)
6 Zlomek evangelia sv. Marka. Str. 17r., zápisy o získání evangelia. Na prvém místě autograf Karla IV.
7 Evangeliář z 9. stol. — vazba. (Praha, kapitulní knihovna Cim 2.)
8 Totéž. Fol. 7b. Tabulka kapitol čtyř evangelií.
9 Totéž. Fol. 125b. Sv. Pavel podává evangelistovi sv. Lukáši svitek.
10 Strahovský evangeliář z 9. stol. Evangelista sv. Lukáš se symbolem býka.
11 Vazba strahovského evangeliáře.
12 Kodex Vyšehradský, korunovační evangeliář krále Vratislava asi z r. 1085. (Praha, universitní knihovna MS XIV A 13). Fol. 10a; počátek evangelia sv. Jana.
13 Totéž. Výjevy z Utrpení Páně: Soud u Kaifáše, zapření Petrovo a soud před Pilátem.
14 Totéž. Fol. 9b, nebeská sláva Božího Syna.
15 Totéž. Iniciála S se sv. Václavem.
16 Evangeliář z 11. stol. Fol. 3a, evangelista sv. Lukáš se symbolem býka. (Praha, kapitulní knihovna Cim 3.)
17 Totéž. Fol. 9b, v hoření polovici: Narození Páně; v dolení polovici: Andělé zvěstují pastýřům narození Spasitelovo.
18 Piaristický evangeliář ze druhé poloviny 12. stol. P. Maria v chrámě.
19 Totéž. Příchod sv. Tří králů.
20 Totéž. Zmrtvýchvstání Páně.
21 Totéž. Poslední večeře.
22 Ostrovský žaltář z počátku 13. stol. Fol. 10b Trůnící Madona s Děťátkem, detail. (Praha, kapitulní knihovna sign. A LVII. 1.)

23 Totéž. Fol. 83a Nejsvětější Trojice.
24 Totéž. Nejsvětější Trojice, detail.
25 Svatojiřský žaltář z konce 12. stol. Maiestas Christi. (Praha, universitní knihovna MS XIII E 14b.)
26 Totéž. Madonna s Děťátkem.
27 Totéž. Fol. 7a Kristův křest.
28 Svatojiřský žaltář z 2. pol. 13. stol. Fol. 65a, iniciála D. (Praha, universitní knihovna MS I H 7.)
29 Svatojiř. žaltář MS XIII E 14b. Fol. 8a iniciála B s výjevem kamenování sv. Štěpána.
30 Svatojiř. žaltář MS I H 7. Fol. 113b, iniciála S s postavami světic a řeholnice.
31 Kodex Gigas — z 1. pol. 13. stol. Vazba z r. 1811. (Stockholm, královská knihovna.)
32 Totéž. Fol. 289, celostránková ilustrace města (nebeský Jerusalém = Církev).
33 Totéž. Fol. 290, ďábel.
34 Žaltář královny Rejčky. Kolem r. 1316. Fol. 3, iniciála B. V horním medailonu Kristus — vládce světa, v dolním stvoření nebe a země. U iniciály a dole v medailonu královna Eliška Rejčka. (Universitní knihovna v Brně: Rajhradská knihovna MS R 355.)
35 Totéž. Fol. 188. Iniciála D s obrazem P. Marie, sv. Alžběty, královny a prosebníka Petra.
36 Pasionál abatyše Kunhuty, okolo r. 1320. Fol. 11, truchlící P. Maria. (Praha, univ. knih. MS XIV A 17.)
37 Totéž. Fol. 7, bičování Krista.
38 Obrázková bible zvaná Velislavova, okolo r. 1340. Fol.144, v hoření části: Ježíš-Světlo světa, ve spodní polovině stránky: Ježíš s učedníky. (Praha, univ. knihovna MS XXIII C 124.)
39 Pasionál abat. Kunhuty. Fol. 8, Kristus na Kříži.
40 Velislavova bible. Fol. 146, Kristus před soudci — zapření Petrovo.
41 Totéž. Fol. 147, kladení do hrobu — tři Marie u hrobu.
42 Evangeliář Jana z Opavy z r. 1368. Ozdobná strana s iniciálou I a s postavami proroků. (Vídeň, Nár. knihovna č. 1182.)
43 Latinská bible kapitulní knihovny ze 14. stol. Fol. 1a, iniciála F s píšícím světcem v temnohnědém rouše. (Praha, kap. knih. A 135/1.)
44 Evangeliář Jana z Opavy. Ozdobná strana s obrazy ze života sv. Lukáše.
45 Šestidílná bible Václava IV. z konce 14. stol. Archa Noemova (Vídeň, Stát. knih., cod. 2759—2764.)
46 Totéž. Genese 30. kap. Ovce Jakubovy a Labanovy.
47 Totéž. Sny Josefa Egyptského (o snopech a hvězdách).
48 Totéž. Mojžíš sepisuje chvalozpěv.
49 Bible Drážďanská (Leskovecká) z 2. pol. 14. stol. Počátek evangelia sv. Lukáše. (Bible shořela 1914 v Lovani).

50 Bible Litoměřicko-Třeboňská z r. 1411—1414. (Státní archiv v Litoměřicích MS BIF 13.) Detail evangelisty sv. Jana.
51 Totéž. Počátek evangelia sv. Jana.
52 Totéž. Vazba Třeboňského dílu z doby kolem r. 1700.
53 Totéž. Fol. 9. Detail královny Esther.
54 Totéž. Fol. 227. Počátek epištoly k Efeským.
55 Totéž. Fol. 237. Sv. Pavel píše list k Timotheovi.
56 Totéž. Fol. 242. Detail — sv. Pavel.
57 Bible Olomoucká z r. 1417. Díl I. Genese. Ozdobná strana s výjevy stvoření. (Olomouc, univ. knihovna I A/I, II.)
58 Totéž. Detail.
59 Totéž. Počátek knihy žalmů. Hrající král David.
60 Bible Boskovská z let 1420—1430. Počátek evangelia sv. Matouše. (Olomouc, univ. knihovna III/3.)
61 Totéž. Detail, Narození Páně.
62 Totéž. Kresba, Večeře Páně.
63 Bible Kristiny Švédské po r. 1430. Popravy před králem Davidem. (Řím. Vatikánská knihovna).
64 Totéž. Kněží zpívají žalmy.
65 Český Starý Zákon z druhé čtvrti 15. stol. Fol. 1, čtvercová počáteční iniciála se Stvořitelem mezi anděly (detail). (Praha, universitní knihovna MS XVII A 34.)
66 Totéž. Fol. 203, Judith utíná hlavu Holofernovi.
67 Totéž. Fol. 115, okrajová bitevní scéna (kresba).
68 Česká bible zvaná Táborská z poloviny 15. stol. Fol. 699, iniciála S a I. (Praha, universtiní knihovna MS XVII A 10).
69 Bible Pernštejnská ze 2. pol. 15. stol. Detail folia s iniciálou O. (Praha, universitní knihovna XVII A 7.)
70 Totéž. Vazba bible.
71 Bible Dlouhoveského ze 2. pol. 15. stol. Fol. 420, detail s iniciálou D. (Praha, universitní knihovna XVII A 37.)
72 Bible Bočka z Kunštátu z r. 1470. Počátek Genese s iniciálou U a miniaturou Boha Otce. (Brno, kraj. archiv Mr 121.)
73 Mikulovský Starý Zákon. Fol. 121, iniciála T s truchlícím Davidem nad smrtí Saulovou. (Brno, universitní knihovna MS Mk 2.)
74 Totéž. Nehotová kresba perem z Exodu.
75 Nový Zákon z r. 1475(?). Tiskařská značka.
76 Inkunabule. Pražská bible z r. 1488, fol. aa1 b.
77 Inkunabule. Kutnohorská bible z r. 1489, fol. 485b.
78 Signet z Kutnohorské bible z r. 1489.
79 Bible Benátská z r. 1506. Titulní list se znakem města Prahy.
80 Bible Benátská. Rub titulního listu se štítky tří nakladatelů bible.

81 Bible Benátská. Fol. 2a incipit k předmluvě sv. Jeronýma. V horním vlysu rámce stětí Holoferna, dole David nad mrtvým Goliášem. Uprostřed v děleném obraze dva příbytky: Jeronýmův, kde sv. Jeroným čte list Paulinův, přinesený mu bratrem Ambrožem a Paulinův, kde bratr Ambrož přejímá list kněze Paulina pro sv. Jeronýma.
82 Bible Norimberská z r. 1540. Titulní list. V horní části vzkříšený Kristus. Po stranách vždy po dvou evangelistech. Dole poloviční postavy 12 proroků.
83 Bible Norimberská. Fol. 80a, E. Schön-Josue.
84 Bible Severýnova z r. 1529. Text incipitu s obrazem sv. Jeronýma v rozmluvě s knězem Paulinem. Figurální výzdoba: nahoře vyhnání z ráje, dole Eva se třemi dětmi přede, Adam kope.
85 Bible Bartoloměje Netolického z r. 1549. Titulní list se znakem Maxmiliana II.
86 Bible Melantrichova z r. 1570. Stvoření Adama (FA = pravděpodobně Florian Abel z Kolína n. R., malíř žijící v Praze).
87 Melantrichova bible z r. 1577. Titulní list, s klečícím Melantrichem před krucifixem.
88 Melantrichova bible z r. 1577. Fol. 530b, počátek evangelia sv. Lukáše.
89 Blahoslavův Nový Zákon z r. 1568. Titulní list.
90 Blahoslavův Nový Zákon z r. 1568. Fol. 3a s faksim. Jana Blahoslava.
91 Bible Kralická. Titulní str. I. dílu z r. 1579.
92 Bible Kralická. Počátek 2. listu sv. Pavla k Soluňským.
93 Bible Svatováclavská. Titulní list prvního dílu z r. 1715.
94 Bible Svatováclavská. Titulní list třetího dílu z r. 1677.
95 Bible Svatováclavská. Počátek Genese z I. dílu.
96 Josef Mánes: Kristus mezi Mojžíšem a Isaiášem. Titulní obraz z Bezděkovy bible z r. 1862—1865.

SEZNAM BAREVNÝCH PŘÍLOH

I. Pasionál abatyše Kunhuty, okolo r. 1320. Kristus s Matkou v objetí. (Praha, universitní knihovna MS XIV A 17.)
II. Kodex Vyšehradský, korunovační evangeliář krále Vratislava asi z r. 1085. Seslání Ducha Svatého. (Praha, universitní knihovna MS XIV A 13.)
III. Ostravský žaltář z poč. 13. stol. Madona s Děťátkem. (Praha, knihovna metropolitní kapituly A LVII. 1.)
IV. Ostrovský žaltář z počátku 13. stol. Ukřižování. (Praha, knihovna metropolitní kapituly A LVII. 1.)
V. Bible kláštera cisterciáků ve Vyšším Brodě z doby kolem 1300. Judith a Holofernes (MS CLVII).
VI. Bible Litoměřicko-Třeboňská z r. 1411—1414. Píseň Šalamounova. II. díl, fol. 48. (Státní archiv v Litoměřicích MS BIF 13.)

Na přebalu iniciálka B z Roudnického žaltáře z 2. poloviny 14. stol. (Praha, knihovna metropolitní kapituly.)

ከመ ይከውኑ ፡ ርድዕ ፡ ወፍትሐ ፡ ለኵሎሙ
ሰብአ ፡ ዘይሰቀዩ ፡ ግፈ ፡ ወዘይፈትሑ
ፍኖተ ፡ ጽድቅ ፡ ወዘይሠሩ ፡ ኀጢአ ፡ ወ
ዘይፈቅዱ ፡ ክፉ ፡ ወዘይፈትሑ ፡ ፍኖ
ተ ፡ ሐሰት ፡ ወዘይሠሩ ፡ ግፍ ፡ ወ
ዘይሰቀዩ ፡ ሐሰት ፡ ወዘይሠሩ ፡ ዐመ
ፃ ፡ ወዘይሠሩ ፡ ርኵሰ ፡ ወዘ
ይፈቅዱ ፡ ክፉ ፡ ወዘይሠሩ ፡ ኀጢ
አ ፡ ወዘይሠሩ ፡ ግፍ ፡ ወዘ
ይሠሩ ፡ ዐመፃ ፡ ወዘይሠሩ ፡ ሐሰ
ት ፡ ወዘይሠሩ ፡ ክፉ ፡ ወዘ
ይሠሩ ፡ ኀጢአ ፡ ወዘይሠሩ ፡ ግ
ፍ ፡ ወዘይሠሩ ፡ ዐመፃ ፡ ወ
ዘይሠሩ ፡ ሐሰት ፡ ወዘ
ይሠሩ ፡ ክፉ ፡ ወ
ዘ

ይሠሩ ፡ ኀጢአ ፡ ወ
ዘይሠሩ ፡ ግፍ ፡ ወ
ዘይሠሩ ፡ ዐመ
ፃ ፡ ወ
ዘ

ዘ ፡ ዘ ፡ ዘ ፡

ЕЖЕ СЛУЖЫСТВЕ БУЛЇЕ

НАРОЖЬСТВО ЇПНАГО КРТЛА ІѾАНА НАЛУГІН

ОНЕЖЕ ОУБО МНОЗЫИ НАЧЕ

ШЕ ЧИНЫТИ ПОВѢСТЬ ·

ЗНЗВѢСТВОВАННЫ ВЫ НА

ВЕЩЕХЬ · ЇАКОЖЕ ПРѢДАШЕ

НАМЬ ИЖЕ ИСПРЬВА САМО

ВИДЦИ ИСЛОУГЬ БЫВШЕИ

СЛОВЕСИ · ИЗВОЛИСЕ И МНѢ

ПОСЛѢДСТВОВАВШУ ВЫШЕ

ВЪСѢХЬ ИСПЫТНО, ПОРЕДОУ ТЕБѢ ПИ

САТИ ДРЬЖАВНЫИ ѲЕОФІЛЕ. ДА РАЗУ

МѢЕШИ ѾНИХЖЕ ПАОУЧИЛЬ ЕСИ СЛОВЕСЕ

КГЛА

А

donec ponam inimi
cos tuos scabyllum
pedum tuorum
ipse ergo dauid dicit
eum dnm
et unde est filius eius
et multa turba eum
libenter audiunt
et dicebat eis in doc
trina sua
caute a bscribis
qui uolunt in stholis
ambulare
et salutari in foro
et primas cathe
dras sedere in
synagogis
et primos discubi
tos in cenis

qui deuorant domos
uiduarum sub
obtentu prolixae
orationis
hi accipiunt pro
lixius iudicium
xlj et sedens ibs con
gazophilacium
aspiciebat quomo
do turba iactaret
aes in gazophila
cium
et multi diuites
iactabant multa
cum uenisset tamen
una uidua paupe
misit duo minuta
quod est quadran
et conuocans discipulos
suos

Tyto Knihy Jazykem Slo
wanskym psance, gsu polo
zeny w Radic od Pana
Sinzuka Komedky toho cza
su radmiho. w Pondielij
den Swateho Anthonijna

1·5·4·1

quartus

Ego Karolus dei gracia Romanorum Rex semper augustus et Boemie Rex
vidi librum evangeliorum sancti ayarci de sua propria ayauu scriptum
integrum ab incio usque ad finem inspexi quaternos in pontificare patriarche et
ecclesie aquilegiensis qui liber in dicta ecclesia fuit seruatus ab earo hermacora et
ab ecclesia aquilegiensi predicta usque in hodiernum diem: qui videlicet beatus
hermacoras de ayauu beati marci eundem librum accepit et ab earo petro
per peregrinacionem et intercessionem sancti ayarci accepit predicatum predicte
aquilegiensis ecclesie: de quo libro pericione sua apud patriarchatum et capi
tulum dicte aquilegiensis ecclesie optinui tros duos quaternos videlicet libri pre
dicti et alij quinque precedentes remanserunt in ecclesia supradicta et hoc scripsi
ayauu ayea propria Anno ab incarnato verbo millesimo trecentesimo quinquagesimo
quinto in vigilia omnium sanctorum regnorum ayeorum Anno nono :-

Et ego marsilio di gratia eps aug. augustensis testimonium
veritatis premissum omnium manu mea ppia me subscripsi

Et ego frat gaudius dei gratia eps vicetinus et comes testimonium veritatis premissorum
manu ppia me subscripsi

Et ego Johannes dei gratia Lutehomensis episcp spus in testimonium veritatis premissorum
ayauu mea ppia me subscripsi

+ Iohannes episcopus Tergestinus + Iohannes episcopus Iadrensis Patriarcha Aquilegiensis manu propria
[illegible] subscripsi

Dedi 2. [illegible] anno 1354.

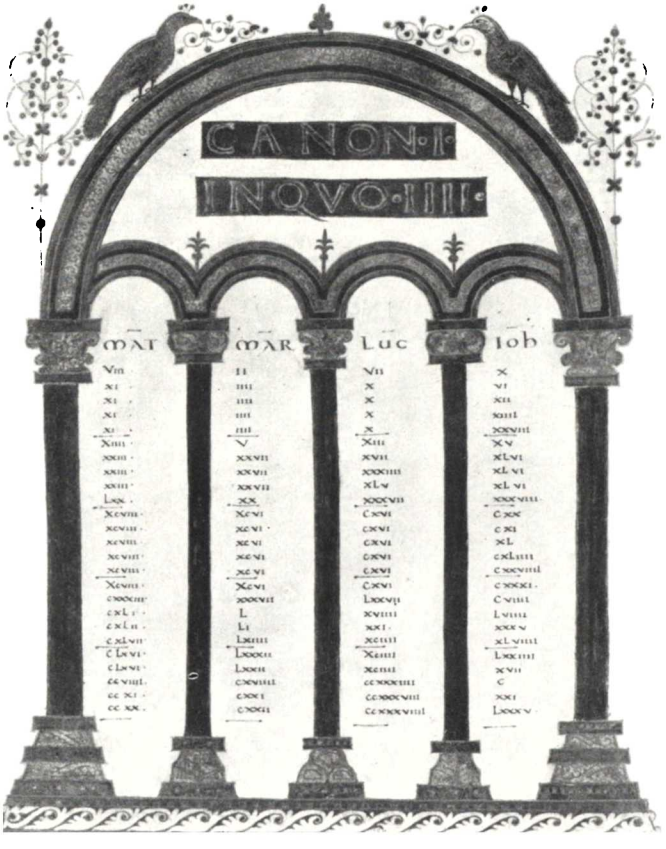
CANON II
INQVO IIII
MAT
Viii
xi
xi
xi
xi
Xiiii
xxiii
xxiii
xxiii
Lxx
Xcviii
xcviii
xcviii
xcviii
xcviii
Xcviii
cccxiii
cxlvi
cxlvi
cxlvii
Clxvi
Clxvi
ccxviii
cc xi
cc xx
MAR
ii
iiii
iiii
iiii
iiii
V
xxvii
xxvii
xxvii
xx
Xcvi
xcvi
xcvi
xcvi
xcvi
Xcvi
xxxvii
L
Li
Lxiiii
Lxxxii
Lxxii
cxviii
cxxi
cxxii
MAR
Lvii
x
x
x
x
Xiii
xvii
xxxiiii
xlv
xxxvii
Cxvi
cxvi
cxvi
cxvi
cxvi
Cxvi
Lxxvii
xviii
xxi
xciiii
Xciii
xciii
cccxxiiii
cccxxviii
cccxxviiii
Luc
Ioh
x
vi
xii
xiiii
xxviii
Xv
xlvi
xlvi
xlvi
xxxviii
Cxx
cxi
xl
cxliiii
cxxviiii
cxxxi
Cviii
Lviii
xxxv
xlviii
Lxxiiii
xvii
c
xxi
Lxxxv

HIC LUCAE EVANGELIU TAULUS CŌMENDAT AGENDUM

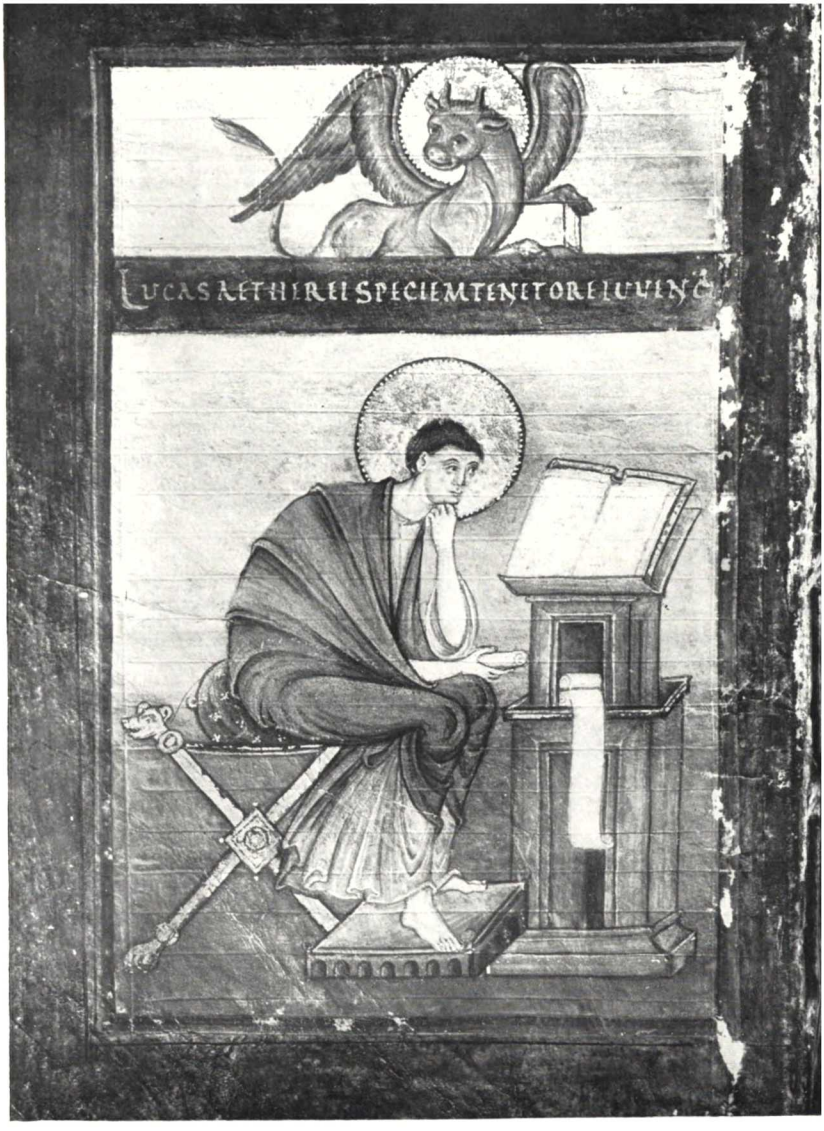
LUCAS AETHIRII SPECIEM TENET OREI VVINC

INRI

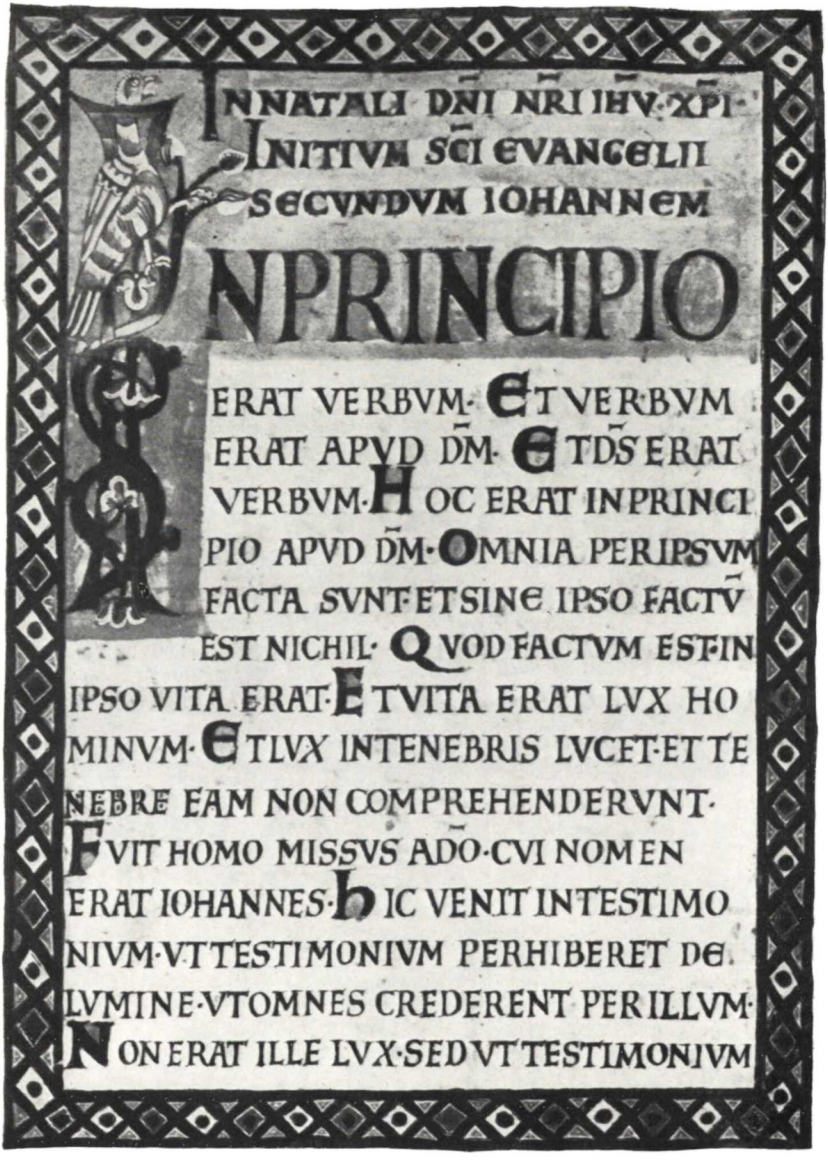

IN NATALI DNI NRI IHV·XPI·
INITIVM SCI EVANGELII
SECVNDVM IOHANNEM

IN PRINCIPIO
ERAT VERBVM· ET VERBVM
ERAT APVD DM· ET DS ERAT
VERBVM· HOC ERAT IN PRINCI
PIO APVD DM· OMNIA PER IPSVM
FACTA SVNT· ET SINE IPSO FACTV
EST NICHIL· QVOD FACTVM EST· IN
IPSO VITA ERAT· ET VITA ERAT LVX HO
MINVM· ET LVX IN TENEBRIS LVCET· ET TE
NEBRE EAM NON COMPREHENDERVNT·
FVIT HOMO MISSVS A DO· CVI NOMEN
ERAT IOHANNES· HIC VENIT IN TESTIMO
NIVM· VT TESTIMONIVM PERHIBERET DE
LVMINE· VT OMNES CREDERENT PER ILLVM·
NON ERAT ILLE LVX· SED VT TESTIMONIVM

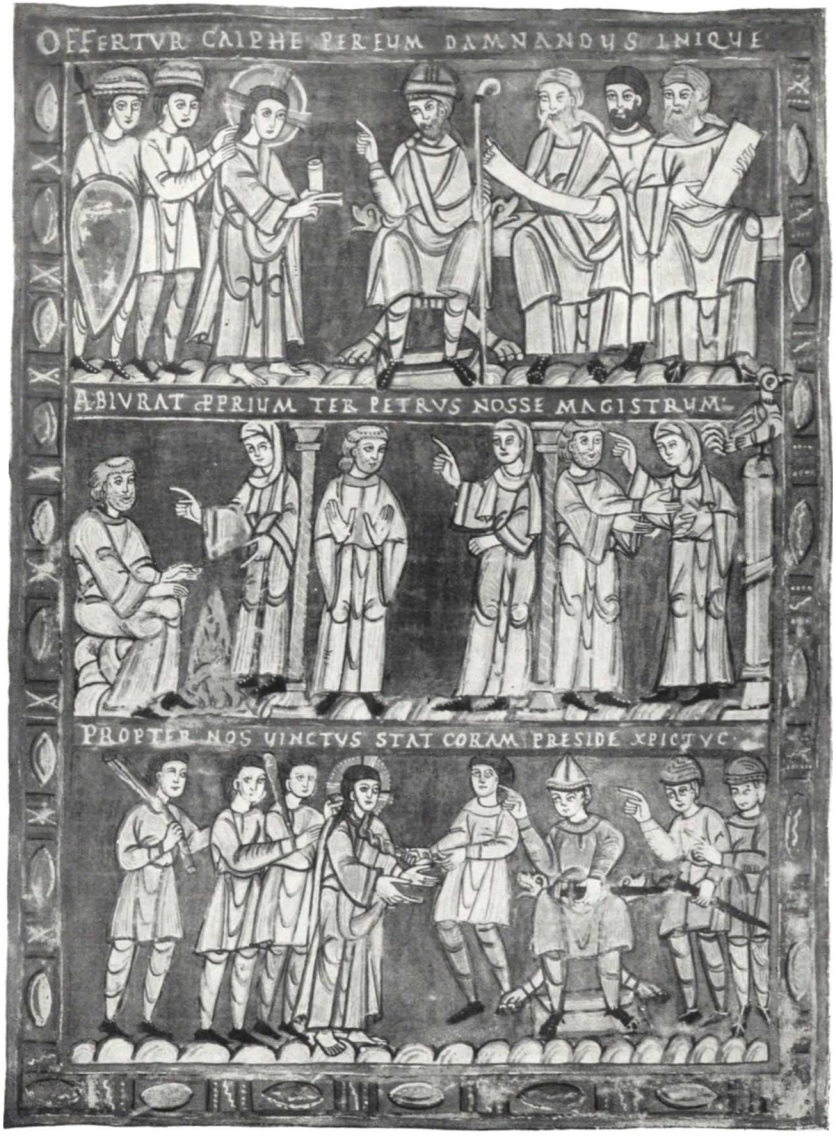
OFFERTVR CAIPHE PERIEVM DAMNANDVS INIQVE
ABIVRAT APPRIVM TER PETRVS NOSSE MAGISTRVM
PROPTER NOS VINCTVS STAT CORAM PRESIDE XPICTVC

S·VEN
ZEZLA
VVS DVX
DVCIS
ADME·ET NON

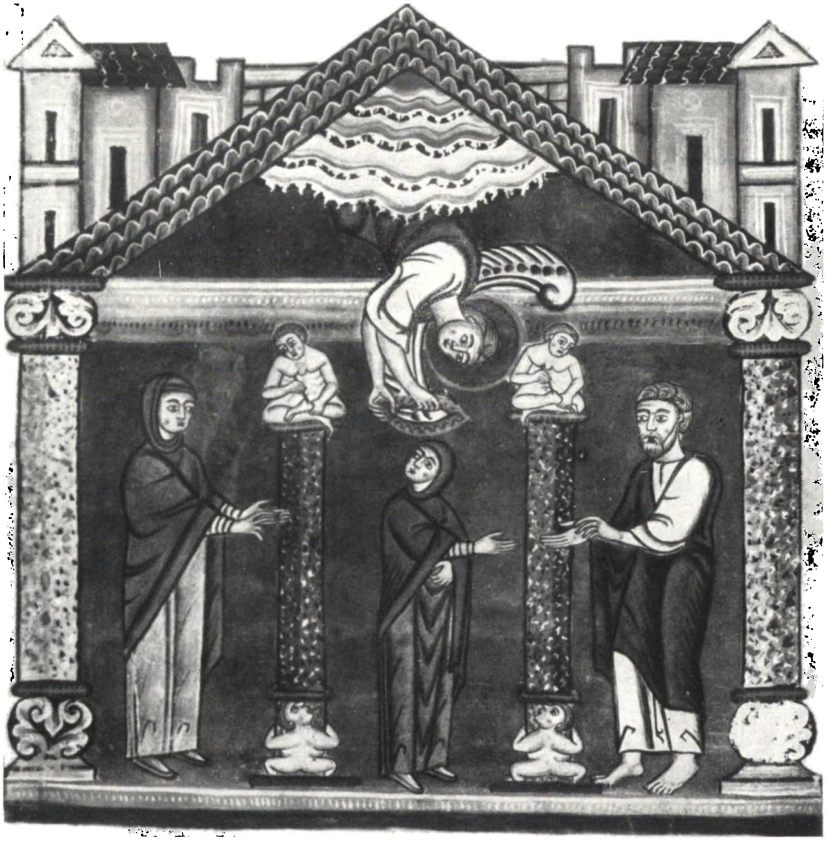

A
ω

A
ω

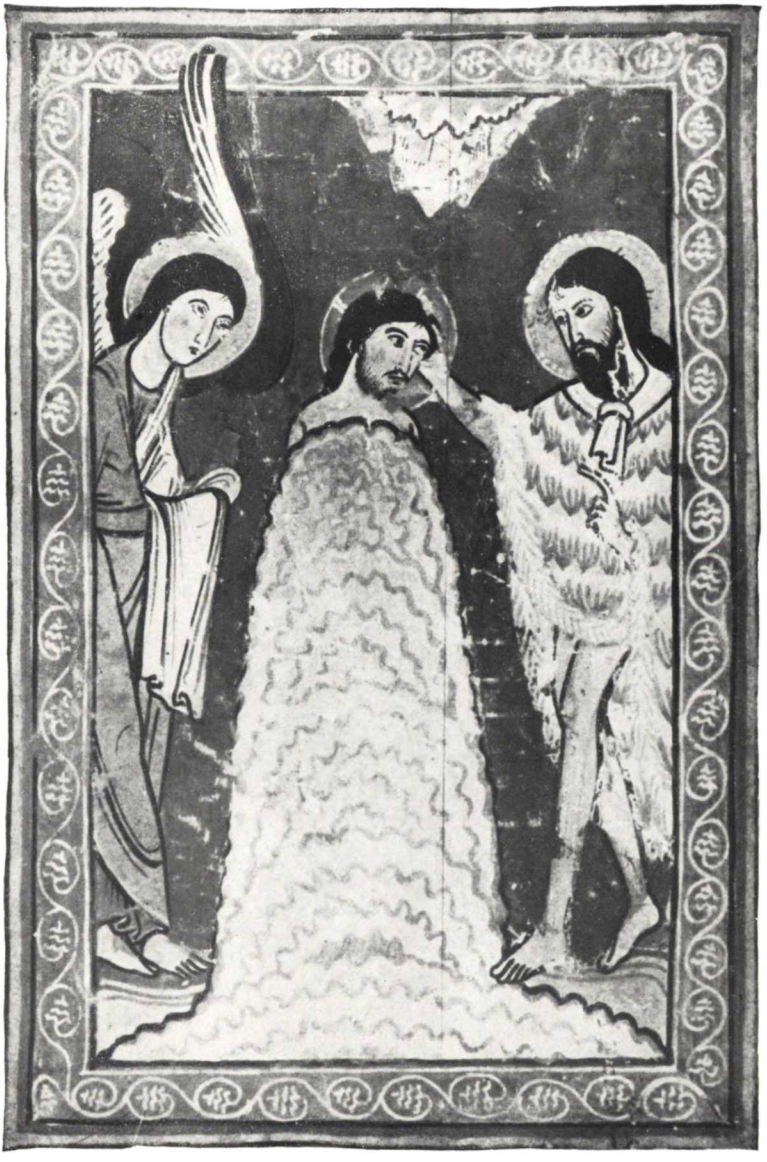

pesiciorris cordis sui: omnipotens

derelinquas me domine ds mis: omni
ne discesseris a me. Intende ros be
in adiutorium meum domine cat ch a
deus salutis mee. Psalm dd. omni lo defe

I

Custodiam uias meas ut ñ delinquam

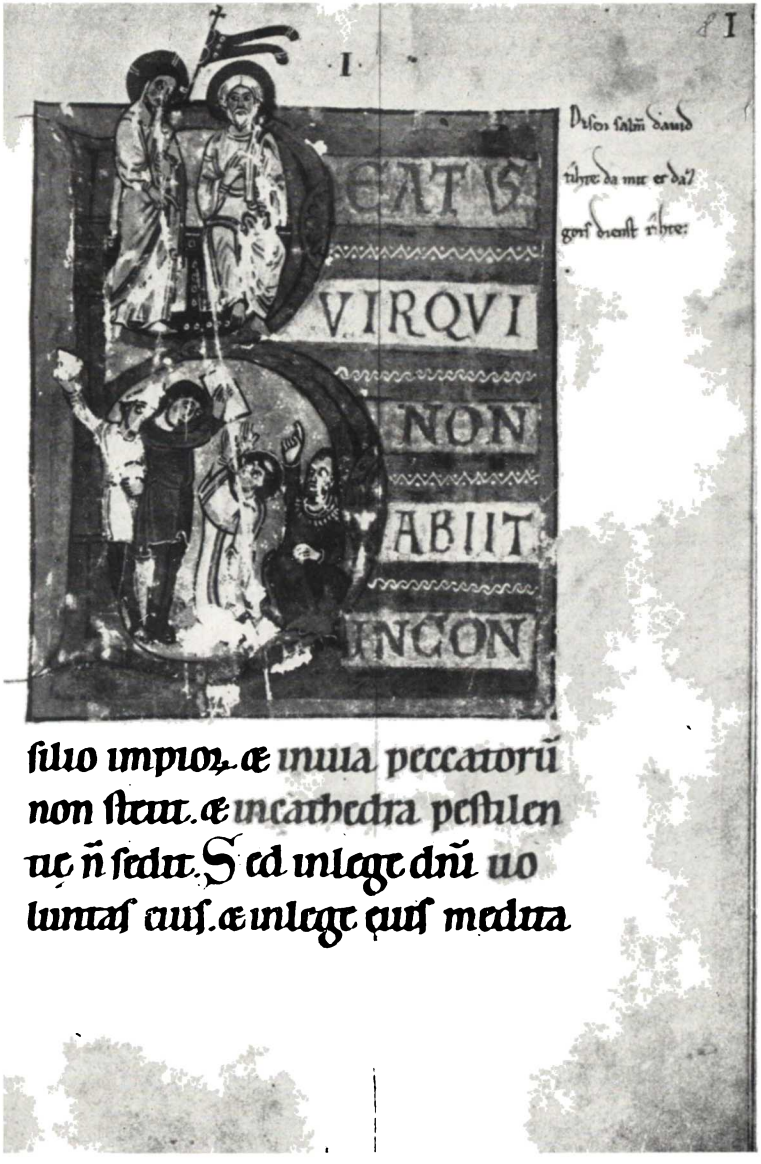
I
BEATVS
VIRQVI
NON
ABIIT
INCON
Psalm David
libere da me et da
gens diant libere:
silio impiorꝝ. et in via peccatorũ
non stetit. et in cathedra pestilen
tie ñ sedit. Sed in lege dñi uo
luntas eius. et in lege eius meditat

A
V
me fac deus : quoniam intrauerunt

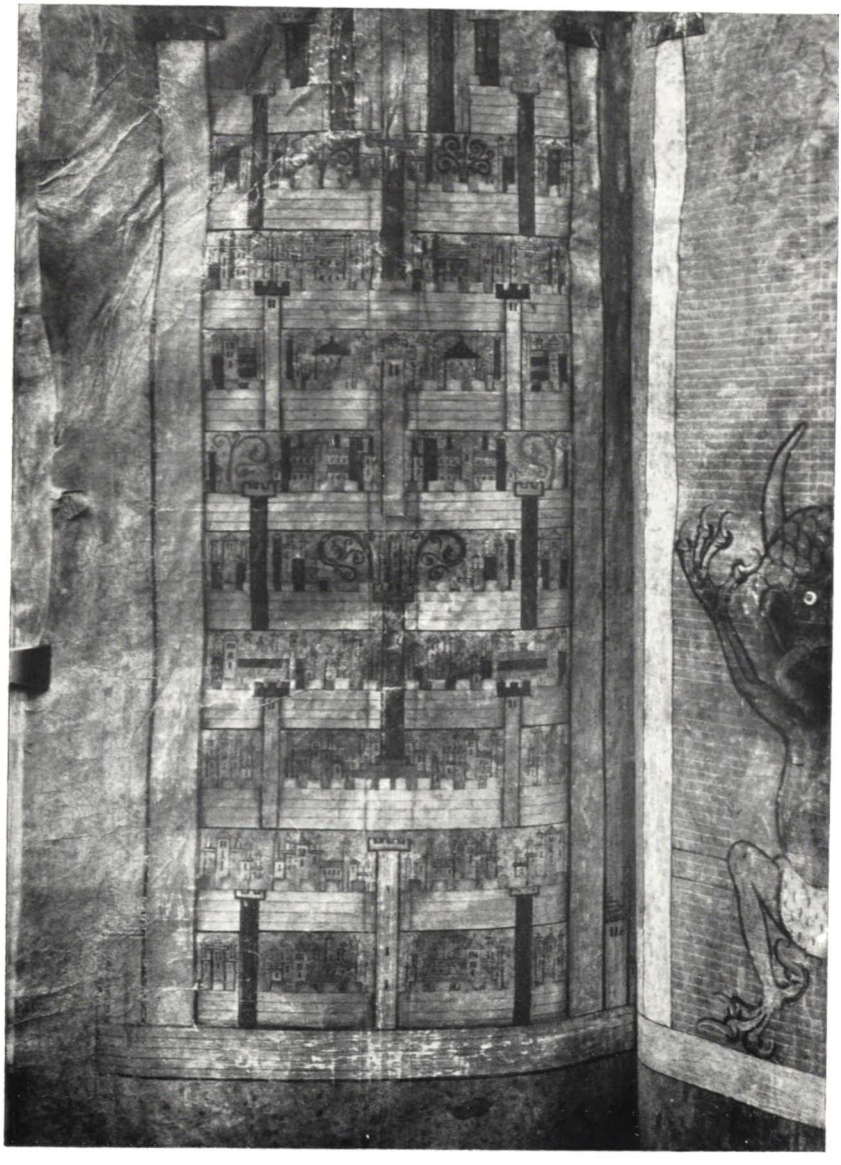

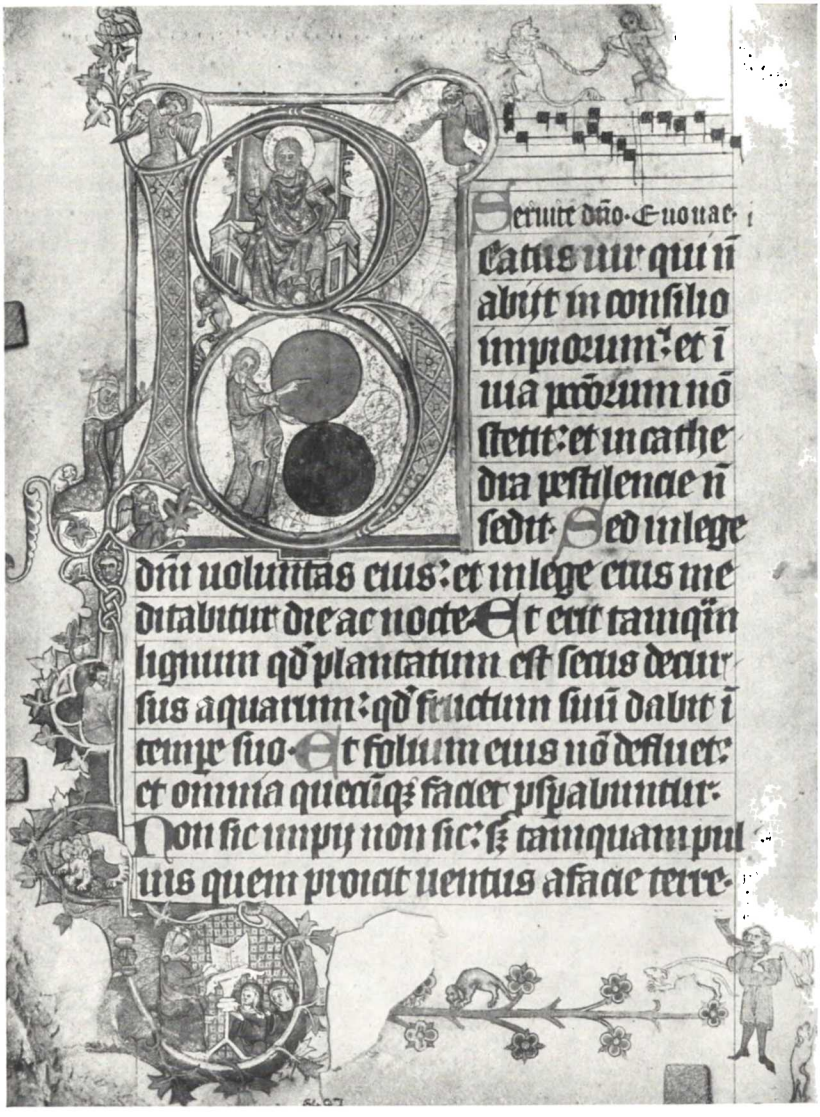

Seruite dño. Et uoluptatis uir qui non abiit in consilio impiorum: et in uia peccatorum non stetit: et in cathedra pestilentiae non sedit. Sed in lege domini uoluntas eius: et in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet: et omnia quecumque facet prosperabuntur. Non sic impii non sic: sed tanquam pulluis quem proiiciet uentus a facie terre.

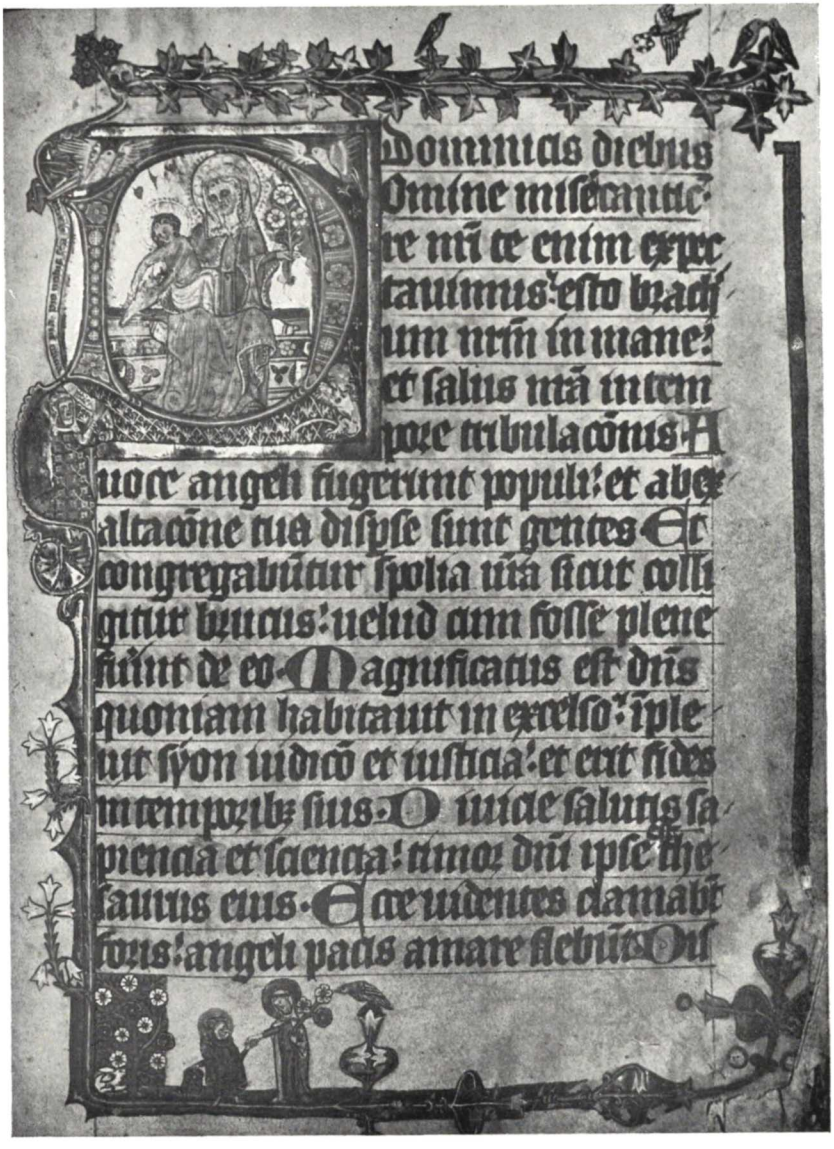

Dominicis diebus
Domine miserere nri te enim expec
tauimus esto brachi
um nrm in mane
et salus nra in tem
pore tribulacōnis A
uoce angeli fugerunt populi et ab
altacōne tua dispersi sunt gentes Et
congregabuntur spolia uta sicut colli
gitur bruchus uehiculo cum fosse plene
sunt de eo Magnificatus est dns
quoniam habitauit in excelso impleuit
syon iudicio et iustitia et erit fides
in tempoib sus O iuste salutis sa
pientia et scientia timor dni ipse the
saurus eius Ecce uidentes clamabit
foris angeli pacis amare flebunt Qui

Intuemini amaram amare flentes amare do
lentem.

dormitione et quietatione spon
nu uespere grandis secuta est
solatio uirginis et matris maire
eremie uaticinium luctum vni
ut sibi et planctum amarum sy
gladio transuerberata flens et
lamentabiliter inc debat dicens
ut capiti meo aquam et oculis
rem lacrimay ut plorem die ac
tritionem dilecti filij mei heu heu
tus est ame qui consolabatur me
quasi torrentem lacrimas palpe
t non tacebat pupilla oculi mei
runt eum oculi iudicis et non
idero illum conspicere non com
si quidem communis morte tran
ens utcumq tacerem sunt aut
tum muquis deputatus est et mor
ima condempniatus Compatimi
mihi et miseremini mei saltem
mi amici mei quia manus dei exer
udibria crudelissimi iudei indilecto
mei Intuemini quia caput eius
st roze et cuncinni eius guttis noc
nocturnis spiritis uideor Lectulus
ius idest mortis eius non est latus
mollibi stratus sed de ligno duro fa
qenaliter est angustatus intantu

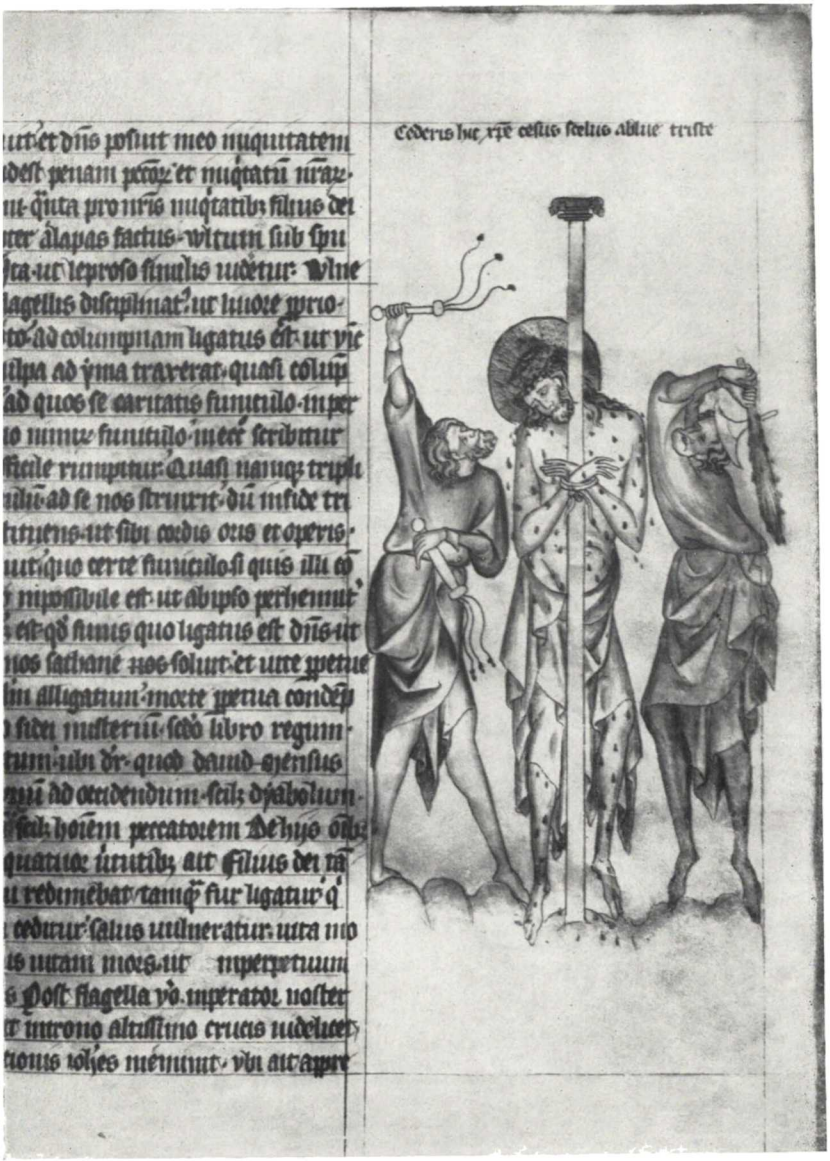
Cederis hic xpe cestis scelus abluit triste

Dicebat ihesus turbis iudeorum · ego sum lux mundi ·

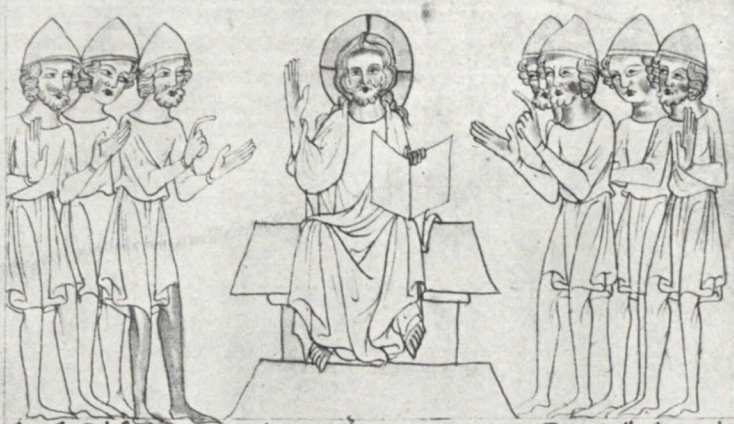

Egressus e ihesus templum transiens abiit · ubi erat ortus magne introiuit ipse et discipuli eius · Tunc egressi
sunt omnes principes sacerdotum · et consilium fecerunt ut ihesum dolo tenerent et occiderent ·

Clauos etiam ytulit ut sponse in
sonus malleo percutientis insonuit
e diliget nec ipsis auribus celaretur
nisi vulnera inflixerunt et quibus
iguinis habundanter emanauit De
iunctis nr dauid lapides eligebat qbus
rapuerat dilectione pretia pstruebat
rtaminis illa in partibilis tunica
tuit postq estu passionis incaluit
e milcto crucis voluit iestem qua
vt sponsam suo indumeto uestiret
oliens nudam ignominiosissime sta
ille pius sponsatas qui sicut in regni
ut se tunica sua et dedit eam dauid
in noteseret qm enim ptu sic se
leriset Sortes etiam accuerunt qbus
stonis diuideret qm triumpho tam
nguine conquisisset Sorta q in libro
sserat ypheratu ubi ipe dns populo
redempto Dedi inquit vobis terra
diuidetis vobis sorte Sed ecce dum
sim iam diu inconflictibus strenuus
bor angustia sicut et reelinatus in
ut hausto potu consumatis omni
tam iniuriis multis iam annor
t bonus facti ihs meminit ubi
iam oia consumata sunt dixit sitio
plenam aceto circumponentes ysopo
Cum g accepisset ihs acetum dixit

fili quid mater dilis es sum cur ita pendes
Se genus humanum tendat ad misericordiam

Non scindam eam
amur cui sor

sed sorte

Pontifex & interrogauit ihm de discipulis suis & de doctrina eius.
Ecce unus ex suis dedit alapam ihu.

Et misit illum annas legatum
ad caipham pontificem.

Dicit & pre uni ex suis pontifices cognitus est uni petro abscidit auriculam uni & ecce unus ex
illo. item & negauit illum petrus. & statim cantauit gallus.

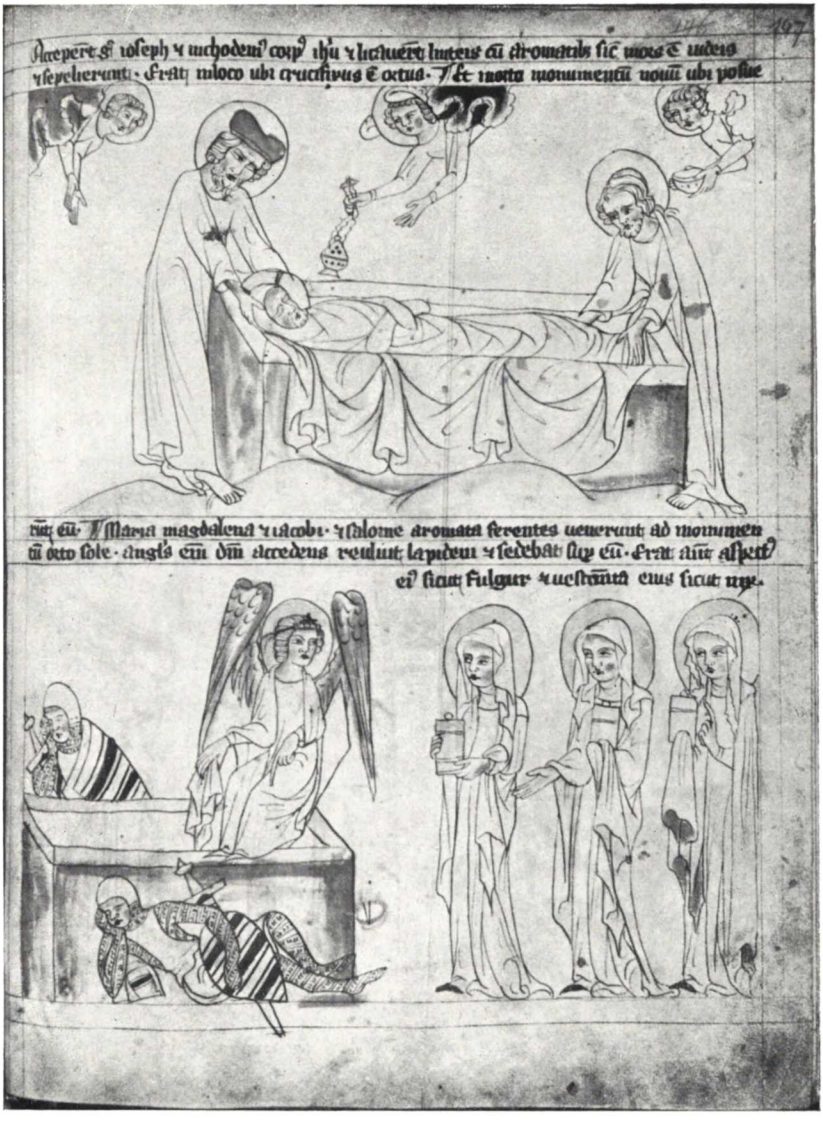
Accepere ergo ioseph et nichodemus corpus ihu et ligauerunt linteis cum aromatibus sicut mos est iudeis
sepelire erant. Erat in loco ubi crucifixus est hortus. Et in horto monumentum novum ubi nondum
quis eum. Maria magdalene et iacobi et salome aromata ferentes venerunt ad monumentum
cum orto solis. angelus enim domini descendens revolvit lapidem et sedebat super eum. Erat autem aspectus
eius sicut fulgur et vestimenta eius sicut nix.

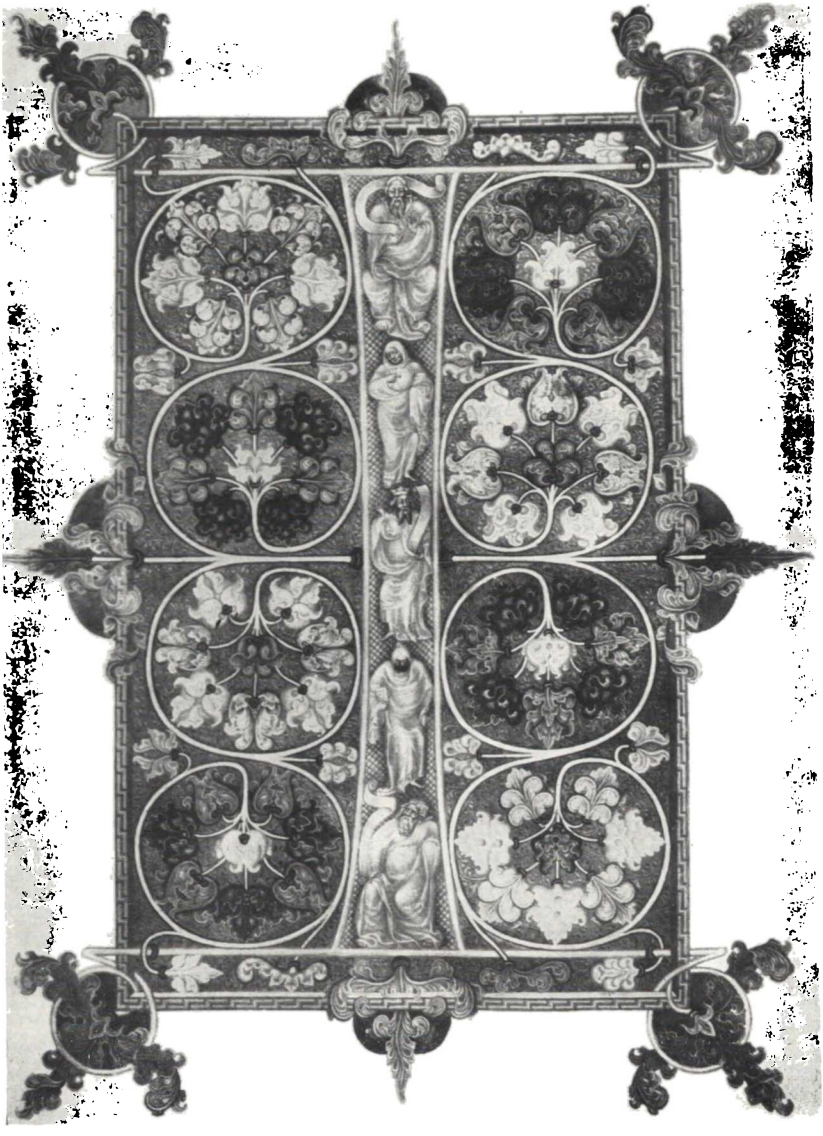

Ambrosius. Cum in municipali pfectus. Decuit similes fuissimus tras: que apud amicitiam fiet. puta iam fiet. neq; amicitie. pferuntur. Verum illa necessitudo est et gluttio cop

lata: quia nō unitas ra familiaris. nō presentia nū eorum. nō subtilia pulpis adulatio: si ei tamen adulari sententia studia cōcitatur. Ecquid unicuiq; bis rotus quo sibi ultrasse puta ab nouos adisse pplos. mana trāsisse. ut eos quos celebis nosiunt. quos ī quoq; uiderent. sic pregrina nipbiri eos natos. sic pla to egypti. tam ei tam uanum ul' tarti nū amicū; boia vralte que quōdā mag gna dicebat. laborosissimē pagnit: rr q abrenis magr erat q potes. cuiq; de cunas achaeuine gimnasia pfonabāt. sicē pegni atq; disciplis; malos alienat uēcunde discē. q' sua ī pruēcē ī geri r. de nūq; cū lrās qī roto figuēcos. oltr pseqt. capreus apuranus. q uenūpat. ī trymo centeuissimo parnit: ducē capitū unec q funo. Tam q phs: mnios cōtra se fuit ad i. cū hunc lacero elōnte fore ma nātē: de ultimis brsumē galli aunq; fimbo quosdā nemisse nobiles legum q quos ad repplatōnē sui roma nō tra ferat. nunc bois fama poterat. Iynne ul la ceis mauditi oīb; selis celebrādum qī mirabīb ut intē tantā ingressi alī quo cē intē grōnt. Apollonī sui ille ma gus ut uulg' lagtur. sui phs ne pregrā na trahit. infinit pdis. prāsuit cauci sii. albinos sereas mālagreas. opulētis sima urbe regna peneūt. Et ad cerē mū latissimo phrsonātune trāsmisso p uenit ad bragmans: ut bijmā ī trono sedēē aureo. q decentali fōre. ante puteos disciplos de nū. de moribus. de diēnū acsp denū cāsu audiret. cēcētē. Jn yelamitas. babilonios. chaldeos. medos. assyrios. parthos. syros. phenicos. arabes. palestinos. reūsus. alexandrū. pierit ethiopiam. ne gymnosophistas. famosissimā insā solis uōcē ī sibulo. incēte ille iur ū qq discēē: q sēp phia ōs sēp se melior fi cerē. Deīpsit sup hoc plenissimē octo uolu minib: philostrat. Quid lagē de secū hōibus. cū paulus aplūs uas electōnis ī magī gēnū. qui de sāā tām ī se hospitus lagitatur: an cepiniū q nus ei qui mi me lagē. etc. post tamascū arabū que lustrati. ascendit hierusam ut uideret petrū. q māsit ap cū diebus quindecī. h enī mistio ebdomadis. q ad die futurus gēnū pōi cato istruēnō erat. rursus qp pr ānos. xviij. assūpto barnaba q nec. ex posiūē cū aplis eum glin. ne forte mua cū aurēē aut eū cū ssi. hē ngcio qd latētis energie uiue nacio acē. q m aurē disciplī ceadrons ore cāssiū. frūs so nat. tū q eschines cū rodi ceuiā ārē. alogre rē illa demosthenis ore q' adūs eū bu buerat; mirabīb electis aep laudātib' suspiriis. aut. Quid si jimi audissent ie stā. sua ūtu resona rē. Nec hoc dico q sit aliqd sme tale q ul' possis me audire. ul' uel' discē. si quō uoc tuus q di scēdi studiū. q absq; nob p se. plun delerat. in genui vcele. q si dat ue. laudabile ē. Nō qd inclās. si qd qrus: si dicenni. q dell' ce ra. ad fomi. mpsi fiell'. si. ut figis q pla ste cessēr m.iū. nū ignūe veni ē qeqd cē sōt. paulue aplūs. pceo qm alicis le gē mori si pplis diuisse de gtāt. ut āma tus spūalib telis. sēa dicēē q ficēē. A ma

BIBLIOTHECA CAPITULI PRAGENSIS

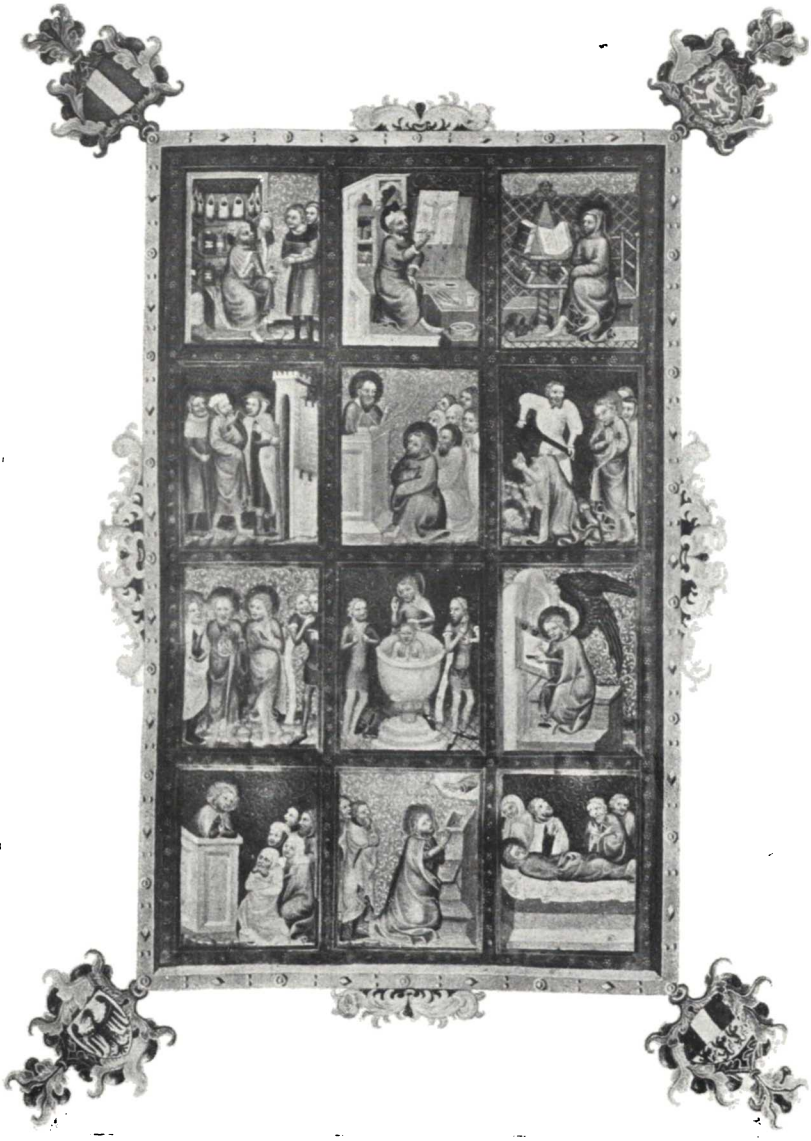

do furquamen vierzick tag do
tat noe auf das venster vnde
liesse aus den raben · der fur aus

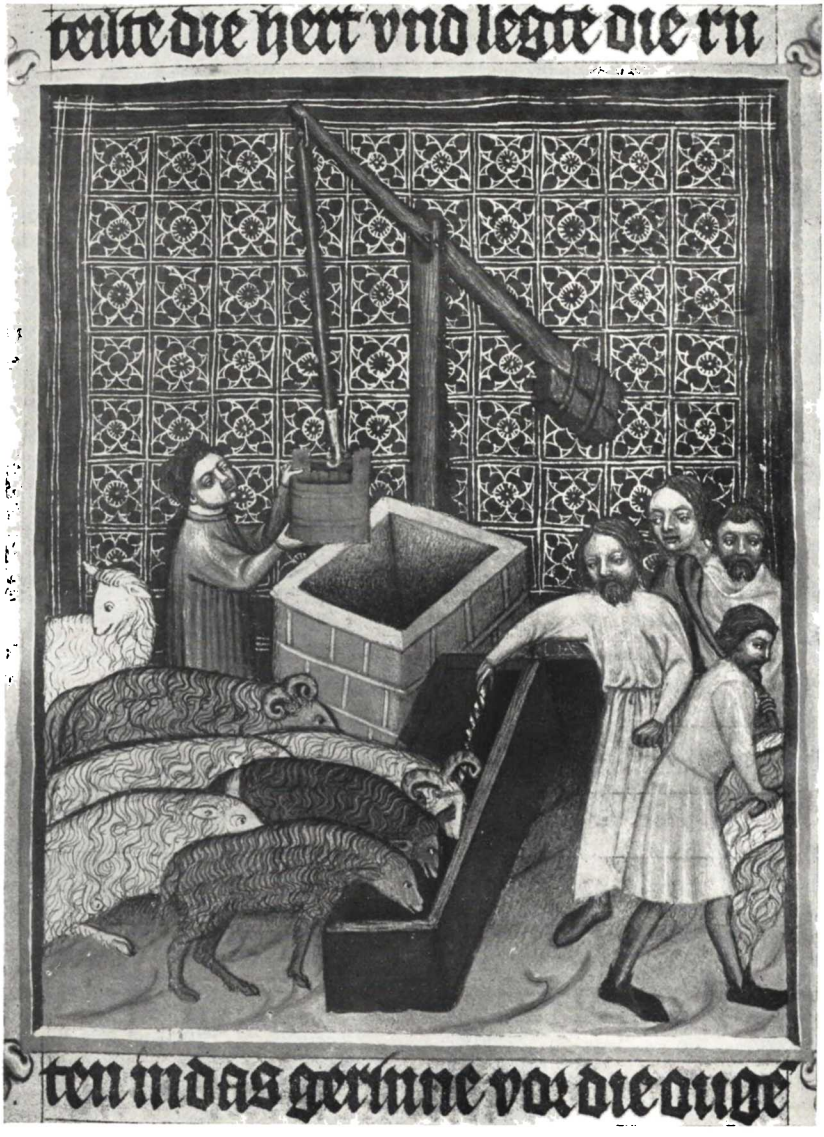
teilte die hert vnd legte die ru
ten in das gerinne vor die ouge

me den sach her den sagte er
den wundern. Und sprach. Ich

Ponieważ się zacząwszy wielebni ludzie
gotowali przyłożyć gest zabrania
w rzeczach tych
pomiędzy nami
zachary
wielebnego
pop gruzinem
zachary zapo
rządzał abia
słowa. y wielebne
gruzinu zena
zwoz zamowych. a gdyż gdyż ażbyć
ta. y ziemia oba sprawedliwa przeciwko
bem chodzoc wszystkim przykazany y
wszystkim zwolnych hospodynowych be
zalowy. a niebieskie gryma syn proto ze bie
sie ażbieczta bezdzetny y nye aby bieskia
prabiehia sive dny. y stało się gest b-dz
zachary poszedłszy popowstwie wra
du swe trzedt przedtobem podle aby
zazgie pupowstwie polosu wygyde aby
bagyolo polozil wegoda wchzmnu ho
spodynowa. awszerzo mnozstwie lida
bieskie wnye modlie się wchwili b-dye
nye. y zgieni się gennu andyel hospo
dynow stogie napravo ołtarzie b-dy
dinego. a zachary vzrzeny smuty się a
strach się nad rzny. y vzeciel b-nyemu an
dyel. nelekag się zachary nebot gest
v hysłana prosba twa anna zena ał
bieta vrody mnie syna a wzdyegesł ge
nu gnie pan. y budz tobie mocz nye
sienye. a mnozy się budzu radowaty
geho narozeny. Nebot bude wielky
przed hospodynem. a wina y piye ape
lego nebude piy. a ivaz geho ducha bu
de napnien. gesze wrazoye sive ma
terze. a mnogo synow izraelskych ob
raty b-gch hospodynu bozu. a on pog
de przedtyn w duchu y mocy eliasso
wie aby obratyl srdce otczoy wsyny
a niewierne b-mudrosty sprawedlych
chlubaty hospodynu. a sadu sivrchowa
nu. y powiedye zachary b-andyelowi.
Otkud to wzawiem. nebo ya gsem b-
mez. a zena zena przedtebyła gest sive
dny. a odpowiedzew andyel wczie ge
nu. ya gsem gabriel genz stogym pra
edobojem. apostaw gsem stobu mluwi
ty. a w wsie zwiestowaty. ay tot bude
sz milczety. a nebudesz moc promluwi
ty. a: zatoho sme b-dz sie ta strane proto
rzel nawierzil mym slowom gesto
sie wypluye w swem czasu. a wiesze ob
da czasagiez zachazie. a dywziechu sie
ze on tak dlubo nieszła wchzmnie. Pa
b wyszedł nawoz b-myn promluwity.
y poznachu ze gest widzczye w dyel
wchzmnie. y gie sie b-myn b-myany. a o
stawem. y stał się b-dz sie napiyechu
dnowe geho sluzby. a tyzyet dziewcho
domu. Pak potyech dniech poczała gest
ałbieta geho zena. a zagula się zapet
nie sedzow rzlaui. ze tak vczynył mnye
hospodyn. w tych dniech. w niechzto
gest. a zaczel chye oniedy oczume mu
panqu mez ludmi. Pak wszedem u
niechzi sedzan gest andyel gabriel
orbaha domnesta galileyskeho gemu
gnie nazaret b-dzewicz b-niodzaucz
zamuz gemuzto gmie bieszle oziep do
mu dawidowa. a gmie dzewicz maria.
a wszedł andyel b-myez wczie. a zdziwa
mlosty pana hospodyn sobu. a blaho
slawenas u mezi zenam. Ta b-dz vc
hylsie smuty sie geho vzrzezy. y myslesze
b-czyle gest to pozdrawenye. y vczeie
gzey andyel. nelekag się maria. nebo
gsi nalezła mlosty przedbojem. Zor
poczesz wazoye a porodysz syna.
a wzdyegesz gemu gmie gezysz. Ten
bude wielky a syn wzchzyeho bude
sluzy. y da gemu hospodyn bzoh sto
lica dawida otce geho. a bude b-mule

50

Swan lukas

naoffuzenue fuirtedhnen uk zuonuali
tcho · Amy fuirse nadiclibion uns
nobodil i frabele · Amrme nadto na
Jowsse gn gest dnes tzeny den nakse
gest co stalo · Amekrere ceni zmaich
zesili fu my gesto fu bili nauslune vuow
Sneualesse gebo tieli psli su tiuce ra
se zesu videnie vidieli angelsse gizro
pruuie ze gr my doresli su mebeci ma
Fronu a mesu nadsilnabo; zomy pruie
dieli ale gebo nenalezechu juece fuim
O bliam a po dom sedem · Fuiecem
wssemugesto si milauli prowoci
wssik gest muskl krstus czniet na
tak wmay dobre slaui · A pogen. of
dor zesto ocewssech proro kuow
wkladasse gim wssedabo primo gest
sto on yem vsano biessl · A mabliuch
se · Emsedecsu knm gbiechu · Jon
zamsli ze chce dale mey · A prigmi
kasta gey zikuge · O sim fuam pon
nebo gest my bueseu · a zase gest
Jen nadsilk · A my de fuymaz sta
lose gest kdz sedesse zakolem fuu
ma · bore chleb · a pochna · a vslama
z podauasse zima · Pocznie sta se
zichogi · Pozna sta gey · an zmiu
zich ogi · I milauesta · A sdbie · A dali
sedes nasse nebiesse boraze wmas
kdz milauiesse fuama na gestie · a
ouezasse primo · A wstauy sse wzaz
hodzymi · u mi sta se · Bo zualema
· A malesesta sebamich · zedenaze
iti gesto fuymi biechu pruiecge
ze gest wstal hospodyn wiemye a
z gzeuisse · Bymonowi · a sama ux
pruiesta · go se gest stalo · na ges
tie · a kriaksta gey · pozna la wsla
many chlebnem · A kdzo milauie
chu sta gezis meni my · Juece gr
Pokoy · uamiar sem nezdesse bacy
Domy se fuuiezchu · a zechu · a mye
chu bi sucha · u dieli · Juece gm o
Zemuste cuchli · a mysleue w
stupugi · u uasse sibae · pruie · a mogi
tuce · nobi · me zet · a sem · Possma
Fcuie · a wizze ze duch masse · ibo
sy · nema · jabz · u dyce mye · magi

go · A kdzo powiedie · ukua gym · uce
nobi · A kdz omy gestie · u uiezi zesu
a dzuiechu · kdzo · u ycz sseuye gym ·
powiedie · A mach · tuco · u mego gesto
bise fuu ceto · A omy gemu · gest · u zeyie
ubi · a plasse · sedy · Zachu · A kdz po
ge · pocchu mi · u ycen · o stach · podz
gym · I powiedie · Bym · Toc · u su sto
ua · gesto sem · u lauil · kuam · kdzigo
gestie · bil sem · fuamy · ze gest · potrze
bno · abisse · wssechno · u ymyto · go
gest · psano · u zakonie · Moyzieszdowie
u · prowoczech · u · zakonech · o · mye
Zedzi · gym · o · czuie · fuiy · sbabi · uo
zumiech · pismu · Jucze · bym · ze gest
tak · psano · ze gest · krstus · musl · ru
pietzu · wstanz · u · mu · ich · czeny · den
A budu · kmaty · u · ce · mie · nebo · poba
ne · a · bliechu · now · o · pusczeuye · me
u · wssemy · lidym · pocznice · o · Jeru
zalema · A · ysse · coho · fuiedzi · a · sta
sesse · sbliesse · nebo · o · ge · u · wy · A
u · sdzie · u · mestye · do · bidi · nebu · dzie
obledeny · mocy · u · ysoty · A · pruiede
go · u · en · do · Zechamy · ez · u · dzuib ·
sroym · ucze · poiechu · a · gzdz · sta sse
kdz · gzdz · potechu · o · zdzie · o · a · ycz · u
nesebiesse · na · nebo · my · podlom · u · ysse
se · u · u · tzbusse · do · Jeruzalema · a · ue
bliu · u · dosty · A · bidzechu · u · dzich · u
chzamy · o · chualego · i · bliuhaugie
biechu · Stonali · sisse · Dzenye · S
uzecho · lukasse · Dogmaty · se · ge
mye · Suacebo · Jang · Zuuymie
lisse · Pmy · Capitola · Tzaco · mst

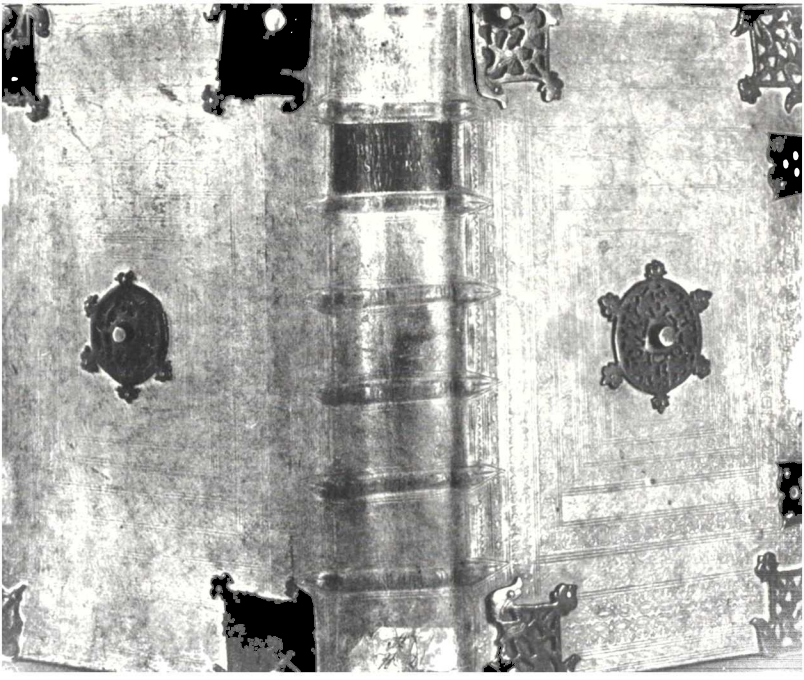

Poczynagi-
se Epistoli
k Efezym.
Drwi wzdiel
Dawel apo
stol ieziukris
tuow skrze
wuoli bozij Swatym wszem zgeb

Pawel wie

wyoziessie wy gesto slowu Genesis
o stworzeni swiata literaly gest Bub
swiat stworzil · y to wssechno toz gest
namyen

Apocatace stworzil bob nebe
yzem · Ale zemie byla neu
zitecna · a prazdna · a tmy
biechu nad twarzi propasti · a duch bo
zi nassiesse sie nad wodami · I reac

nagn sie knyehy dauidowy gmenem
zzaltarz slowy podepsanym takto·

Blazzeny muzz genz nepostupil po
radie nemlostiwych anacestie
hriessnych nestawal· anastolia nedu
zzyuenstiue nesedyal A le wzakonye
bozziem wole geho· awzakonye geho
myslia bude vedne ywnoa A bude ya

Kniha narodzenie ieziu krystu syna
Dauidowa syna Abrahamowa ·
Abraham vrodil izaaka · Isak vro
dil iakuba · a Iakub vrodil iuda
se abrahm geho · Iudas pak fares
a zam Thamar · Fares pak vrodil
Esrona · Esrom pak vrodil aram
ma · Aram pak vrodil aminadaba
Aminadab pak vrodil nazona ·
Nazon pak vrodil salmona · I
Salmon pak vrodil booza z rah
Boos pak vrodil obem z rut · Obet
pak vrodil iesse · Iesse pak vrodil
dauida krale · a Dauid krel vrodil
salomona · Salomon vrodil robo
ama · Roboam pak vrodil abia
se · Abias pak vrodil azu · Aza
pak vrodil iozafata · Iozafat pak
vrodil iorama · Ioram pak vrodil
ozia se · Ozias pak vrodil iozatma
ioatm pak vrodil achaza · Achaz
pak vrodil ezechiase · Ezechias pak
vrodil manasen · Manases pak vro
dil amona · Amon pak vrodil io
zasie · Iozias pak vrodil gekony
asie abiazi geho w przewedeni ba
bilonskeho · a po przewedeni babilonskem · gekonias vrodil salatiele · Salatiel pak vro
dil zorobabele · Zorobabel pak vrodil abiuda · Abiud pak vrodil eliachyma · Eliachym
pak vrodil azom · Azor pak vrodil sadoeka · Sadoek pak vrodil achima · Achym pak v
rodil eliuda · Eliud pak vrodil eleazara · Eleazar pak vrodil matana · Matan pak vro
dil iakoba · iakob pak vrodil iozefa muze panie · z nehož se gest vrodil gezis · genž se
ue krystus · A tak w sickim narozenie od abrahama · aż do dauida · Narozenie · od dauida · aż do przewedeni babilonskeho · narozenie · od przewedeni babi
lonskeho · aż do krystu narozenie · od krystu · A narozenie krystowo tak biese · když biese za
sruhena mama · matka gezisowa iozefovi · dřieue nez sniedku · nalezena gest · magie
wbiese z ducha swatého · Iozef · muž · gegoz · ie biese muž spravedliwy · a nechtie gie o
hlasyti · chtiese gi tayne pustiti · Abyž to tak biese · Ay · angel boži vkazal se gemu w
spanych · a řekl · Iozefe · synu dauidow · nerod se bati · vzieti · manželky twe · nebo
to co se w nie narodilo z ducha swatého · gest · a vrodil syna · a vrieweditces gemu g
mie gezis · Neboť on spasen vrim lid swoy · od gich hriechow · A to se gest · w sterho
stalo · aby bylo naplnieno · to co · gest · řečeno od pana · skrze prorokha · řkucho · Ay
pana bude · mieti · w brise · y vrodi · syna · gemuž to bude gmeno · emanuel · genž · se · wykłada
sman · bob · Tehdy · Iozef · wstaw · z spanie · vrim · iako · angel · boži · biese · přikazal · gemu
y wzie · manželku swu · a nepoznal · gie · aż · gest · porodila · syna · swého · prworozeného · y
vrieweždie · gmeno · geho · gezis

II

A když · se biese · narodil · gezis · w bethlemie · iuda · sowe · v dniech · Erodesa · krule ·
Ay · mudrci · přigiedechu · od wychoda · slunce · do gerusalema · řkuce · Kde · gest · ten
gesto · se · gest · narodil · krel · židowsky · Nebo · gsme · vidieli · hviezdu · geho · naw
chod · slunce · a přisli · sme · klaniti se · gemu · Tehdy · Erodes · krul · to · vsly
saw · zamuti se · y wessken · gerusalem · sman · A sebiaw · wsiecka · kniezata
kniezska · y mistry · lida · gz · se · gich · ptaji · kde · by · se · mel · naroditi · Ay · gli
řekli · gemu · w bethlemie · judasowe · Nebť · gest · tak · psano · skrze · prorokha · Ay · bethle
mie · zemie · iudowa · nesy · nikoli · naymenssie · mezi · kniezaty · iudasowymi · Nebo · z tebe · w
ine · zemie · iudowa · nesy · nikoli · naymenssie · mezi · kniezaty · iudasowymi · Nebo · z tebe · w
gde · vezoda · genž · bude · zpasuo · lid · moy · lid · izraelsky · Tehdy · Erodes · gnymie · zavolaw
ceech · mudrcow · pilnie · poze · gich · ptaji · zjasli · hviezdy · kterž · vkazala · se · gim · Apoš
tech · mudrcow · pilnie · poze · gich · ptaji · zjasli · hviezdy · kterž · vkazala · se · gim · Apoš
law · gie · do betlemu · řekl · gdiete · a · vyzvedaite · se · pilně · o · diecěti · Když · gie · nalezniete
law · gie · do betlemu · řekl · gdiete · a · vyzvedaite · se · pilně · o · diecěti · Když · gie · nalezniete
wzatie · mi · ať · ya · přigda · klaniti · se · budu · gemu · Gijto · když · vslyscěli · krule · odgi
dechu · Ay · hviezda · gijto · biecěli · vidieli · nawrchod · slunce · předinimi · gdiesě · aż · přisedši
dechu · Ay · hviezda · gijto · biecěli · vidieli · nawrchod · slunce · předinimi · gdiesě · aż · přisedši

wesele

wbospodmu achwalu wzdauce si

tostv posiriecenie gebo Sobotn

nocturn · Swateo dauida · zalm p

Prewaite hospodmu pr

sen nowu · neb gst dawno

wiecz pzimil pasyl g

Toto sie poczina kniha Genezis · R · 1 ·

Początek stworził bůh nebe vzem ale zemie byla nevzitečna a prazdna a temy bie chu na tvaři propasti a duch boží nosieše sie nad vodami Vpowiedie bůh · bůd swietlo vstworeno gest swietlo · A widiew bůh swietlost že gest dobra · vrozdielil swietlost od temy / vnazwal gi swietlost dniem a temy noc Večmer gi weczer a zaczitra den geden Vopiet weczer bůh · Bůd stwrzeme vprostried wod · a vrozdieleny bůdte wody od wod Včinil bůh stwrzeme vrozdielil mo

22.360

dosten sem wielmi že sem nadějí
zbyrcí synow chodicce wpřjmdie
nalezíme přielazamie prali od
otce Tuymie prosym tebe pam
ietato přielazamie nowe přie
tobie ale kterce sme měli odpo
ratka abychme milowali geden
druhého Ano get lasba abychme
chodili podle přielazamie gebo·
Ried to get přielazamie abyste
nalezli ode počátku wně
chodili Ried mnozy swodce wyšli
su na swet· kteryžto newyzna
wagi gežiss kristu přyšlého w
tiele· ten get swodce a antykrist
Opatrte sie sami abyste nezta
tili co jste včinili ale abyste od
plicu plny wzeli Wiedauce že w
sedlitý genž odchazye a nezostri
wa wyučen kristowu boha ne
ma kteryž zostrwa w učen ten p
syna y otce ma Ale kdo přigde
k wam a toto včenie nenese· ne
trodte geho přigieti do domu· an
zdraw gemu nečiarte Ried kteryž
gemu die zdraw obruge skutkom
geho zlostnym My předpowie
diel sem wam abyste wdom pama
nasebo gežukrista nebyli poga
niem Wiece mage wam psati
nechciel sem stryce list a čtrndlo
Ried ste nadiegi že přygdu k wa
a vsty k vstom mluviti aby ra
dost waše plna byla Pozdra
wigi tebe dcery dstry tue zno
lene Amiloste sebu Amen Greckie

Canony da·s·Jana apostola

Starssi Sapom
narmilerstev
gehoz va mi
ligi wpřjmdie
Raymilerssi
zamsecho mod
litbu cinim
abyprospiesie chodil a wzie
zyl nalezi prospiesnie cim dusz
twa Radosten sem wielm že su
přišli bratrie a siredětvie wy
dawagi prawdie tyre· nalezi ty

wpřjmdie chodio bratrie tebo
nemam milosti neš kdyžbych
slyssal syny me chodicce wpřm
die Raymilerssi wiecne čtr
mie coz skoli dielad mezy bratci
a to mezy putmiby kterizto su
siredětvie wydali každé tue
předobliągem sboru kterzto
dobie cinie přjmodie hodne
slobgu Ried progmieno gebo wy
su sie nie newzemsse odpoga
now My proto powimi sme
přigieti takowe abychme byli
pomocnicy prawdy Opasliboch
byl snad vzboru Ale ten gesto
milugc aby byl prawm prawce
wnich dvolikepes nepřatel gest
nas Proto přigdulit napome
wé geho zlstkowm kterez cim
sedmy zlostnym skiebe proti
nam Nialoby natom nemel
dosti· ale am on pgmna bratři
atien geo pgmiagi zapowieda
a vzboru wymieta Raymilest
nerod nasledowati zlebo ale coz
dobre get· kteryž dobie cim zboha
get· ale kteryž zle cim newidi boha
Demetrowi siredětvie se wy
dawa odewssech podstime přidy
Ale y my tabie siredětvie wy
dawamy a znas že siredětvie
nasse prawe get Mnoho sem
miel tobie psati ale nechciel ge
stryce čtrndlo a pero psati tobie
Ale nadiegi sie že tie slowa vzim
a vsty k vstom Sudem mluviti
Pozdrow tobie Pozdrawigi tebe
přiatele Pozdraw ty přatel ze
gmena Canony da·s·Sudy

bratra·s·Simonisse apostola

Dag gežukristow stu
ha abrate Jakubow
tien geo su vbohi geti
milym a odkrasta ge
žisse zachowanym Ti
lo sedentuye wam
pokoy a lasska Sud
napuscna Raymilerssi wsiechu
přilost cinie abych wam psati

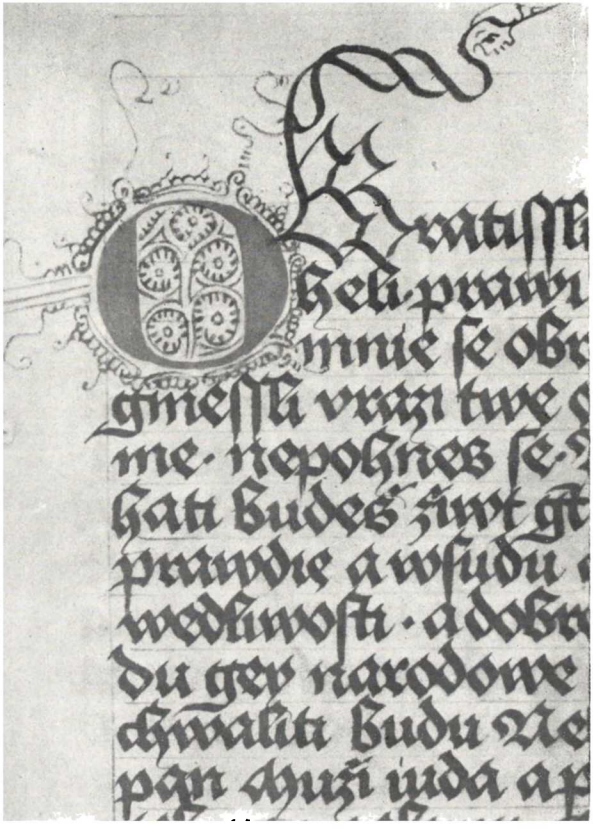

Dratssſ
heli·prawi
mnie se obr
gmessſ vrazi twe
me· nepohnes se·
hati budes ſiwt gt
prawdie a wſudu
wedlnosti · a dobr
du gey narodowe
chwalit budu Ne
pan Ahazi iuda ap

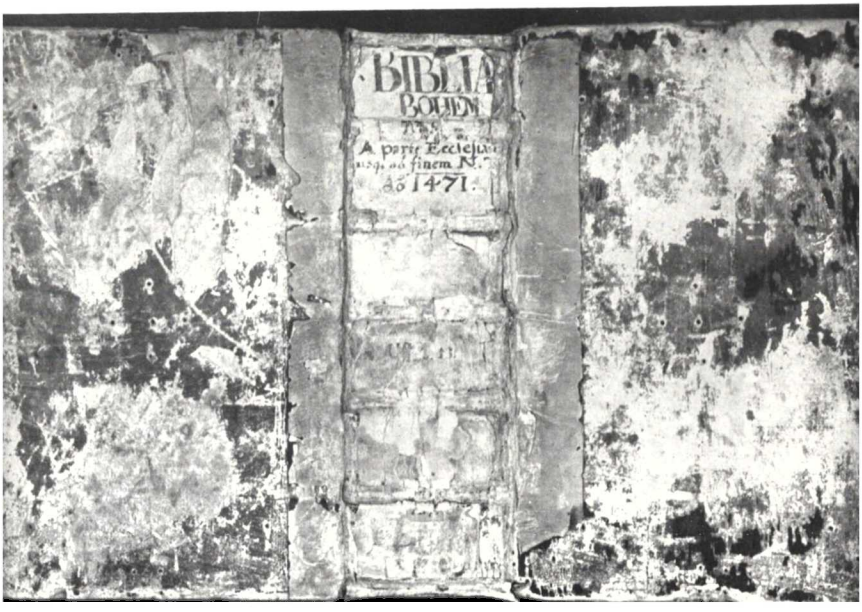
BIBLIA
BOHEM
A parte Ecclesiast
usque ad finem N.
ad 1471.

przekładatelem onder duch budue
zwiestuge tutoc nauczenye abomost
slow czoz tcu mye przekłada ker by
siad mnyen bzkiulius czonomia
tocziło kniehy bozsodaczsie xeno
fontonowy cobo orzdownysia apla
tonow pitagorow corzto kniehy
slozene odylatona kuryczagorow
a idemosczenow protbe sifonte to
czuto kniehy slozene oddemosczena
a obranye thesifontowe przez es
chynow przekładaye bzl nadssen
kirzorzczmym duchem Vnebo ze
by czinał zacz kniehy stirzie sedmde
sate przekładaczow aginał stir
zie apostoli duch swaty swiedczy
ma o sionwal czoz si ony zamlcze
ly tyto przyuiecz zcysana si selba
lisi Czoz tebda potwuczeme stat
sie mcz ale powtrzymeth pilnosteth
wdomie bozem czozmuozem pzz
czugem Oyne si przekładali
przedpzichodem kiystowym a
czoz neuedicthu mylnym wy
powiedzeli si smysly Ale my po
vmuczemy vrysbezesseny grebo
netali prawdziwie yabo zrzeze
mu tozpzawu pissezie Mch zi
nak slyssane aginał widzene by
wagi wzpzawemy czoz lepe tozu
mieme lepe vrzypowiedzme
A pzoto slys zaustiui vtibacz
pozoczy nczupymt nebyzdymt
sedmdesaty wykładaczow Ale
bezpzecznie wsseczkiny apostoly
nadzwe przezmassyem Bezzie tzub
to vsta kiystus nu zwuzi litere
bozto przedpoby mezi duchow
nym dary polozene czta mezy
nymzto posledny czmpez stuzen
przekładacz dzie Vtroz zlobu
sze mucyse czo neumyebych vmy
przey mnye popuzuzes zdzymlic
se bzebz bde vpzekładany kludzl
o czez zydow wzlizmyeth mzest
mistrow czoz ony magi okrystu
ziuez kniehy nemagi Gynez gest
bozz by dolicziły zeby apostole pro
czyna czym siwiedczuue sobie o
sobili Vpoleysieznesse si przik
ladny latynske neily zzecke aczz
be neili zydowske Ale to bud zze
czeno proty zauistiuym Vymer
tebe prosim naymileyssy desido
zzi aby zes my kazal czike dyelo
podstupiti a o czenezzi tozzito
wdmyth kniehy poczatek wzzety
pomoz modlitbamy atbych mohl
tym duchem cymzto psany si
kniehy vlatynskiu czye zzecz pze
loziti Sbonawa sie przienluuu
Swatebo Neuymna wpatczy
kniehy mogzieszdwy Vpozsma
czi se przvnye kniehy bzbie genz slo
wu genezzie Capitola przyu

poczat
cye st
worel
buob
nebe
zzem
ale ze
nme
byla
neuzz
tezzna
Atmy
biezbu nadtwarzy vzpoaly A
duch bozz nossiesse sye nadwoda
my Vpowiedze bob Bud swietlo
Vstworzeno gest swietlo A vidiew
buob swietlost ze gest dobzz vzz
dzeli swietlost odtmy Vnazzual
gest swietlost dnem Atmy nozz
Vczimzen gest wczer azztu
den gzeden Opzez wczzie buob
Bud stwzzenye vprostzzied wod
azzodzieleny budze wody otwod
Vczimzl buob stwzzenie vzzydze
lil wody gesstzy bzezbu podstwz
zenym odczezb gesto biezbu nad
stwzzenym Vstalo sie gest tzub
Vnazzwa buob stwzzenye nebem
Vsta se wczez azztu den druhy
Vczezze opzez buob Sbzmazdzez
sie wody gezzto podnebem si v

Bethsan
pade naswu twarzy

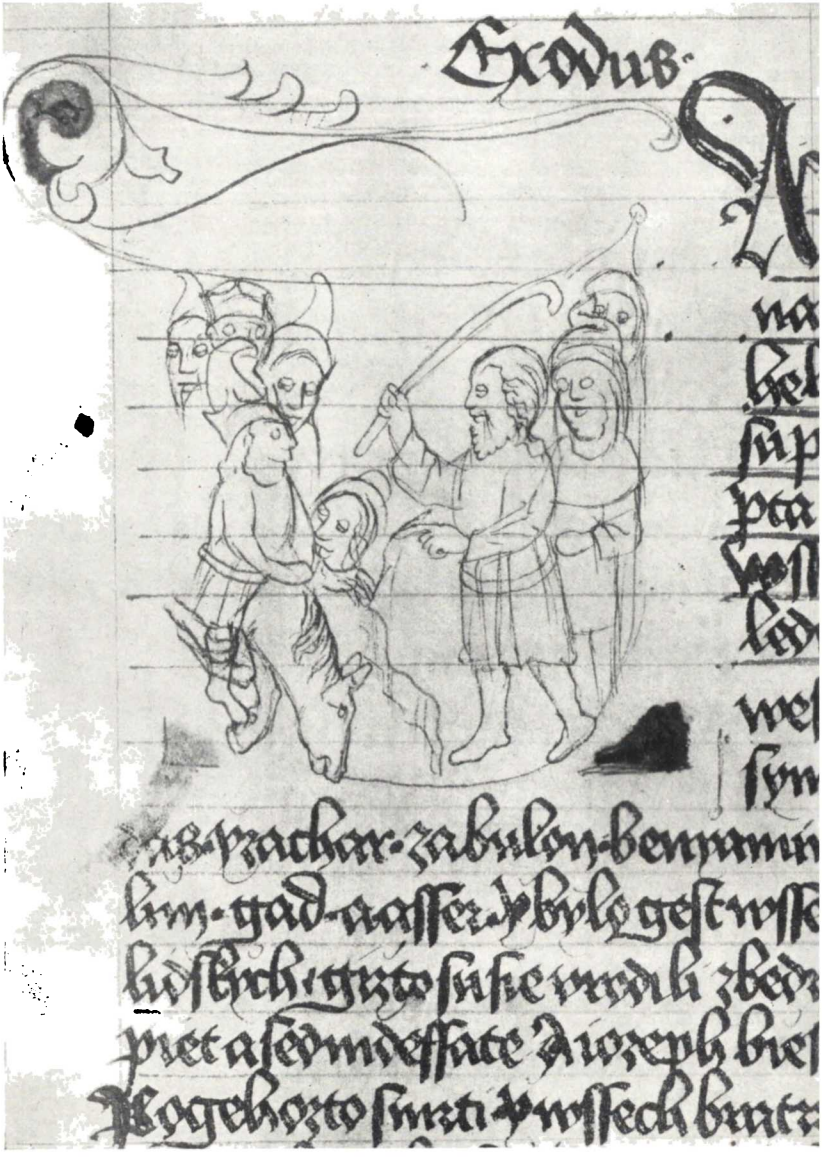
Exodus

[illegible]

bramy wessli do miesta Nie w
nie psy a trawnicy a nesyd
liwi a wrzedlnicy a mobło
stahy a każdy gen; milnge a
czini lo; Ya gruso poslal sem
angela mego aby wā swiadczil
tyto wieczy w kosolech • Ya
sem korzen a pokolenie dawi
dowo hwyzda skwuczye gitz
nie A zemech a newiesta rzek
pod • A ktoż slysi rzekni pod
A kto žiežim przyd a kto ochcze
wezmi wodu žiwotu darmo O
swiedčingi zagisie každemu s
genž slysi proroczstwie kmech
techto Ncž kto przyloži ktiem
slowom przyčimy buoh name
ho tamy napsane w tiechto kni
hach A paki kto vmenssi o
slow kmech proroczstwie toho
to otrzyme buoh stranu geho
kmech žiwotu a zmesta swate
ho a z tiech wiczy gessto gsi
psany w kmhach tiechto Die
ten gessto swiedčtwie wyda
wa otiechto wieczech take przi
gōu brzo • Amen • Przyd paž
ne gežissi • Milost pana nasse
ho Ježukrysta sewssemi wa
mi • Amen

1475.

to vcinili cztiel acziby vloziezc pnost · wnobecz wssiczlm se bozu modlili · gesto to wypliwsse zgeuczuie sa nawsiiwen ten poczatk o nebes pziczhazcgicy wypusti Napoczatku bieffe slowo a slowo bieffe v boha · a bueh bieffe slowo · to bieffe napoczatku v boha · Toto pak cztwero cztenie ze ge dawnicho czasu przed powiedcnio Czechycek kuhy okazuiu · w kterychzto prawnie wdienie tak to se wypsiuge · A v prostzedku · podbenstwie ctyrz zwierzat a oblicziyow gich · twarz czlowieka a twarz lwa · a twarz wola · a twarz orlicze · Prawnie twarz czlowaczie Matheusse wypsanie · nawa · kterzyto pako o czlowaczku psati poczal gest · Kniha rozenie gezusse krysta syna dawidowa syna abrahamowa Druhá Marka · wkterenizto hlas lwa napussti zz wiczicho se slyssie · hlas wola gezicho napussti pczpraw ge cesti pane przymie czinte stezky gcho Tzetie Wola wyznamenuuge zz Lukasse Lwangelistu · kterzy od zacharyasse kniczc poczatek psanie wzal · Czwrta Jana · Lwangelistu · kterzyto wzaw krzyzla crlice a nawysost pozdwihuge se o slowu bozjem wyprawuge dale cto se wypsiuge kterauz rozumu przyeziczc hnatowe gich bezprzchmun · a pernate nechy · a ramy se duch bral · brala gsu sca · ase se neobraccly a chtzbrew e gich pliny oczu a gistkry y take z kamenowe w prostzeddu se neotagicze · a kolo w kole a kaide zmach czyrzy zwarzy mecld perotoz y wzgewczu swatcho Jana potom kdyz ge oznamil · czinnczyczma starczuow kterzyto drzicte hlsste a kame posloui czinicte kterauku bozjemu przyczemma blysskame y take kremenbrie a sedm wiczrnow mocu gizych schu a mocze sklenne y czyrzy zwierzata plna oczu triba zwiczc pernie podobne lwu a druhe podobne wolu a trzetie podobne czlowieku a czwrte podobne orlkterysce gicu A malo nize die plne kyly oczu a odpocziuutic nemieli dnem ani nocziu rzieka gicze · Swaty · Swaty · Swaty pan bueh wssemohugcy kterzy byl a kterzy gest a kterzy pczgiu ma · gesto wssemocnio se zgewne oznamu · ge ze czwrcto zlato ma pczyaco byti czinie a v sscziy negsste a pochybne pusnaciey radsse spc wamy byti mugi metwyn kagyrzuomaciu jmwym krzestianuam

Poczyna se czinie Sepsanc od · Swatcho Matheusse Lwangelistu Panana sscho Ge[illegible]sse Krysta

Capitola · I

Niha narozenicho gezusse krysta syna dawidowa syna Abrahamowa a Brahami zplodil y zaaka a zaak pak zplodil iakoba A Jakob zplodil iudu a bratrzi gcho Potom iudas zplodil fares a zaru zamar Fares pak zplodil esroma A esrom zplodil arama Aram pak zplodil aminadaba A aminadab zplodil nasona a Nason zplodil Salmona Salmon pak zplodil Boos z rahab A Boos zplodil obeta z rut Potom obet zplodil iesse · Jesse pak zplodil Dawida Krale A dawid kral zplodil gest Salomuna z ze zeny kterazbyla vryassowa · Salomun pak zplodil gé roboamaro boam pak zplodil abiasse a Abias zplodil azu A aza zplodil Jozafata potom iozafat zplodil ioram a A ioram zplodil Oziasse oziaso pak zplodil Joatama a Joatam zplodil gest achaza Achaz potom zplodil czechiasse Ezechiaso potom zplodil manasena a manasses zplodil gest amona Amon potom zplodil Joziasse · ioziaso pak zplodil Jechonasse a bratrzi gcho w przewedeni Babilonskem a po przewedeni iechonaso zplodil Salatycel Salatycel pak zplodil zorobabel A zorobabel zplodil gest abiuda A biuda pak zplodil eliachyma A eliachym zplodil

tilu: Sceptro to wrpliwosse. zgewcnim
gsa nawsstwen ten początek o nebes
prichazcgicy wypustil Napocziatku
biesse slowo: a slowo biesse v boha: a
buoh biesse slowo. to biesse napocziat
ku v boha. Toto pak czitwero czitenie
sc ge dawnicho czasu před powiedie
no czcthycie knihy obazugy. w tre
tychsto prwnie widenie takto se wy
pisuge. A v pstrzedku podobenstwie
czytrz zwierzat a obliczeyow gich:
twarz czlowicka a twarz lwa. a twaß
wola. a twarz orlice. Prwnie twarz
czlowiccsie marhusse wyznamenawa
ttcrysto yako o czlowiecku psan po
czal gc. buhu rozene geisse krysta
syna dawidowa syna abrahamowa.
Druha marka wtercznisto hlas lwa
napusti rzwnicho se styssi. hlas wola
gicycho napusti przizwugre cestu pa
nie. przienie czinte stezky geho Trzc
ne wola wyznamenawagcz lukasse e
wangelistu. kteriz od zacharyasse bnie
se początek psanie wzal. Czitwerta ya
na ewangelistu. kterysto wzaw krtyd
la orlice a nawysost pozdwihuge se: o
rzy twarzy miclo. Protoz y wszgewe
ni swartcho yana. poto kdyz ge ozna
mil. czitrnicz zyvcznia statrznow kteriz
to dwizece hasse a bame. poslouu czi
mcrze bcrasku bozieme. przypomina
blysstanie y take hromobane. a sedm
wiczrnow moragicyych sebu. a morze
sklenne: y czyrzy zwierzata plna oczij
rzka. zwierze prwnie podobne lwu: a
druhe podobne wolu. a trzcie podob
ne czlowiecku. a czitwrte podobne orli
cy letagicie. A malo nize die. Plne by
ly oczij. a odpočinutie nemich dnc ani
noczij rzickagicze. Swaty. swaty. swa
ty pan buoh wssemohaucy kteryz byl
a kteryz gest. a kteryz przigiri ma. ge
sto wssim ticmto se zgewnie oznama
ge. ze czitwero toliko ma przijyato by
ti czitenie. a wssecky negsse a podyho
ne pacsnicky radsse spiewany byti ma
gi mrtwym kacyczrznom nezli zywym
krzesciannom.

¶ Počzyna se czitenie sepsane od swa
tcho marhusse ewangelisty pana na
sscho gezisse krysta.

slowu bozieme wyprawuge. Dale ono
se wypisuge kterniz rozumu przylezi.
Ymatowe gich bez przchynunc. a per
nate nohy. a kamz se duch bral: bral a
gsu se. a zase se neobracziey. a chrzbe
towe gich plne oczij. a ostry y take
plamenowe w prostrzedku se obazu
gice. A kolo w kole. A kazde zmach čty

¶ Capitola ¶

Kniha narozencho ge
zisse krysta syna da
widowa syna abraha
mowa. Abrahá zplo
dil yzaaka. A yzaak
pak zplodil yakoba. A
yakob zplodil yudu a bratrzi geho.

Skonawa se biblee · genž gest zakon božj nowy y stary · literami wytisstie /
nymi · na horach Cutnach slawnych · ssrzc mjc martina z tissnowa · leta
božjeho tisyczjeho čtyrsteho osmdesateho dewjtého · tu sobotu po swatem
martinie · za času kralowanie nayiasnieyssie[ho] knjezete a pana pana Wladi
slawa Krale českého a Markrabi morawského et cet · pana nasseho milo /
stiwého · leta kralowanie geho milosti osmnacteho ·

1489

1487

1482

Biblij Czesia S
Benedicti alteua

C Buoh wieczný a nesmrtedlný: yakož gest Cyerkew swú swatú ohradil zákonem a pij
smy swatými: aby z tee ohrady newystupowala: ale tu se pásla. Tecz takee rozum náš
poyal w Slujbu wijery: aby se tau sprawuge: mohl z pijsem swatých k Bohoslawenstwij
przyguti. Ze pak wssecka pijsma gruntownije a gistá: gsú nám w Biblij sepsána. Y pro
toż Czechowee vzytek welikých zákona bożyeho znagijce: aby to dobré: netoliko w Czeském
národie: ale wssudy ginde mohlo se rozssyrzowati: wzali gsú nase tuto prácy Opatrz
nij mujce. Jan Kilawsa. Wacslaw Sowa: Buryan Lazar: Starého mesta Prazskee
ho Mjesstiané: swých welikých nákladuow przytom nekteowali. Sczenych lidij a o siwije
czenych w tom následugijce: Aby to dobree czoż gich praczij a náklady w lidi rozsicnee
ho powolanije má vwedeno býti: bylo zprawnie a rozumnie. yakož buoh gich rozum
oswietiti ráczyl: vczynieno a zplna wyssetrbáno. Acz pak kolwiek biblij gest prwé gij cze
skými tissiena literami: ale ze w nije w gistých mijestech byli gsú nekterzij nedostatowee.
ti gij tuto gsú naprawení. Takee w prwé tisknutých knihách czytwrtých knih Ezdrásso
wých ktereż se podzyredlu nakzagij nebylo gest. ale tuto y ten gest nedostatek napinien.
K tomu také wyprawowanije a rozum w krátkých slowijech nad kzdými knihami gest
położen: czo ty knijehy w sobie obecznego rozumu zawijeragij. Tecz takee nad kzdu kapi
tolú: gest rozum krátcze sebraný czelke tee kapitoly: ocjem a czo se w tee kapitole poklada.
a to slowe latijnie Continuaczij. Nadto pak gesstie wijecze: srownánije pijsma swaté
ho gednoho s druhým: genž latijnie slowú Concordancij: wnie kromie textu przypsáno
gest. Nebo w rozlicznych knihách gednostayná tzeci a rozum poklada se: a pijsmo s
pijsmem se srownává. Yakožto wssecko kzdý opatrzij ktož bude czijesti s pilnosti. A gest
tissiena w Benátkách w zemi wlaskee Leeta od narozenije Syna bożyeho Tisyczyeho pie
tistecho ssestecho

Žádosti weliké byl nieyaký Paulin. kniež poztiwý aby mohl rozumieti pysmom swatým. a od tohoto se swieta odtrhnúti. Y psal k swatému Jeronýmowi. po nieyakém bratru Ambrožowi. otázku cýnie nanieni mohliwy sám bez vczytesk a bez mystra rozum pysma swatého mieti. Dznamuge y to žeby žádosti té byl chtie s swatým Jeronýmem przebywati. Aby se pysmom swatým mohl od niého vczyti Nemuž to odpowiedá nato swatý Jeroným tiemto listem. Winicmž cýnný zmuenku owssech knihách zákona božyého. A takto gey poczyná.

ratr Ambrož twé mi dary przynes podal mi spolu y przeuticssené epistoly. kterájsto z počátku przedkládá gistotu przátelstwa nad dowiernost giž zkussenú: a nowú przyzeň nad starú. Toť gest gistie prawé przátelstwo. a krystowým swazkem spogenee gehožto ne wlastnij puožytek. ne przyzlomnost tiel tolikb. ne lstiwé a lichodné pochlebenj

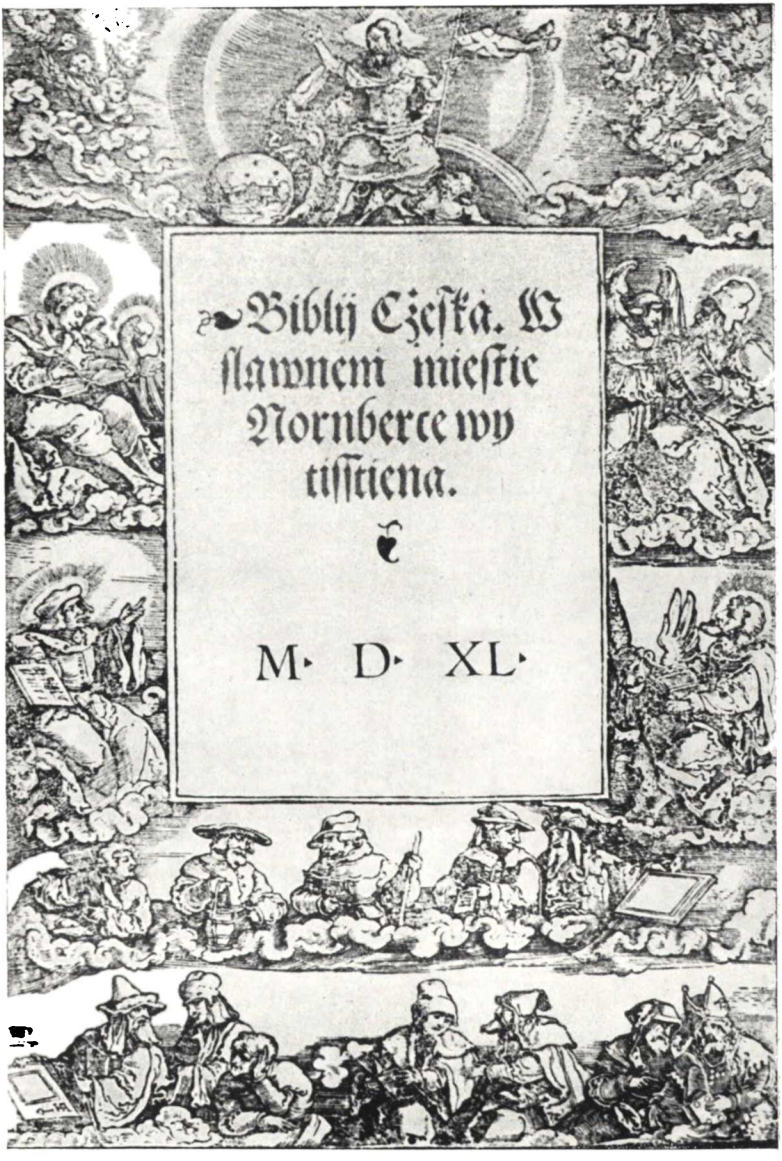
Biblij Czeſka. W
ſlawnem mieſtie
Nornberce wy
tiſſtiena.
M· D· XL·

Iosue.
LXXX.

Žiadosti welikee byl nieyaky Paulin Kněz poctiwy / aby mohl rozuměti pismuom Swatym / a odcohoto se swěta odstrhnauti. Y psal tswa rému Jeronymowi po nieyakom bratru Ambrozjowi / oca zku čyně nauěnj. mohlliby sem bez včytele a bez mistra rozum pismu Swatého mijti / oynamuge yro ieby žadosti ze byl chtěl Swatym Jeronymem presbywati / aby se pij smu swatym mohl odněho včyti Kterémuž ro odpowida Swaty Jeronym tímto listem. w kterémž čynil zmjnku o wssech knihach zakona Bozyho: A takto gey počynaa:

¶ Kapitola. I.

Bratr Ambroz twee mi dary přynesl. podal mi spolu y přeytěssené Epistoly. kteražto spočatku předkládá gisto tu przatelstwij nad dowěrnost giž zkussenu. a nowu přyzeň nad starú: Toť

1549

Biblij Czeská

Cum Gratia et Priuilegio Sacræ Regiæ Maiestatis ad Decennium.

M. D. XLIX.

Biblý Cze-
ská/ to gest/ wsse-
cka Swatá Pýsma/ obogý-
ho/ Stareho y Noweho Zá-
ma/ opět w nowé wy-
daná
Wytisstěná w Starém Mě-
sstě Pražském/ pracý a Nákladem Gi-
řýho Melantrycha z Awentýna.
Léta/ M D LXXVII.

Cum Gratia & Priuilegio Cæsareo.

Začjná se Swaté Gežjšie Krysta Ewangelium sepsané od Swatého Lukáše Ewangelisty/ geho že Bytowa Figurugé zwáčnost a wčelmi pýhodné: Nebo Kněžstwij Krysta Gežjše naywjc wypisuge. A ma Kapitol XXIIII.

Wechwalugé Zacharyáše o Alžbětau/ kterýž pro newěru oněmel. Alžběta počáwáše/ per Mžycuow/ ukrýwala. Šestého Měsjce Angel k Panně Marygi poslán. Panna Marya navštěwuge Alžbetu. Alžběta prorokuge. Marya welebý Gospodina. Ojmeno dne po porodu Alžbety/ Zacharyáš prorokuge.

Kapitola prwnij.

A BYl za dnuow Herodesa Krále Judského/ Kněz gmenem Zacharyáš/ z stůdy Abiáš/ a Manželka geho z Dcer Aronowých/ a gméno gegij Alžběta.

Byli pak oba Spráwedlywj před Bohem/ chodjce we wssech Přikázanijch a Spráwedlnostech PAně bez auhony: A neměli žadneho Syna/ proto/ že Alžběta byla neplodna/ a oba se byli zstarali wednoch/ wých

A Y stalo se když Kněžstwij požjwal Zacharyáš w pořádku stůdy swé před Bohem wedlé obyčeje Kněžstwij. Losem naň přišlo/ aby položil zápal/ wšed do Chrámu PAně: a wssecko množstwij Lidu bylo wně modljce se w hodinu zápalu. Tehdy vkázal se gemu Angel PANE/ stoge na prawé straně Oltáře zápalu. Y vzřew gey Zacharyáš/ zarmautil se/ a bázeň připadla na něho. Y řekl k němu Angel: Nebog se Zacharyáš/ neboť gest vslyšána Modlitba twá/ a Alžběta Manželka twá porodij tobě Syna/ a nazoweš gméno geho Jan: Y budeť tobě k radosti y k weselij/ a mnozy z geho narozenij budau se radowati. Bude zajsté weliký před PANEM: A wýna y nápoje opogného nebudeť pjti: a Duchem swatým budeť naplněn/ gesstě w žiwotě Matky swé: a mnohé z Synuow Izrahelských obrátij

B Ang[el] Pane pak[ne] se narozen[ý] Janowi.

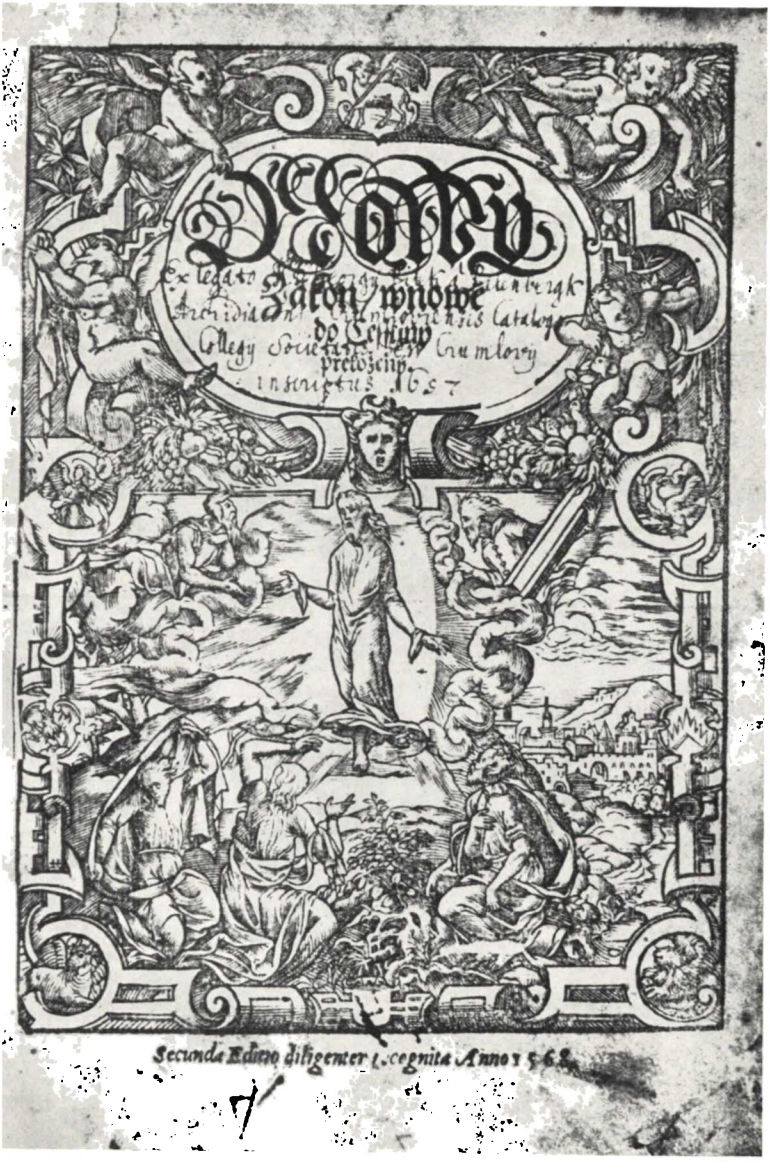
Zakon wnowe
do Cenniny
Secunda Editio diligenter recognita Anno 1562

ſtech kteřij y giné gazyky vmegj / geſtli že by wtomto wy-
kladu co kde hodného knápraweě ſpatřili / aby mi to přátel-
ſky a bratrſky, buď pſanym, nebo auſtně oznámili: Já
hotow ſem to od každého ztech mjle a wděčně přigjti.
Než na marné pomluwače a posměwače kteřýchž nemaj
wždycky býwalo / nanež y předeſſlj ſwatj mužj mnoho
naříkáwali: zwláſſtě S: Geronym w předmlu-
wách ſwých na ſtarého y nowého Zá-
kona knihy: na ty nemnoho dbám.
Nebo takowj y Bohu, y po-
božným lidem nemilj ſau.
Wegtež ſe dobře ney-
milegſſj w Pá-
nu Bratřj.

Iulij 19. Anno 1564.

Jan Blahoſlaw

Wſtřech znamenjch a literách w textu y po-
ſtranĕ zpráwu tuto měg: Těmito znamen-
njmi † ‡ ‖ § * ¶ ‡ ‡ znamenáwá ſe to
což ſe z ginych mjſt Pſem ſwatých přiwodj.
Těmito pak literami a b c d e f g h k. namjta ſe / buď
ſwětlegſſjch, nebo wlaſtnĕgſſjch, a neb přjgemněgſſjch a
obwyklegſſjch ſlow: A nebo wlaſtnjho mjſtu tomu, neb
rozdjlného ſmyſlu. Litery [illegible] w ſu po ſtra-
nach y Konkordanczym přidané, tak ſe kladau gakž ſau
při obecném wykladu S: Geronyma položený.

Biblj Ceské

Gest prwnij

Totiž

Wtery Knihy Mogžjssowy

W nowé wydané.

M D LXXIX.

Kapitola I.

Z zrůstu wjry a láſky při těch Bratřjch, 3. wděčně Bohu děkuge ſwatý Pawel: 5. a gich w tom, připomjnánjm y hrozné nad bezbožnými v wěčném zatracenj pomſty, 7. y přerozkoſſné Swatým ſe přibližugjcý odplaty, potwrzuge.

Zboru.

Pawel a Silwán a Tymoteus [a]Cýrkwi Teſalonycenſké, w Bohu Otcy naſſem[b]/ a Pánu Gežjſſi Kryſtu:

wiz 1 Tes. 1. a. 1.

2 * Milost wám a pokog od Boha Otce naſſeho/ a Pána Gezukryſta.

3 A [1] Powinnić gſme dſky činiti Bohu wždycky z wás, bratřj/ tak gakž hodné geſt proto že [1] welmi roſte wjra wáſſe/ a rozmahá ſe láſka gednoho každého z wás, wſſechněch k ſobě weſpolek:

4 Tak že my ſe wámi w Zbořjch Božjch chlubjme/ waſſj [2] trpěliwoſtj, a wěrau, we wſſech protiwenſtwjch waſſich, a [3] ſſauženjcj, kteráž ſnáſſite:

5 Kterážto gſau zgewný důwod ſprawedliwého ſaudu Božjho: abyſſte tak za hodné

wzkoſtech.

t. wědauce to, ačkoli darmo ſ oſtí wěčná ſkládána bude: a w k nj gináče nej e rozličná s ſauſ pětgjtí nelze. rk. 16. d. 24. Sku. d. 22. Neboť tu oſtřok wěčné ſlá-

BIBLI
Czeská/
to gest/
Swaté Pjsmo/
Podlé Starozitného/
a Obecného Latinského/
od Wssecobecné
Cyrkwe Swaté
Řjmské
potwrzeného a vžjwaného
Překoženj/

Na Milostiwé Vstanowenj/ a Nařjzenj
Dwau Slawné Paměti PP. Arcy-Biskupů Pražských/
(Titul.) Matausse Ferdynanda z Slienberku/
Aneb
(Titul.) Jana Frydrycha z Waldssteyna/
Nyní
s Milostiwým Dowolenjm
Neydůstogněgssího a Wysoce Oswjceného Knjžete a Pána/ Pana
JANA
z Božj Milosti Arcy-Biskupa Pražského/ S. Řjm:
Řjsse Knjžete/ a Hraběte z Khünburku PP. Milostiwého
na Swětlo wydaná a wytisstěná/
Nakladem Dědictwj Swatého Wacslawa.

W Starém Městě Pražském/ w Kollegj Sw. Klementa Towaryssstwa
P. Gezjsse/ skrze Jachyma Jana Rameuckého/ Jssoka/
Léta M. DCC. XV.

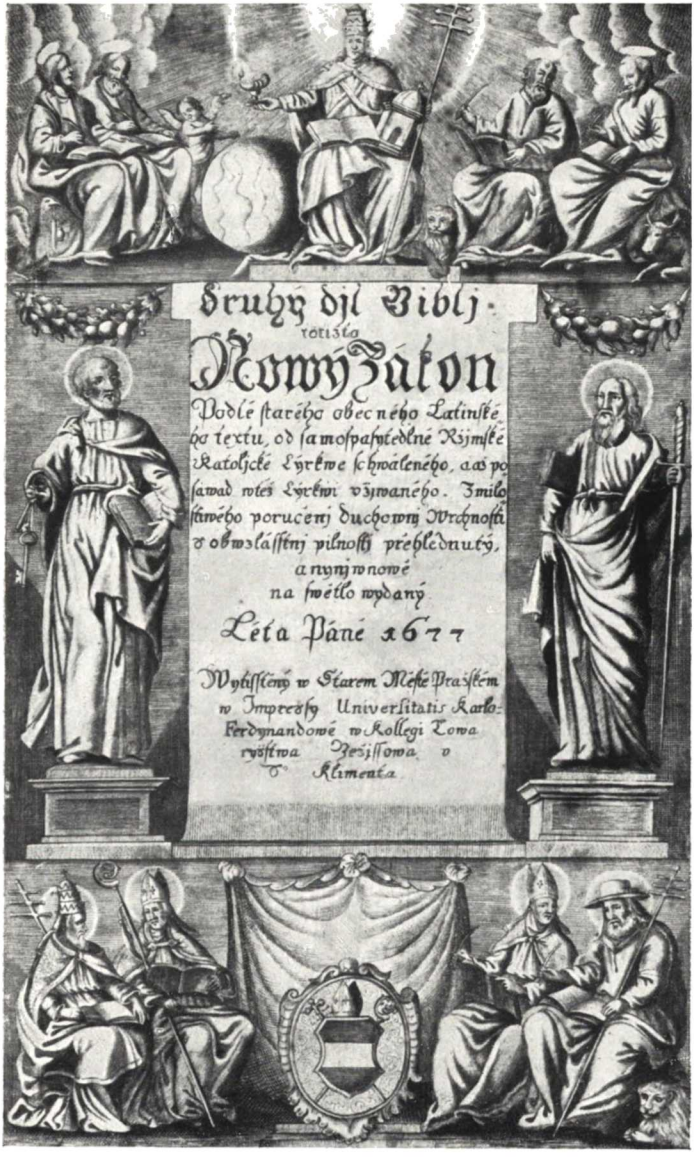

Druhý díl Biblj.
roztržá
Nowý Zákon
Podlé starého obecného Latinského textu, od samospahlédné Řjmské Katolické Církwe schwáleného, a po sawad rotes Církwí užíwaného. Z milostiwého porucenj duchowní Wrchnosti s obwzlásstnj pilnosti přehlédnutý, a nynj wnowě na swětlo wydaný.
Léta Páně 1677
Wytisstěný w Starém Městě Pražském w Impresy Universitatis Karlo-Ferdynandowé w Kollegi Towa rýšstwa Ježjssowa v Klimenta

Kapitola I. Prwnj Knihy Mogžjssowy.

I. Na počátku swěta Bůh žiwý stwořitel wssech wěcj prwnjho dne stwořil Nebe y Zemi / y Swětlo. 1. ¶. II. Druhého dne Obloku v prostřed wod. 6. III. Tietjho dne shromáždil wody w gedno mjsto/ od nichž oddělil zemi/ a stwořil byliny a stromy. 9. IV. Čtwrtého dne stwořil Slunce/ Měsjc/ a Hwězdy. 14. V. Pátého dne Ryby/ a Ptactwo. 20. VI. Sestjho dne Zwjřata/ Dobytek/ Zemětlazy a Člowěka / gegž také vstanowil Zpráwcem wssech giných Zwotčichů. 24.

A I.

A Počátku stwořil Bůh Nebe/ a Zemi. 2. Země pak byla nenesaucý vžitku a prázdná / a tmy byly † nad twáří propasti: a Duch Božj wznássel se nad wodami. 3. Y řekl Bůh: Buď swětlo. A včiněno gest swětlo. 4. Y widěl Bůh swětlo žeby bylo dobré: Y oddělil swětlo od temnostj. 5. A nazwal swětlo Dnem/ a tmy Nocý: Y stal se wečer a gitro / den geden.

Stwořeno Nebe y země/ swětlo.
a Gal. 12. 6. Jtem 135. c. Eccl. 18. 5. Job. 1. 1. Psal. 145. 6. a 87. 14.
† nad propasti.

II. 6. Řekl také Bůh: b Buď obloha v prostřed wod: a oddělj wody od wod. 7. Y včinil Bůh oblohu / a oddělil wody kteréž byly pod obloha / od těch kteréž byly nad oblohau. Y stalo se tak. 8. Y nazwal Bůh oblohu/ Nebem: y stal se wečer a gitro/den druhý.

B

Obloha.
b Gal. 18. 2. Jtem 102. 2. Jer. 10. 12.

III. 9. Řekl pak Bůh: c Shromažďte se wody / kteréž pod nebem gsau/ w mjsto gedno: a vkaž se, sucho. Y stalo se tak. 10. Y nazwal Bůh (mjsto) suché/ Zemj/a shromáždění wod nazwal Mořem. A widěl Bůh žeby bylo dobré. 11. Y řekl: Vzklod země bylinu zelenau a včinjcý sýmě/ a dřewo plodné nesaucý owoce podlé pokolenj swého/ d gehožby sýmě w něm samém bylo na zemi. Y stalo se tak. 12. Y wydala země bylinu zelenau/a činjcý sýmě podlé pokolenj swého/ a dřewo přinássegjcý owoce/ a magjcý gednokaždé sýmě podlé † twářnosti swé. A widěl Bůh/ žeby bylo dobré. 13. Y stal se wečer a gitro/ den třetj.

c mjsto suché/
c Job 18. 7. Gal. 3. 2. Jtem 11. 6. Psal. 9. 19.
Zemi suché. Moře/ Byliny/ Stromy.
d w nich bylo gedno sýmě
† wlastnj powahy

IV. 14. Řekl pak Bůh: e Buďte swětla na obloze nebeské / a ať dělj den a noc/ a ať gsau na znamenj a, na časy/ y dni y léta: 15. aby swjtila na obloze nebeské / a oswěcowala zemi. Y stalo se tak. 16. Y f včinil Bůh dwě swětla weliká: swětlo wětssj/ aby panowalo nade dnem: a swětlo mensj/ aby panowalo nad nocý: a hwězdy. 17. A postawil ge na obloze nebeské/ aby swjtily nad zemj/ 18. a panowaly nade dnem a nocý / a dělily swětlo a tmy. A widěl Bůh žeby bylo dobré. 19. Y stal se wečer a gitro/ den čtwrtý.

C

e Gal. 6. 2. Jtem 101. 19. Jer. 31. 6.
f k rozmnoženj časů / y dnů y let.
g Hebr. 4. 19. Jtem. 32. 31. Gal. 73. 16.
Slunce/ Měsjc/ Hwězdy.

V. 20. Řekl také Bůh: Wydeyte wody h plaz dusse žiwé/ a ptactwo nad zemj pod oblohau nebeskau. 21. Y i stwořil Bůh

* bnyy.
i Gal. 100. 25.

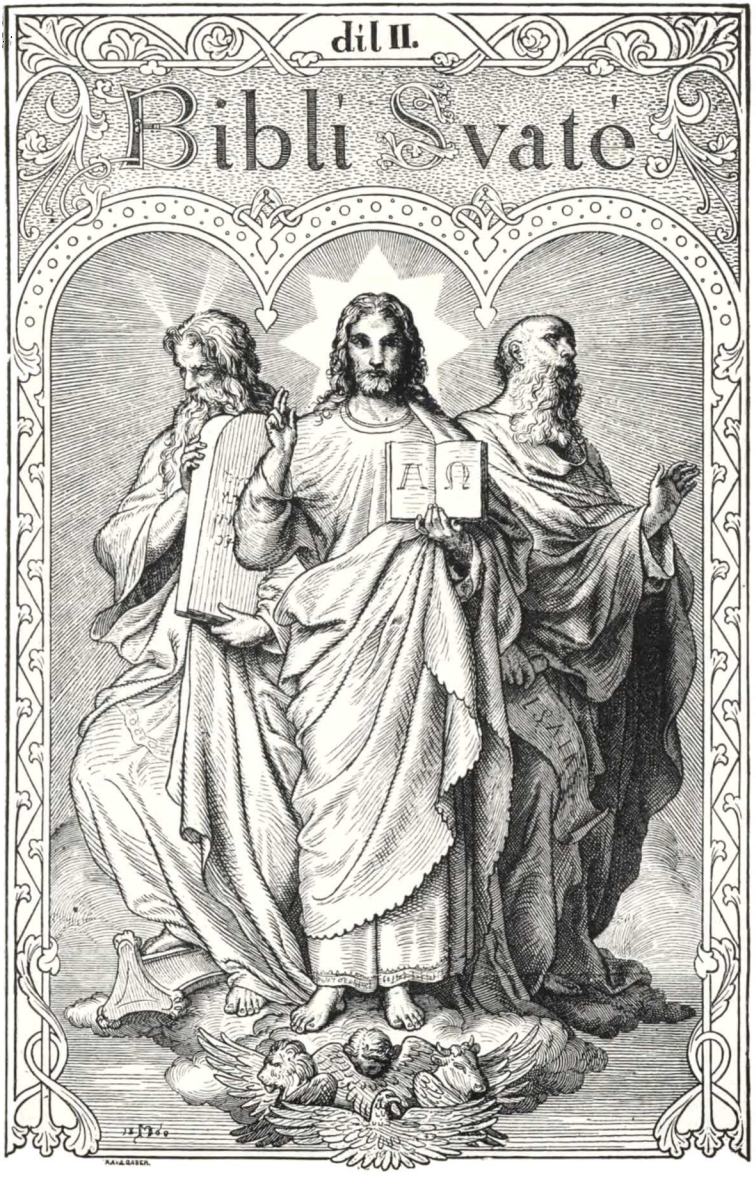
díl II.
Bibli Svaté
Α Ω

OBSAH

Staroslověnský překlad bible a počátky českého překladu biblického 7

Překlad sv. Cyrila a Metoděje — Důsledky cyrilometodějského překladu bible — Cyrilometodějský překlad, dílo theologické učenosti, jazykové dokonalosti a stylistického umění — České glosy v latinských biblích — První české překlady biblických knih — Staročeské evangeliáře a žaltáře — Staročeská bible první recense — Bible Leskovecko-Drážďanská — Bible Litoměřicko-Třeboňská — Bible Hlaholská — Bible Olomoucká — Druhá a další recense staročeské bible — Význam staročeského překladu bible.

Bible doby románské 16

Písaři a písařské dílny — Kapitulní Apokalypsa — Kodex Vyšehradský — Evangeliář Svatovítský — Evangeliář Piaristický — Žaltář Ostrovský — Rukopisy Svatojiřské — Kodex Gigas.

Bible doby gotické 23

Zájem lidových vrstev o bibli — Změna uměleckého vzhledu knihy — Dílna královny Rejčky — Pasionál abatyše Kunhuty — Obrázková bible Velislavova — Italské vlivy na českou knižní malbu — Evangeliář Jana z Opavy — Bible Konráda z Vechty — Obrázková bible Václava IV. — Bible probošta Františka — Bible Litoměřicko-Třeboňská, Olomoucká, Boskovská, Kristiny Švédské, Filipa z Padeřova, Šellenberská, Táborská — Bible druhé poloviny 15. stol. — Knihtisk odsunuje do pozadí rukopisnou knižní produkci biblí.

Cizí bible u nás a naše bible v cizině 30

I bible cizího původu, mnohdy draze získané a po staletí u nás pečlivě uchovávané, jsou dokladem naší kulturní vyspělosti v dávných dobách i lásky našeho národa k bibli — Různé způsoby získání rukopisů z ciziny — Evangelium sv. Marka ze 6./7. stol. — Svatovítský a Strahovský evangeliář z 9. stol. — „Nejmenší bible" — Naše bible v cizině — Evangeliář Remešský — Zkáza bible Leskovecko-Drážďanské — Bible odvezené r. 1648 do Švédska — Podlažický kodex Gigas — Naše bible ve Vídni, Mnichově, Stuttgartě, Antverpách. New Yorku, Moskvě, Šafhúzách, Oxfordě a jinde — Návrat bible Zamojských do ČSR.

České prvotisky biblické 39

Vzhled prvních tištěných biblí — Nový Zákon z r. 1475 — Dlabačův Nový Zákon — Nový Zákon z r. 1498 — Žaltář z r. 1487 a z r. 1499 — Bible Pražská z r. 1488 — Bible Kutnohorská z r. 1489 — Zhodnocení biblických prvotisků jako dokladu české kulturní vyspělosti v 15. století.

Biblické tisky 16. stol.
skvost našeho knihtiskařského umění 43

Bible tištěné v cizině — Bible Benátská (1506) a bible Norimberská (1540) — Bible Pavla Severýna (1529; 1537) — Bible Bartoloměje Netolického (1549) — Bible Melantrichovy (1557, 1561, 1570, 1577) — Bible Samuela Daniela z Veleslavína (1613).

Biblické tisky bratrské 49

Ivančice a Kralice — Biblické tisky bratrské před Janem Blahoslavem — Blahoslavův Nový Zákon (1564, 1568) — Bible Kralická (1579—1594) — Další vydání bible Kralické — Zhodnocení Kralické bible.

Od bible Svatováclavské
k současným katolickým překladům bible 54

Historie vzniku Svatováclavské bible (1677—1715) — Její zhodnocení — Bible F. Durycha a F. F. Procházky (1778—1780) — Překlad bible od Tomáše Draského (1821—1832) — Bible konsistorní (1849—1851; 1857) — Dvoudílná bible Svatojanského dědictví (1888—1889) — Bible Frenclova-Desoldova (1862 až 1864) — Bible Bezděkova (1862—1865) — Sušilův překlad Nového Zákona (1864—1872) — Representační edice bible — Biblické překlady 20. století — J. Hejčl, J. L. Sýkora, R. Col, P. Škrabal, O. Petrů, J. Heger.

Závěrem 62

Proglas církevněslovanských evangelií, skladba sv. Cyrila? — Vystihuje již před tisíciletím význam Písma svatého, které bylo ve všech dobách kvasem, který mocně prostupoval celou naši národní bytost.

Poznámky 64

Seznam obrazových příloh 97

La Bible dans la tradition culturelle tchèque 69

Table des illustrations 102

The Bible in the Czech Culturel Tradition 78

List of enclosures 107

Die Bibel in der kulturellen Tradition des tchechischen Volkes 86

Verzeichnis der Bilderbeilagen 112

Dr JAN MERELL

BIBLE V ČESKÝCH ZEMÍCH OD NEJSTARŠÍCH DOB DO SOUČASNOSTI

Vydala Česká katolická Charita v ÚNC roku 1956.
Redaktor edice Charita prof. P. Josef Beneš.

Z nové sazby písmem Imprint, včetně 96 str. obrazové přílohy vytiskly Pražské tiskárny, n. p., provozovna 04, Praha 13, Sámova 12. Barevné přílohy a přebal vytiskla tiskárna Naše vojsko, Praha 2. Papír 70/100. AA 22,5, VA 22,8. 17.185/56/SV1. D-563154.

02/60. I. vydání. Celoplátěná vazba 58 Kčs.